

SADİQ ARVAD

ÜÇPƏRDƏLİ KOMEDİYA

İştirakçılar

Konstans

Con Middleton

Bernard Kersal

Missis Kalver

Mari-Luiza

Marta

Barbara

Mortimer Darhem

Bentli

Pyesdə hadisələr Conun Harli-stritdəki evində cərəyan edir.

Birinci pərdə

Hadisənin cərəyan etdiyi yer: Konstansın qonaq otağı. Otaq incə zövqlə qurulub. İnteryer rəssamı olan Konstansda istedad anadangəlmədi. Qonaq otağı belə gözəllik və rahatlıq üçün ancaq bu istedadla minnətdar olmalıdır.

Günün ikinci yarısıdır.

Missis Kalver otaqda təkdir. Bayırlıq kostyumda əyləşən bu yaşlı qadının xoş siması var. Qapı açılır və eşikağası Bentli Martanın gəlişini xəbər verir. Missis Kalverin qızı Marta gözəl, gənc bir qadındır.

Bentli. Miss Kalver (*Çıxır.*)

Marta (*Heyrətlə*). Ana.

Missis Kalver (*Təmkinlə*). Bəli, əzizim.

Marta. Səni burada görəcəyimi qəti gözləməirdim. Konstansın yanına gedəcəyini mənə deməmişdin axı.

Missis Kalver (*Ürək açıqlığıyla*). Sənin o quş gözlərindən nə fikirləşdiyini bilməyincə bura gəlmək niyyətim yox idi. Sonra qərara aldım ki, elə birinci özüm bura gəlim.

Marta. Bentli deyir ki, Konstans evdə yoxdu.

Missis Kalver. Hə... Sən onu gözləyəcəksən?

Marta. Əlbəttə:

Missis Kalver. Onda mən də burada olacam.

Marta. Böyük mərhəmət göstərmiş olarsan.

Missis Kalver. Nəcib sözlərdir, əzizim, amma səsin nəsə soyuq çıxdı.

Marta. Ana, nə demək istədiyini anlamıram.

Missis Kalver. Əzizim, biz bir-birimizi lap çoxdan tanıyırdıq, eləmi, hətta bunu xatırlamaq belə adamın kefini pozur.

Marta. Heç də elə deyil. Mənim otuz iki yaşım var. Öz yaşımdan da utanıb eləmirəm. Bax, Konstansın yaşı otuz altıdır.

Missis Kalver. Hər halda, hesab eləyirəm ki, bəzən səmimiyyət işləri korlayır. Biz qadınlar sirli olmağı xoşlayırıq.

Marta. Məni bir şey fikirləşib başqa şey deməkdə günahlandırmaq çətindi.

Missis Kalver. Əlbəttə, sözü açıq demək indi dəbdədir. Amma çox vaxt əsas məsələni gizlətmək üçün bu, çox gözəl pərdədir.

Marta. Ana elə bilirəm, sən məndən nədənsə narazısan.

Missis Kalver. Mən də öz tərəfimdən bu fikirdəyəm ki, sən bilərəkdən özünü axmaq yerinə qoymusan.

Marta. Çünki Konstansa xəbəri olmadığı bir xəbəri çatdırmaq istəyirəm.

Missis Kalver. Aha, deməli, mən haqlıyam. Sən kifayət qədər özünə yaxın üç adamın həyatını zəhərə döndərmək qərarına gəlmişən.

Marta. Elədi.

Missis Kalver. İcazə ver, soruşum. Konstans niyə bunu bilməlidir?

Marta. Niyə? Niyə? Niyə? Niyə? Bu, prinsipcə cavab tələb eləməyən suallardan biridi.

Missis Kalver. Mən artıq dəfələrlə şahidi olmuşam ki, prinsipcə, cavab tələb eləməyən suallara cavab vermək daha çətindi.

Marta. Buna cavab vermək elə də çətin deyil. O, həqiqəti bilmək üçün həqiqəti bilməlidir.

Missis Kalver. Təbii, həqiqət gözəl şeydi, amma onu səsləndirməkdən öncə yaxşı olardı, əmin olasan ki, bu, dinləyicinin xeyrinədimi? Həqiqət məxsusi özün üçün xırda məmnunluq hissi gətirməyə xidmət etməməlidir.

Marta. Ana, Konstans çox bədbəxt qadındı.

Missis Kalver. Boş sözdü. Yaxşı yeyir, yaxşı geyinir, yaxşı yatır, kökəlmir. Belə bir qadına bədbəxt demək günahdı.

Marta. Əgər özün anlamırsansa, sənə anlatmağın mənası yoxdu. Sən, əlbəttə, çox yaxşısan, amma sənə kimi ana daha qalmayıb. Sənin baxışların məni, sadəcə, heyrləndirib.

(Qapı açılır. Bentli missis Fosettlə daxil olur. Qırxyaşlı missis Fosett qəddi-qamətli, işgüzar bir qadındı.)

Bentli. Missis Fosett.

Missis Kalver. O, Barbara, səni görməyimə necə də şadam.

Barbara *(Ona yaxınlaşıb öpür.)* Bentli mənə dedi ki, Konstans yoxdu, amma siz buradasınız. Nə işlə məşğulsuz?

Missis Kalver. Cırmaqlaşırıq.

Barbara. Nə səbəbdən?

Missis Kalver. Konstansa görə.

Marta. Barbara, nə yaxşı ki gəldin... Conla Mari-Luiza arasındakı romandan

xəbərin varmı?

Barbara. Birbaşa suala birbaşa cavab verməkdən zəhləm gedir.

Marta. Bunu bizdən başqa, yəqin ki, hamı bilir. Bu məsələdən çoxdan agahsan? Deyirlər, onlar açıq-aşkar görüşürlər. Heç cür ağıma sığışdıra bilmirəm, niyə axı biz bunu elə indi bilmişik?

Missis Kalver (*İstehzayla*). Bu faktı insan xislətinin müsbət tərəfinə yazmaq lazımdır. Nəzərə alaq ki, bizim bu qədər doğma dost və rəfiqələrimizin içindən yalnız biri bu gün bu maraqlı xəbəri bizimlə bölüşdü.

Barbara. Ola bilsin, sizin doğma rəfiqəniz özü də elə bu məsələdən bu səhər agah olub.

Marta. İlk əvvəl inanmaq istəmədim.

Missis Kalver. Yalnız ilk əvvəl, ilk əvvəl, əzizim. Sonra heyratamız dərəcədə tez bir zamanda etiraf elədin ki, dəlil lazım olandan da artıqdı.

Marta. Təbii ki, mən ikiylə ikinin cavabını bilirəm. Sarsıntı keçən kimi hər şey mənə aydın oldu. Yalnız bir şeyə məəttəl qaldım ki, niyə axı əvvəlcədən duyuc düşməmişəm.

Barbara. Missis Kalver, çoxmu dilxor oldunuz?

Missis Kalver. Qəti. Çox ismətli anam bütün kişilərin təbiətən pozğunu olduğunu lap uşaqlıqdan mənə təlqin eləyib. Onların elədiklərinə mən nadir hallarda təəccüblənirəm və heç vaxt dilxor olmuram.

Marta. Anam məni dəli eləyəcək. Özünü elə aparır ki, elə bil, heç nə olmayıb.

Missis Kalver. Konstansla Con düz on beş ildi, evlidir. Con çox yaxşı insandı. Əlbəttə, hərdən onun başqa qadınların ərlərindən sədaqətli olub-olmaması haqda özümə sual verirdim, amma bu məsələnin ümumilikdə mənə aidiyyəti olmadığından tez fikrimi başqa səmtə yönəldirdim.

Marta. Konstans sənin qızın deyil?

Missis Kalver. Sən birbaşa sualların lap dəlisisən. Cavab verirəm, hə, qızımdı.

Marta. Sən də ağzına su alıb oturmaq istəyirsən? Konstansın ən yaxın rəfiqəsiylə gəzən Conun qarşısını almaq fikrin yoxdu?

Missis Kalver. Nə qədər ki, Konstansın xəbərdən xəbəri yoxdu, mənim susub-susmamağım heç nəyi dəyişmir. Mari-Luiza, düzdü, axmaqlıq eləyib, amma yaman şirin qızdı, kişilər belələrini xoşlayırlar. Əgər Con Konstansı aldadırsa belə, hər halda, bizim onun gəzdiyinin kimliyini bilməyimiz xeyrimizədi.

Marta (*Barbaraya*). Bu vaxtacan görmüşdünmü, hamının hörmət etdiyi bir qadın... anama hamı hörmət eləyir...

Missis Kalver. Saxla görək.

Marta. Belə sözlər deyərmi?

Barbara. Sənin fikrincə, nəse eləmək lazımdı?

Marta. Bəli, mən qəti əminəm ki, nəse eləmək lazımdı.

Missis Kalver. Amma mən, əzizim, qəti əminəm ki, sən nəse eləməli deyilsən. Sən Konstansa bu haqda bir kəlmə də deməməlisən.

Barbara (*Bir qədər çaşqınlıq içində*). Sən ona hər şeyi danışmaq istəyirsən?

Marta. Kimsə deməlidir axı. Anam kənara çəkilsə, onda mən irəli düşməliyəm.

Barbara. Mən Konstansı çox istəyirəm. Təbii ki, nə baş verdiyindən çoxdan duyuc düşmüşdüm, ona görə də dəhşətli həyəcan keçirirdim.

Marta. Con onu gic yerində qoydu. Heç bir kişinin öz arvadını belə alçaltmağa ixtiyarı yoxdu. O, onu məsxərə obyektinə çevirdi.

Missis Kalver: Əgər bütün arvadlar kişilərinin şorgözlüyü səbəbindən məsxərə obyektinə çevrilsəydi, dünya daha çox şən olardı.

Barbara (*Qeybətləşmək imkanı yarandığına görə razı görkəmdə*). Heç bilirsinizmi, bu gün onlar lançda birlikdə olublar.

Marta. Bu haqda eşitməmişik. Amma srağagün birlikdə nahar elədiklərindən xəbərdarıq.

Missis Kalver (*Şən ovqatda*). Biz hətta onların nə yediklərini də bilirik. Sənin necə, lançda onların nə yediklərindən xəbərin var?

Marta. Ana!

Missis Kalver. Mənə elə gəldi ki, Barbara lança ikilikdə getməklərinə görə onlardan inciyib.

Marta. Ay ana, abır-həyanı gözləmək lazımdı!

Missis Kalver. Əzizim, bircə abır-həya çatmırdı. Yadda saxla ki, abır-həya sevimli kraliçamız Viktoriya ilə birlikdə öldü.

Barbara (*Missis Kalverə*). Siz Konstansın ən yaxın rəfiqəsiylə hamının gözü qarşısında eşq macərası yaşayan Conun bu hərəkətinə haqq qazandırırırsız?

Missis Kalver. Ola bilsin, yaşa dolduqca, gönüm də qalınlaşıb deyə belə təmkinli olmuşam. Mən kişilərin məhəbbət oyunlarını ciddi qəbul eləyə bilmərəm. Elə bilirəm, onların təbiəti belədi. Con çox gözəl cərrahdı. O, çox işləyir. Əgər hərdən onda lança, yaxud nahara hansısa gözəl bir xanımla getmək həvəsi yaranırsa, hesab eləyirəm, bunu onun ayağına günah kimi yazmaq düzgün deyil. Bilirsiniz, gündə üç dəfə, həftədə yeddi dəfə eyni qadınla bir stol arxasında əyləşmək adamı bezdirir. Mən bunu öz şəxsi təcrübəmdən bilirəm. Marta səhər-axşam gözümün qabağındadı. Amma kişilər bu halı qadınlar kimi təmkinlə keçirə bilmirlər.

Marta. Çox sağ ol, ana.

Barbara (*Əhəmiyyətli tərzdə*). Amma axı onlar yalnız birlikdə yemək naminə görüşürlər.

Missis Kalver. Sən ən pis şeydənmi şübhələnirsən, əzizim?

Barbara (*Tam ciddiyyətlə*). Mənim o pis şeydən xəbərim var.

Missis Kalver. Mənim fikrim belədi: görən, bu, beləmi pisdidi? Əgər burada özümüzük və söhbətimizə qulaq asan-zad yoxdusa, belə bir qıyamçı fikri bəyan etməyi özümə rəva görə bilərəm. Əgər ər-arvadıyla mehribandırsa, onun qayğısına qalırsa, bəzən sədaqətin o dar cızığından çıxdığına görə onu damğalamağa dəyərmi?

Marta. Demək istəyirsən ki, ər-arvadın sədaqət andına riayət eləyib-eləməməsi elə də önəmli deyil?

Missis Kalver. Fikrimcə, arvadlar riayət eləməlidir.

Barbara. Bu axı dəhşətli dərəcədə ədalətsiz yanaşmadı! Niyə axı arvadlardan

kişilərdən artıq tələb olunmalıdır?

Missis Kalver. Çünki əksər arvadlar öz sədaqətlərindən xoşhallanırlar. Bu bizləri öz gözümüzdə ucaldır. Biz təbiətin sadıq məxluqlarıyıq. Özümüzü başqa cür aparmağa elə də həvəsli olmadığımızdan həmişə sadıq qalırıq.

Barbara. Yaxşı görək.

Missis Kalver. Əzizim, sən dul bir qadın kimi, tam sərbəstsən. De görüm, cəmiyyətin sənə üçün yasaq saydığı nəyisə eləmək üçün alışıb-yanırsanmı?

Barbara. Mənim öz şəxsi işim var. Səkkiz saat işləyəndən sonra məhəbbətmi yada düşür? Axşamlar yorğun işgüzar qadının ürəyi ya musiqili komediyaya baxmaq, ya da kart oynamaq istəyir. Onun pərəstişkarlarıyla ünsiyyətə qəti həvəsi olmur.

Marta. Söz düşmüşkən, sənə biznesin nə yerdədir?

Barbara. Qarış-qarış böyüyür. Elə bura Konstansa məndə işləmək təklifiylə təşrif buyurmuşam.

Missis Kalver. İş onun nəyinə lazımды? Con yaxşı qazanır.

Barbara. Mən fikirləşdim ki, öz-özünü saxlamaq iqtidarında olarsa, məsələ kritik həddə çatanda bu ağrını daha yüngül keçirər.

Missis Kalver. Sən də məsələnin bu həddə çatmasını istəyirsən?

Barbara: Təbii ki, istəmirəm. Amma özünüz də başa düşürsünüz ki, daha bu cür davam eləyə bilməz. Konstansın hələ də bu işdən agah olmaması, sadəcə, möcüzədi. Amma gec-tez mütləq hər şeyi biləcək.

Missis Kalver. Zənnimcə, bu qaçılmazdı.

Marta. Ümidvaram ki, bu, çox tez baş verəcək. Mən yenə əvvəlki qənaətimdəyəm ki, bu haqda xəbəri ona məhz anası çatdırmalıdır.

Missis Kalver. Buna mənim azca da həvəsim yoxdu.

Marta. Əgər anası yayınırsa, deməli, özüm deyəcəm.

Missis Kalver. Bax, buna imkan vermərəm.

Marta. O, onu ən iyrənc şəkildə təhqir eləyib. Onun vəziyyəti dözülməzdi. Mari-Luiza haqqında nə fikirləşdiyimi təsvir eləməyə söz də tapa bilmirəm, amma deyəcəm. İyrənc, çörəyi dizinin üstə olan, qəddar, paxıl balaca ləçər!

Barbara. Hər halda, fikrimcə, həmişə mənə güvənə biləcəyinə əmin olması Konstansa xoş gələcək.

Missis Kalver. Amma Con hər ay ona samballı məbləğdə pul ayırır. Con çox səxavətlidir.

Marta (*Mat-məttəl*). Doğrudanmı, sən elə fikirləşirsən ki, Konstans bundan sonra da ondan pul almalıdır?

Barbara. Marta tamamilə haqlıdır, missis Kalver. Bu vəziyyətdə Konstans, ondan bir pens də ala bilməz.

Missis Kalver. Ola bilsin, o, belə də eləyəcək. Amma bununla bərabər, həm də gərək elə eləsin ki, boşananda vəkili onun üçün yaxşı pul qopara bilsin. Söhbət bizim rifahımızdan gedəndə çox az kişinin təsəvvürü həqiqəti əks etdirir. Bəli, biz qadınlar böyük jestlər eləməyi xoşlayırıq, amma özümüzü, gerçəyi unutmamaq şərtiylə.

Barbara. Missis Kalver, sizə elə gəlmirmi ki, həddən ziyadə xudbinsiz?

Missis Kalver. Mənə elə gəlmir. Başa düşə bilmirəm, niyə axı biz qadınlar, heç olmasa, təklənəndə hərdən-hərdən həqiqəti deməyəək? Bilirsiniz, həmişə yalan demək insanı bezdirir, hərdən adam ürəyini boşaltmaq istəyir.

Marta (*Sözləri əzib-büzərək*). Amma hiylə işlətmək mənim ağıma da gəlmir. Əslində, mən, qətiyyəən, göründüyüm kimi deyiləm.

Missis Kalver. Mən demədim ki, sən riyakarlıq nümayiş elətdirirsən, əzizim. Amma mənə həmişə elə gəlib ki, sən axmaqsan. Sən atana çəkmisən. Ağıl deyilən şey bizim ailədə mənimlə Konstansın payına düşüb.

(*Otuz altı yaşlı gözəl qadın Konstans qonaq otağına daxil olur. O, küçədən gəlib, şlyapa hələ də başındadı.*)

Barbara (*Sevincək*). Konstans!

Konstans. Məni gəlib evdə görmədiyinizə görə üzr istəyirəm. Yaxşı ki, çıxıb getməmisiz. Anacan, necəsən.

(*Sırayla hamısını öpür.*)

Marta. Konstans, haradaydın?

Konstans. Mari-Luizayla mağazaları gəzirdik. O, indi yuxarı qalxır.

Barbara (*İkrah hissiylə*). Deməli, buradadı?

Konstans. Hə. Telefonla danışır.

Marta (*İstehzayla*). Sənin Mari-Luizasız bir günün də olmasın.

Konstans. Onunla olmaq mənə xoşdu. O, məni darıxmağa qoymur.

Marta. Lança da birlikdə getmişdiniz?

Konstans. Yox, onu lança öz kavaleri dəvət eləmişdi.

Marta. (*Çəp-çəp missis Kalverə baxaraq*). Belə de. Con isə xəstələrin qəbulundan sonra yeməyi evdə yeyir, eləmi?

Konstans (*Çox səmimi*). Əgər xəstəxanaya ertədən getməli deyilsə.

Marta. Bəs bu gün necə, onu xəstəxanaya çağırıblar?

Konstans. Yox, bu günə işlə bağlı görüş təyin eləmişdi.

Marta. Harada?

Konstans. İnan ki, bilmirəm. Bu uzun illik birgə həyatdan sonra ərdən hara getdiyini soruşmurlar.

Marta. Niyə axı?

Konstans (*Təbəssümlə*). Çünki onda da səndən eyni şeyi soruşmaq həvəsi yarana bilər.

Missis Kalver. Həm də ona görə ki, müdrik qadın həmişə öz ərinə etibar eləyir.

Konstans. Con hələ bir dəfə də ondan şübhələnməyim üçün mənə əsas verməyib.

Marta. Xoşbəxt qadınsan.

Konstans (*Yüngül təbəssümlə*). Ya da müdrik.

(*Zərif, cazibədar, gözəl geyimli, iri, məsum gözlü və uzun taxma kirpikli Mari-Luiza daxil olur.*)

Mari-Luiza. Heç xəbərim yox idi ki, burada belə kübar qəbul təşkil olunub.

Missis Kalver. Biz Martayla indicə getməyə hazırlaşırıdık.

Konstans. Mari-Luiza sən mənim anamla tanışsanmı?

Mari-Luiza. Əlbəttə.

Konstans. Mənim anam çox yaxşı qadındı.

Missis Kalver. Ağlı başında, yaşına görə də çox fəal bir qadın.

(Mari-Luiza Barbaranı və Martanı öpür.)

Mari-Luiza. Necəsiz?

Marta *(Onun libasına baxır)*. Libasın təzədi, eləmi, Mari-Luiza?

Mari-Luiza. Hə, ilk dəfədi, geyinirəm.

Marta. Yəqin, kavalerin səni lança dəvət etdiyinə görə geyinmisən, eləmi?

Mari-Luiza. Nədən bildin ki, mən lançda kavalərlə olmuşam?

Marta. Konstans dedi.

Konstans. Mən, sadəcə, belə zənn etdim. *(Mari-Luizaya)* Biz görüşəndə gözlərinin necə par-par yandığını gördüm, çöhrəndən də xoşbəxtlik yağırdı. Qadın yalnız kimdənsə dünyanın ən gözəl varlığı olduğunu eşidəndə belə nurlanır.

Marta. Mari-Luiza, de görək, o, kimdi?

Konstans. Mari-Luiza belə iş tutma, onun adını gizli saxla ki, bizim qeybətləşməyə imkanımız olsun.

Barbara. Ərin necədi, əzizim?

Mari-Luiza. Hər şey qaydasındadı. Mən indicə onunla telefonla danışdım.

Barbara. Onun qədər öz arvadına pərəstiş eləyən kişi görməmişəm.

Mari-Luiza. Şikayətlənmək günah olar, elə deyilmi?

Barbara. Bəzən əsəblərinə toxunmurmu? Məhəbbətin belə hüdudsuz okeanında çimməkdən qorxmursan? Birdən məlum olsa ki, əslində, sən heç də onun gözüne göründüyü kimi deyilsən, yazığın ağlı çaşar.

Konstans *(Xoş niyyətlə)*. Amma Mari-Luiza məhz göründüyü kimidi.

Mari Luiza. Əgər belə olmasam da, onu buna inandırmaq çətin məsələdi.

Konstans. Sakit, Con gəldi. *(Qapıya yaxınlaşıb çağırır.)* Con.

Con *(aşağıdan)*. Salam.

Konstans. Qalxırsan? Mari-Luiza buradadı.

Con. Gəlirəm.

Konstans. Lançdan sonra əməliyyatı olub. Yəqin, çox yorğundu.

Marta *(Mari-Luizaya baxır)*. Yəqin, lançda cəmi bircə sendviç yeyib.

(Qırxyaşlı hündür, qədd-qamətli bir kişi daxil olur.)

Con. İlahi, özün kömək ol, heç vaxt bu qədər camaatı bir yerdə görməmişəm. Mənim sevimli qayınanam necədi?

Missis Kalver. Şikayəti yoxdu.

Con *(Missis Kalveri və Barbaranı öpür)*. Bilirsən, anası mənə gəlmədiyinə görə Konstansı aldım.

Missis Kalver. Özümdən iyirmi yaş balaca birisinə ərə getmək üçün o vaxt mən çox gənc idim.

Konstans. Amma aranızdakı yaş fərqi Conla gəzməyinə mane olmazdı. Xoşbəxtliyinizdən, mən qısqanc deyiləm.

Con. Bu günün necə keçdi, əzizim?

Konstans. Mari-Luizayla mağazaları gəzmişik.

Con (*Mari-Luizanın əlini sıxır*). Gün aydın. Lança da bir yerdə getdiniz?

Marta. Yox, Mari-Luizanı kavaləri dəvət eləyib.

Con. Kaş o kavalerin yerində mən olaydım. (Mari-Luizaya) Necəsən? Yüz ildi, səni görmürəm.

Mari-Luiza. Evdə tapılırsan ki. İndi Konstansla mən, demək olar ki, bir-birimizdən ayrılırmıq.

Con. Bəs sənin varlı-karlı ərin?

Mari-Luiza. Elə indicə onunla danışdım. Belə məlum oldu ki, bu axşam Birmingemə getməlidir.

Konstans. Onda naharı bizdə eləyərsən.

Mari-Luiza. Çox sağ ol, amma elə yorulmuşam ki. Yaxşı olardı ki, yumurta yeyib özümü çarpayıya yıxım.

Con. Konstans, elə indicə sənə demək istəyirdim ki, nahar eləməyəcəm. Təcili əməliyyatım var. Kəskin appendisit.

Konstans. Nə pis oldu.

Marta. Sənin çox gözəl sənətin var, Con. Əgər bir yerə getmək istəsən, elə bircə təcili əməliyyatım var, deməyin kifayətdir. Bunun yalan olduğunu heç kimi sübut eləyə bilməz.

Konstans. Əzizim, öz məsum başını şübhələrlə doldurma. Con məni heç vaxt aldatmaz. (*Cona*) Elə deyilmi, əzizim?

Con. Əzizim, səni aldatmaq üçün mən gərək əvvəlcədən bir xeyli dəridən-qabıqdan çıxam.

Konstans (*Yüngül təbəssümlə*). Bəzən mənə elə gəlir ki, sən doğru danışsan.

Mari-Luiza. Səninlə Con kimi bir-birini aşıq ər-arvad görmək necə də xoşdu. Siz artıq on beş ildir ki, evlisiz, eləmi?

Con. Bəli. Heç də pis deyil.

Mari Luiza. Di mən qaçdım. Artıq çoxdan evdə olmalıydım. Sağ ol, əzizim. Sağ ol, missis Kalver.

Konstans. Sağ ol, əzizim. Çox gözəl gün keçirdik.

Mari-Luiza (*Əlini Cona uzadaraq*). Sağ ol.

Con. Mən səninlə düşürəm.

Marta. Mən də çıxıram, Mari-Luiza. Sənə yoldaşlıq eləyərəm.

Mari-Luiza (*Elə bil, nəyisə yadına salaraq*). Con, əgər sənə çətin olmazsa, dizimə baxa bilərdinmi? Bir-iki gündü, nəşə ağrıyır.

Con. Əlbəttə, çətin olmaz. Mənim qəbul otağıma gedək. Bu diz qapağı elə şeydir ki, gərək gözünü üstündən çəkməyəsen.

Marta (*İnadla*). Mən səni gözləyirəm. Müayinə uzun çəkməz, eləmi? Biz taksi tutarıq.

Mari-Luiza. Mən maşınlayam.

Marta. Nə yaxşı! Mənə də maşında yer eləyərsənmi?

Mari-Luiza. Məmnuniyyətlə.

(Con Mari-Luiza üçün qapını açır. Əvvəlcə o, ardınca Con çıxır. Konstans, sanki, nə baş verdiyini çox gözəl anlayaraq soyuq nəzərlərlə bu səhnəni izləyir).

Marta. Onun dizinə nə olub?

Konstans. Burxulur.

Marta. Sonra?

Konstans. Sonra da ayağı burxulur.

Marta. Sən qəbul otağına gələn qadınları Cona qısqanmırsan?

Konstans. Əgər qadın əndazəni aşsa, orada onun həmişə köməyə çağıra biləcəyi tibb bacısı var.

Marta (*Şən əhvalda*). Tibb bacısı indi də var?

Konstans. Bir də nədənsə, mənə elə gəlir ki, antiseptiklərin iyisindən burun tutulan o qəbul otağında məhəbbətlə məşğul olmaq ancaq əynində biədab alt paltarı olan qadınların ürəyindən keçə bilər. Mən özümü qısqanmağa məcbur eləyə bilmərəm.

Barbara. Mari-Luiza bu günlərdə mənə iki köynək verdi ki, özüm üçün onlara oxşarını tikim.

Konstans. Biri irland krujevasından tündqırmızı qırçınlı deyildi? Mən də onun ölçüsünü götürmüşəm.

Barbara. Mari-Luiza, doğrudan da, çox yaraşıqlıdır.

Konstans. Mari-Luiza gözəllər gözəlidir. Onunla Con bir-birlərini çoxdan tanıyırlar. Təbii ki, o, Conun da xoşuna gəlir, amma deyir, başı boşdu.

Marta. Kişilər heç də həmişə düşündüyünü demir.

Konstans. Bu, bizim xeyrimizədi, yoxsa onların əsl hisslərindən xəbər tuta bilməzdik.

Marta. Sənə elə gəlmirmi ki, Conun arvadından gizli saxladığı şeylər var?

Konstans. Əlbəttə, mənim buna şübhəm yoxdu. Amma yaxşı arvad həmişə özünü elə aparır ki, guya, ərinin ondan gizləmək istədiyi o xırda sirrlərdən yerli-dibli xəbəri yoxdu. Bu, ailə etiketinin əsas qaydalarındandı.

Marta. Yaddan çıxarma ki, kişilərin xəmiri ta qədimdən yalanla yoğrulub.

Konstans. Canım-ciyərim, sən lap qarımış qız kimi danışırısan. Məgər özü könüllü aldanmaq istəməyən qadını aldatmaq olar? Yoxsa sən, həqiqətən də, kişiləri sirli məxluq hesab eləyirsən? Onlar uşaq kimi şeydilər. Con özünün bu qırx yaşında ondördyaşlı Eləndən qəti böyük deyil.

Barbara. Qızınız necədi, Konstans?

Konstans. Əladı. Oxumağa yolladığımız xüsusi məktəbi çox bəyənir. Hə, kişilərdə qaldıq. Onlar ömürlərinin axırınacan balaca oğlan kimi qalırlar. Əlbəttə, bəzən söz eşitmirlər. Onda gərək incikliyi üzə vurasan. Onlar hər boş şeyə elə əhəmiyyət verirlər ki... Adam lap kövrəlidir. Özü də onlar elə aciz məxluqlardır. Sən nə vaxtsa xəstə kişinin qulluğunda dayanmısan? Adamın ürəyi qan ağlayır. Heç fərq eləməz, sanki, atın, yaxud itin qulluğunda dayanmısan. Zavallı məxluqlar, əgər yağış yağsa, qaçıb ağacın altında dayanmaq qəti ağıllarına gəlməyəcək. Onlar çox əziz, mərhəmətli, səfeh, can üzən, xudbin məxluqlardı. Elə sadələvh, açıqürəkliyərlər ki, onları sevməmək, sadəcə, mümkün deyil. Biclik və ağıl deyilən şeydən onlarda əsər-əlamət belə yoxdu. Onları

ciddi qəbul eləmək axmaqlıqdı. Ana, sən müdrik qadınsan. Nə fikirləşirsən?

Missis Kalver. Elə bilirəm, sən öz ərini sevmirsən.

Konstans. Boş sözdü.

(Con daxil olur.)

Con. Marta, Mari-Luiza səni gözləyir. Onun dizini sarıdım.

Konstans. Ümid eləyirəm ki, sarığı bərk sıxmamısan.

Marta (Konstansa). Görüşənədək, əzizim. Ana, sən bizimlə gəlirsənmi?

Missis Kalver. Yox, hələ buradayam.

Marta. Barbara, görüşənədək.

(Marta və Con çıxır.)

Barbara. Konstans, əzizim, sənə bir təklifim var. Bilirsən ki, mənim biznesim gündən böyüyür, daha sifarişləri çatdırı bilmirəm. Ağılıma belə bir fikir gəlib. Niyə axı sən mənim yanımda işləməyəsən?

Konstans. Mən axı işgüzar qadınlardan deyiləm.

Barbara. Amma sən çox incə zövqün və saysız-hesabsız ideyaların var. Sən interyerlərlə məşğul olarsan, mən də diqqətimi mebel alqı-satqısına yönəldərəm.

Konstans. Mənim axı pulum yoxdu.

Barbara. Əvəzində, məndə ürəyin istəyən qədərdir. Mənə kömək lazımdı, bu işi səndən daha yaxşı bilən mütəxəssisi çətin tapam. Biz qazancı yarı böləcəyik. Fikrimcə, ildə mindən min beş yüz funta qədər qazanacağını sənə vəd eləyə bilərəm.

Konstans. Mən uzun illərdir, əlimi ağdan-qaraya vurmuram. Qorxuram, səkkizsaatlıq iş mənə sürgün əzabı kimi görünə.

Barbara. Mənim təklifim barədə fikirləş, yaxşıımı? Çox maraqlıdır. Sən təbiətən işlək qadınsan. Məgər günün iyirmi dörd saatını heç nəyə həsr eləmək səni darıxdırmır?

Konstans. Elə fikirləşmirəm ki, bu, Conun xoşuna gələcək. İnsanlar elə düşünə bilərlər ki, Con məni maddi cəhətdən təmin eləyə bilmir.

Barbara. İndi hansı zamanədi? İndi qadınların da kişilər kimi özlərinə karyera qurması üçün bütün imkanlar var.

Konstans. Elə bilirəm, mənim karyeram Conun qulluğunda durmaqdan ibarətdi. Ev işlərini idarə eləmək, onun dostlarını darıxmağa qoymamaq, ona xoşbəxtlik və rahatlıq gətirmək...

Barbara. Bəlkə, səhv eləyirsən, yumurtanın hamısını bir səbətə yığmaq nəyə lazım? Bəlkə, həmin o karyeran alt-üst oldu?

Konstans. Nədən?

Barbara. Əlbəttə, ümid eləyirəm ki, bu baş verməyəcək. Amma özün də bilirsən ki, kişilər havalı, dəyişkən məxluqlardı. Sərbəstlik yaxşı şeydi. Öz-özünü dolandıra bilən qadın gələcəyə daha inamla baxır.

Konstans. Çox sağ ol. Amma hələ ki Conla xoşbəxt həyat sürürük və mən tələsik hərəkətlərimlə onun əsəblərinə toxunmaqda bir mənə görmürəm.

Barbara. Əlbəttə, tələsməyə ehtiyac yoxdu. Gələcəyin adama nə gətirəcəyini heç kim bilmir. Amma istəyirəm, biləsən ki, sən ürəyin istəyən vaxt yanıma gələ bilərsən. Bilirəm ki, sən kimisini tapa bilməyəcəm. Həmin işə sahib çıxmağın üçün bir sözün

kifayətdir.

Konstans. Sən çox lütfkarsan, Barbara. Bu çox gözəl təklifdi, mən də sənə çox minnətdaram. Amma incimə, ümidvaram ki, bu təklifdən istifadə eləmək heç vaxt mənə lazım olmayacaq.

Barbara. Nə olar, əzizim, görüşənədək.

Konstans. Görüşənədək, əzizim.

(Onlar öpüşürlər və Barbara gedir. Konstans zəngi basır.)

Missis Kalver. Sən xoşbəxtsənmi, əzizim?

Konstans. Əlbəttə. Məgər mənə baxanda görünmür?

Missis Kalver. Etiraf eləməliyəm ki, görünür. Sənə baxanda həm də onu görürəm ki, nə bir qayğın, nə də bir problemin var.

Konstans. Səhv eləyirsən. Mənim aşbazım işdən çıxmaq üçün ərizə yazıb, onun meringləri¹ dadına g¹ə şəhərdə adla deyilirdi.

Missis Kalver. Con mənim xoşuma gəlir.

Konstans. Mənim də. O, kişinin yaxın ərə çevrilməsi üçün lazım olan bütün keyfiyyətlərə malikdi: yumşaq xarakter, yumor hissi, ekstravaqantlığa qarşı tam laqeydlik.

Missis Kalver. Əzizim, bunları əsas keyfiyyət saymaqda sən necə də haqlısan.

Konstans. Kişini yaxşı ərə çevirən ehkamlar yox, xırdalıqlardı.

Missis Kalver. Əlbəttə, həyatda güzəştə də getməli olursan. Başqa cür, sadəcə, mümkün deyil. İnsandan həddən artığını tələb eləmək düzgün deyil. Xoşbəxtliyi hərə bir cür dərk eləyir. Əgər özünü xoşbəxt görmək istəyirsənsə, yaxınlarının da xoşbəxtliyini nəzərə almalısən. Əgər bu, sənin adamlığın xaricindədirsə, onda öz bədbəxtliyindən gileylənməyə haqqın yoxdu. Ən əsası isə gərək ayıqlığını itirib şöhrətpərəstliyin fitvasına getməyəsən.

Konstans. Ancaq, anacan, biz bir-birimizi necə də yaxşı anlayırıq.

Missis Kalver. İndi hamı ağıllı olub. Gözlə görünəndən savayı, hər şeyi görürlər. Mən də bu nəticəyə gəlmişəm ki, orijinal və məzəli qarı adını qazanmaq üçün onlara görünəni göstərməyim kifayətdir.

Konstans. Anacan, məni onların siyahısına yazma.

Missis Kalver (*Məhəbbətlə*). Elə düşünmək istəmirəm ki, sən bədbəxtliyi hiss eləsən də axmaq qürurunun ucbatından mənim səni ovundurmağıma və məsləhətlərimi diqqətinə çatdırmağıma icazə verməyəsən.

Konstans (*Səmimiyyətlə*). İcazə verərəm, anacan.

Missis Kalver. Bu günlərdə başıma qərribə bir hadisə gəlib. Bir tanış qadın yanıma gəlib şikayət elədi ki, əri ona qəti fikir vermir. Soruşdum ki, niyə anasına yox, mənə şikayət eləyir. Cavab verdi ki, anası lap əvvəldən onun həmin adama ərə getməsinə qarşı olub, odur ki, indi öz dərdi azmış kimi, üstəlik, o arvad doğma anasına qulaq asmadığını da başına qaxınc eləyəcək.

Konstans. Anacan, deyə bilmərəm ki, Con mənə fikir vermir.

¹ Меринэ – пендирли, кремли ширнийят

Missis Kalver. Təbii ki, mən o qadınla danışdım. Amma etiraf eləyim ki, onun dərdinə şərik olmaq istəmədim.

Konstans. (*Təbəssümlə*). Necə amansız rəftar, elə deyilmi?

Missis Kalver. Ailə məsələləriylə bağlı mənim öz prinsiplərim var. Əgər kişi arvadına fikir vermirsə, günahkar arvaddı, əgər kişi mütəmadi başqasıyla gəzirsə, burada da on haldan doqquzunda qadın yalnız özünü günahlandırmalıdır.

Konstans. Mütəmadi – necə də xoşagəlməz söz.

Missis Kalver. Ağılı başında olan istənilən qadın təsadüfi işlərə məhəl qoymamalıdır. Bəzən şərait özü öz axarıyla bu səbəbi gətirir.

Konstans. Və bir də, əlbəttə ki, kişi şorgözlüyü?

Missis Kalver. Mən o tanışma dedim ki, ərin başqa qadınları daha cazibədar zənn etdiyindən onlarla gəzir. Amma buna görə ona hirsələnəkmə lazımdı? Əksinə, bütün gücünü işə salmalısan ki, ərinin gözündə o qadınlardan daha cazibədar görünəsən.

Konstans. Ana, sən təsadüfən feminist adlanan qadınlardan deyilsən?

Missis Kalver. Bu sədaqət nə olan şeydir axı?

Konstans. Ana, əgər pəncərəni açsam, etiraz eləməzsən?

Missis Kalver. Pəncərə açıqdı.

Konstans. Onda əgər pəncərəni bağlasam, etiraz eləməzsən? Fikrimcə, sən yaşda bir qadın əgər belə bir sual verirsə, deməli, məndən nəşə bir rəmzi jest gözlənilir.

Missis Kalver. Məni güldürmə. Əlbəttə ki, mən qadın sədaqətinə inanıram. Hesab eləyirəm ki, kimsə bu istəyi şübhə altına ala bilməz. Amma kişi başqa aləmdi. Qadın evini, təmiz adını, cəmiyyətdəki mövqeyini, ailəsini bir an belə unutmamalıdır. Odur ki, qəti görməli olmadığı bir işi görə biləcəyinin qarşısını almaq üçün gözlərini yummağı öyrənməlidir.

(*Eşikağası daxil olur.*)

Bentli. Madam, zəngi basmışdınız?

Konstans. Hə. Mən mister Bernard Kersalı gözləyirəm. Başqaları üçün evdə yoxam.

Bentli. Oldu, madam.

Konstans. Mister Middlton evdədir?

Bentli. Bəli, madam. O, öz qəbul otağındadı.

Konsans. Çox yaxşı.

(*Bentli gedir.*)

Missis Kalver. Sən nəzakətlə mənə getmək vaxtımın çatdığını işarə eləyirsən?

Konstans. Əksinə, anacan. Mən israrla qalmağını xahiş eləyirəm.

Missis Kalver. O sirli centlmen kimdi?

Konstans. Anacan, Bernarddı da.

Missis Kalver. Bu ad mənə heç nə demir. Ümidvaram ki, o, müqəddəs Bernard deyil. Eləmi, əzizim?

Konstans. Sən ki hələ yaddaşından şikayətlənmirsən. Bernard Kersalı xatırlamalısən axı. Yadındamı, mənə evlənmək təklifi eləmişdi?

Missis Kalver. Mənim gözəl qızım, sənə evlənmək təklif eləyən bütün o cavanları

yadda saxlamaq mənim yaddaşımın imkanı daxilində deyil.

Konstans. Amma axı o, mənim razılığımı daha ısrarla tələb eləyirdi.

Missis Kalver. Niyə?

Konstans. Görünür, rədd cavabı verdiyimə görə. Başqa səbəb tapa bilmirəm.

Missis Kalver. O, məndə heç bir təsir oyatmadı, hə?

Konstans Deyə bilmərəm ki, buna cəhd eləyirdi.

Missis Kalver. Görünüşi necəydi?

Konstans. Belə, hündür bir oğlan.

Missis Kalver. Onlar hamısı hündür idi.

Konstans. Şabalıdı saçlı, qonurgözlü.

Missis Kalver. Onlar hamısı şabalıdı saçlı, qonur gözlüydü.

Konstans. O, çox gözəl rəqs eləyirdi.

Missis Kalver. Onlar hamısı çox gözəl rəqs eləyirdi.

Konstans. Mən az qalmışdı, ona ərə gedəm?

Missis Kalver. Bəs niyə getmədin?

Konstans. Elə bilirəm, onun üstünə ayaqqabımı silmək üçün döşəməyə uzanmağa hazır olduğunu çox aydın büruzə verirdi.

Missis Kalver. Qızası, onda yumor hissi çatışmayıb.

Konstans. Onun məni sevdiyinə qəti əmin idim, Cona gəlincə, belə qəti əminlik məndə yox idi.

Missis Kalver. Əvəzində, indi var, elə deyilmi?

Konstans. Bəs necə! Con mənə pərəstiş eləyir.

Missis Kalver. Nədən bu gənc insan bu gün sənə baş çəkmək qərarına gəlib?

Konstans. O artıq heç də gənc deyil. O vaxt iyirmi yaşı var idi, indi, təxminən, qırx beşdi.

Missis Kalver. O, hələ də sənə aşıqdı?

Konstans. Belə düşünmək istəməzdim. Doğrudanmı, o məhəbbət on beş ilə sönməyib? İnanmıram. Ana, mənə elə baxma. Mən belə baxışları xoşlamıram.

Missis Kalver. Onda mənə quyruq bulama. Əlbəttə, onun sevib-sevmədiyini özün yaxşı bilirsən.

Konstans. Mən Con ərə gedəndən sonra onu görməmişəm. Bilirsən, o, Yaponiyada yaşayır. Onun Kobedə ticarət evi var. Müharibə vaxtı qısa məzuniyyətlə bura gəlmişdi. Amma o vaxt mən bərk xəstə olduğuma görə onu qəbul eləmədim.

Missis Kalver. Belə de! Bəs onda niyə təzədən gəlib? Onunla məktublaşırdın?

Konstans. Əlbəttə, yox. On beş il görmədiyi adama kim məktub yazar? Amma hər ad günümdə mənə gül dəstəsi göndərir.

Missis Kalver. Necə də nəzakətlidir.

Konstans. Bu yaxınlarda isə ondan məktub almışam. Yazmışdı ki, İngiltərədədir, mənimlə görüşmək istəyir. Odur ki, onu bura dəvət eləmişəm.

Missis Kalver. Sənin bu qədər ağıllı olmağın məni lap heyrtləndirir.

Konstans. Çox güman ki, o, xeyli dəyişib. Kişilər yaman tez qocalır, elə deyilmi? Bəlkə, keçəlləşib, kökəlib?

Missis Kalver. Bəlkə də, evlənib?

Konstans. Əgər evlənsəydi, çətin, mənimlə görüşməyə həvəsi olardı, düz demirəm?

Missis Kalver. Belə başa düşürəm ki, onun səni əvvəlki kimi sevdiyini düşünürsən.

Konstans. Elə deyil.

Missis Kalver. Onda nədən belə həyəcanlısan?

Konstans. Bu ki təbiidi. İstəmirəm, məni görəndə fikirləşməsin ki, qocalıb korlanmışam. O, mənə səcdə eləyirdi, anacan. Yəqin, elə bilir ki, yenə əvvəlki kimiyəm. İstəməzdim ki, bu otağa girəndə çənəsi əyilsin.

Missis Kalver. Bəlkə, yaxşısı budur, onunla təkliddə görüşəsən?

Konstans. Yox, anacan, qalmalısan. Mən xahiş eləyirəm. Bəlkə, o, elə bədheybət olub ki, heç bir də onu görmək istəmədim. Bu halda sənin yanımda olmağın işləri yüngülləşdirər. Bəlkə, heç mən onunla təkliddə qalmaq istəmədim.

Missis Kalver. Belə de.

Konstans (*Bic-bic baxıb*). Amma, bəlkə də, qalmaq istədim.

Missis Kalver. Bununla sən məni pis vəziyyətə qoyursan.

Konstans. İndi mənə qulaq as. Əgər qərara alsam ki, o, həqiqətən, bədheybətdi, onda bir neçə dəqiqə havadan, təbiətdən danışib, sonra pauza eləyərək və hər ikimiz çoxmənalı baxışlarımızı düz onun gözüünün içinə zilləyərək. Belə baxışlar altında kişilər özlərini axmaq yerində hiss eləyirlər. Kişilər isə özlərini axmaq yerində hiss eləməyi xoşlamırlar. Odur ki, o durub gedəcək.

Missis Kalver. Bəzən o yazıqlar necə aradan çıxmağı özləri də bilmirlər, belə vaxtlarda yer ayrılırsa, yerə girərlər.

Konstans. Amma işdi, əgər qərara alsam ki, o, çox ürəyəyatımlı birisidi, onda burun dəsmalımı çıxarıb pianonun üstünə qoyacam.

Missis Kalver. Nəyə görə?

Konstans. Əzizim, ona görə ki, sən öz qoca ayaqlarınla qalxıb deyə biləsən ki, artıq getməlisən.

Missis Kalver. Bunu mənə deməsən də, anladım. Amma maraqlıdır, dəsmalı niyə pianonun üstünə qoymalısan?

Konstans. Çünki mən tez özümdən çıxan məxluqam. Ona görə də məndə dəsmalı pianonun üstünə qoymaq kimi impulsiv bir həvəs oyana bilər.

Missis Kalver. Çox gözəl. Amma mən heç vaxt öz hisslərimə etibar eləmirəm.

(*Bentli peyda olub Bernard Kersalın gəlişini xəbər verir. Yaraşıqlı, dərisi gündə yanmış, gümrəh bir kişi qonaq otağına daxil olur. Onun çox gözəl bədən quruluşu var və özünün qırx beş yaşından cavan görünür.*)

Bentli. Mister Kersal.

Konstans. Gün aydın. Siz mənim anamı xatırlayırsınızmı?

Bernard (*Missis Kalverin əlini sıxır*). Əminəm ki, o, məni xatırlamır.

(*Konstans çantasından balaca burun dəsmalı çıxarır.*)

Missis Kalver. Siz necə də uzaqgörənsiz.

Konstans. Çay üçün artıq gecdi, elə deyilmi? Nəsə içmək istəyirsən?

(Konstans zəngə tərəf gedərkən yolda burun dəsmalını pianonun üstünə qoyur.)

Bernard. Xeyr, təşəkkür eləyirəm, elə indicə bir stəkan bədənə vurmuşam.

Konstans. Dilin açılısın deyə?

Bernard. Mən həyəcanlıyam.

Konstans. Gözlədiyin kimi mən çox dəyişmişəm, hə?

Bernard. Mən buna görə həyəcanlı deyildim.

Missis Kalver. Bütün məsələ sizin Konstansı görmədiyiniz bu on beş ildədir?

Bernard. Bəli. Sonuncu dəfə İngiltərədə olanda Konstansla görüşə bilmədim.

Hərbdən tərxis olunandan sonra da dərhal Yaponiyaya yollanıb, öz biznesimi bərpa etmək üçün oldum. Gördüyünüz kimi, yalnız indi qayıdıb gələ bildim.

(Konstans çoxmənalı baxışlarını anasına dikib, amma missis Kalver buna əhəmiyyət verməməyə çalışır. Konstans çantasından ikinci burun dəsmalını çıxarır və imkan tapan kimi onu da pianonun üstünə, o biri dəsmalın yanına qoyur.)

Missis Kalver. Bu dəfə neçə müddətlik gəlmisiz?

Bernard. Bir illik.

Missis Kalver. Arvadınızı da gətirmisiniz?

Bernard. Mən evli deyiləm.

Missis Kalver. Bəs Konstans mənə deyirdi ki, siz bir yapon qızla evlənmişiniz?

Konstans. Boş-boş danışma, ana. Mən sənə haçan elə söz demişəm.

Missis Kalver. Hə, yəqin, Culiya Linton fikirlərimi çaşdırıb. O, Misir əmirinə ərə getmişdi. Mən biləni, çox xoşbəxt idi. Hər halda, əri hələ onu öldürməyib.

Bernard. Ərin necədi?

Konstans. Hər şey qaydasındadı. Ümid eləyirəm, indi o da bura gələr.

Bernard. Deyəsən, balaca bir bacın da vardı. O, necədi?

Missis Kalver. Martanı soruşur. Elə nə vaxtdı, ərə getməyə hazırlaşır.

Konstans. Məndən o qədər də balaca deyil. Artıq otuz yaşı var.

(Missis Kalver pianonun üstündəki iki dəsmalı qəti görmək istəmir. Və Konstans ümitsiz halda çantadan üçüncü burun dəsmalını çıxarır o birilərin yanına qoyur.)

Missis Kalver. Mister Kersal Şərqi bəyənirsinizmi?

Bernard. Bilirsiniz, orada həyat heç də pis deyil.

(Elə bu an missis Kalver üç burun dəsmalını görüb diksindir.)

Missis Kalver. Deməzsəniz, saat necədi?

Konstans. Artıq gecdi, ana. Sən bu gün evdə nahar eləməyəcəksən, eləmi? Elə bilirəm, naharacan bir az uzanıb dincəlsən, yaxşıdı.

Missis Kalver. Ümidvaram ki, sizinlə yenə görüşəcəyik, Mister Kersal.

Bernard. Yenidən görüşməyimizə şad olaram.

(Konstans anasını qapıya ötürür.)

Missis Kalver. Görüşənədək, əzizim. (Pıçıltıyla) Dəsmalları gördükcə getməli, yoxsa qalmalı olduğumu heç cür xatırlaya bilmirdim.

Konstans. Bunun üçün gözlərini təyinatı üzrə işlətməyin kifayət idi. Belə bir kişiylə onbeşillik ayrılıqdan sonra təklikdə qalıb dərcləşməyin lazım olub-olmadığını bilmək üçün bir baxış kifayət idi.

Missis Kalver. Sən pianonun üstünə elə bir ucdan dəsmalları düzdükcə mənə əməlli-başlı çıxdırdın.

Konstans. Tanrı xətrinə, get, ay ana. (*Ucadan*). Görüşənədək, mənim şirin anam. Heyif ki, tələsirsən.

Missis Kalver. Görüşənədək.

(Missis Kalver gedir və Konstans qonaq otağına qayıdır)

Konstans. Pıçıldaşmağımıza görə bizi bağışla. Anam gizli danışqlar xəstəsidir.

Bernard. Boş şeydi.

Konstans. İndi gəl rahat oturaq. Qoy bir sənə baxım. Sən heç dəyişməmişən. Təkcə bir azca arıqlamısan, bir də ola bilsin, qırıqların artıb. Kişilər xoşbəxt məxluqlardı, onlar yaşlaşdıqca daha maraqlı olurlar. Xəbərin varmı ki, mənim artıq otuz altı yaşı var.

Bernard. Bunun nə fərqi var?

Konstans. İstəyirsən, sənə balaca bir sirr açım. Məktub yazıb səni qəbul eləməyim üçün icazə istəyəndə səni bir də görəcəyimin sevinci mənə elə çaşdırdı ki, dərhal cavab göndərdim. Sonra mənə təşviş bürüdü. O cavabımın geri qaytarılması üçün nə desən, verərdim. Bu gün də səhərdən, elə bil, tikan üstə oturmuşam. Sən qonaq otağına keçəndə dizlərimin necə əsdiyini sezmədin?

Bernard. İlahi, niyə axı?

Konstans. Əzizim, belə görürəm ki, səndə çatışmır. Mən axı axmaq deyiləm, yaxşı bilirəm ki, gəncliyimdə gözəl olmuşam. Bilirsən, illərlə bərabər gözəlliyin də ötüb, keçdiyini nə qədər acı olsa da, istədin-istəmədin özünə etiraf etməlisən. Bunu sənə kənardan heç kəs deməyəcək. Özün isə bu fikirləri özündən qovmaq istəyirsən. Qərara aldım ki, yaxşısı budur, acı da olsa, gerçəyi öyrənirəm. Səni bura dəvət eləməyimin bir səbəbi də budur.

Bernard. Özün bilməliydin ki, mən nə fikirləşsəm də, sənə pis demərəm.

Konstans. Bilirəm. Odur ki, görən kimi gözümü sənin gözündən çəkməzdim. Qorxurdum ki, orada bu sözlər yazıla bilər: «İlahi, bu qız nə günə düşüb?»

Bernard. Yazılmışdı?

Konstans. Sən içəri keçəndə çox sıxılırdın, gözünü yerdən qaldırmağa ürək eləmirdin.

Bernard. Həqiqətən də, on beş il əvvəl sən yaraşıqlı bir qız idin, amma indi ondan on beş dəfə gözəlsən.

Konstans. Bunu eşitmək necə də xoşdu.

Bernard. Məgər inanmırsan?

Konstans. Elə bilirəm, sən mənə kələk gəlmirsən. Özün də etiraf eləyim ki, bu, mənə sevindirir. Amma indi de görüm, niyə evlənməmişən? Vaxt ötür, bilirsən, sonra gec olacaq. Əgər evlənməsən, səni çox tənha qocalıq gözləyir.

Bernard. Ürəyim səndən başqa heç kimi istəmədi.

Konstans. Boşla görək. Demək istəyirsən ki, sən məndən sonra heç kimə vurulub eləməmişən?

Bernard. Mən bu vaxt ərzində bir topa qıza vurulmuşam, amma qərar qəbul eləmək məqamı gələndə başa düşmüşəm ki, səni hamıdan çox sevirəm.

Konstans. Təşəkkür eləyirəm. Əgər məndən sonra heç kimə vurulmadığını desəydin, onsuz da, sənə inanmayacaqdım, özü də inciyəcəkdim ki, məni axmaq yerinə qoymusan.

Bernard. Görürsənmi, başqalarına da sənə olan sevgimin gözüylə baxmışam. Birinin saçları sənin saçlarını, o birinin təbəssümü sənin təbəssümünü xatırlatdığına görə...

Konstans. Özümü səni həyatın sevincindən məhrum etdiyimə inandırmaq istəməzdim.

Bernard. Günah səndə deyil. Mənim şikayətlənməyə haqqım yoxdu. İşimdən ləzzət alıram, yaxşı pullar qazanıram. Bu iş mənim istirahətimə qəti mane olmayıb. Dünyanı görməyə mənə imkan yaradıb. Mənə yox, Cona ərə getdiyinə görə səni qəti günahlandırmıram.

Konstans. Conu xatırlayırsan?

Bernard. Əlbəttə, xatırlayıram. Çox maraqlı kişiydi. Cürət eləyib deməliyəm ki, mən heç vaxt sənə onun kimi yaxşı ər ola bilməzdim. Mənim müsbət cəhətlərimlə yanaşı, mənfi cəhətlərim də çoxdu. Bəzən çox əsəbi oluram. Amma Con, yəqin ki, sənə istədiyin hər şeyi verə bilib. Onun arxasında özünü, yəqin, lap lay divarın arxasındakı kimi hiss eləyirsən. Yeri gəlmişkən, bundan sonra da səni Konstans çağıra bilərəmmi?

Konstans. Əlbəttə. Niyə də yox? Bilirsən, Bernard, sənin gözəl xasiyyətli insan olduğuna məndə günü-gündən daha çox əminlik yaranır.

Bernard. Sən Conla xoşbəxtsən?

Konstans. Çox xoşbəxtəm. Amma deməzdim ki, o heç vaxt mənim xətrimə dəyməyib. Bir dəfə belə bir hal baş verdi, mən özümü birtəhər ələ ala bildim. O vaxt dəlilik eləmədiyimə görə çox razıyam. Fikrimcə, əlimi ürəyimin başına qoyub deyə bilərəm ki, bizim çox xoşbəxt ailəmiz var.

Bernard. Bunu eşitməyə çox şadam. Əgər Conun səni sevib-sevmədiyini soruşsam necə, acığına gəlməz ki?

Konstans. Əminəm ki, sevir.

Bernard. Bəs sən necə, onu sevirsən?

Konstans. Çox.

Bernard. Qısa nitq söyləməyimə icazə verərsənmi?

Konstans. Bir şərtlə ki, vaxtı gələndə sözünü kəsə bilim.

Bernard. Ümidvaram ki, İngiltərədə qalacağım bu bir ildə səninlə tez-tez görüşməyimə icazə verəcəksən.

Konstans. Mən özüm də səni imkan daxilində tez-tez görmək istəyirəm.

Bernard. Mən bir məqamı dərhal aydınlaşdırmaq istəyirəm ki, bir də ora qayıtmayaq. Bil ki, indinin özündə də sənə on beş il əvvəl mənə ərə gəlməyini xahiş elədiyim vaxtlardakı kimi dəlicəsinə aşıqəm. Elə bilirəm, ömrümün axırınacan da səni beləcə sevəcəm. Mən artıq ehtiraslarımı dəyişmək üçün çox qocayam. Amma istəyirəm, biləsən ki, məndə azca da sənin xoşbəxtliyinə maneçilik cəhdi olmayacaq. Bundan qorxmağa ehtiyac yoxdu. Səninlə Conun münasibətlərinə pəl vurmaq ağılıma belə gəlmir. Hesab eləyirəm ki, hər bir insan xoşbəxt olmaq istəyir, amma bu xoşbəxtliyi

başqasının bədbəxtliyi üzərində qurmaq olmaz.

Konstans. Məruzə o qədər uzun alınmadı. Rəsmi ziyafətlərdə bu nitq heç replika da sayılmır.

Bernard. Mən səndən ancaq dostluq istəyirəm, əgər əvəzində öz məhəbbətimi də vermək istəyirəmsə, bunun artıq məndən başqa heç kimə dəxli yoxdu.

Konstans. Mən belə düşünürəm. Əminəm ki, biz çox möhkəm dostlar olacağıq, Bernard.

(Qapı açılır və Con daxil olur.)

Con. Bağışla, məşğul olduğumu bilmirdim.

Konstans. Elə deyil. İçəri keç. Bu, Bernard Kersaldi.

Con. Gün aydın.

Bernard. Elə bilirəm, siz məni xatırlamazsınız.

Con. Əgər sualı belə qoyursunuzsa, etiraf edirəm ki, siz haqlısınız.

Konstans. Bəsdi, Con, o, anamın yanına gəlmişdi.

Con. Biz evlənənə qədər, eləmi?

Konstans. Hə. Siz birlikdə neçə uik-enddə olmusunuz.

Con. Əzizim, üstündən on beş il keçib. Sizi tanımadığıma görə bağışlayın, amma yenidən görüşməyimizə, inanın ki, çox şadam.

Konstans. O, Yaponiyadan yenicə qayıdıb.

Con. Onda ümidvaram ki, bir də görüşəcəyik. Mən indi kluba gedirəm, əzizim, naharacan robber oynayacam. (Bernarda) Niyə siz Konstansla birlikdə nahar eləməyəsınız? Axşam mənim cərrahiyyə əməliyyatım var, zavallı qız tək qalacaq.

Bernard. Siz çox alicənabsınız.

Konstans. Bu, dost yardımını olacaq. Axşama işiniz yoxdu ki?

Bernard. Mən dostu yardım etməyə həmişə hazıram.

Konstans. Bax, bu çox gözəl oldu. Doqquza on beş dəqiqə işləmiş sizi gözləyirəm.

İkinci pərdə

Hadisə əvvəlki məkanda cərəyan edir. Yarım ay keçib. Marta kostyumda və şlyapada əyləşib illüstrasiyalı qəzeti vərəqləyir. Bentli daxil olur.

Bentli. Miss, mister Kersal gəlib.

Marta. Belə de! Soruş gör, yuxarı qalxa bilərmi?

Bentli. Soruşaram, miss. *(Çıxır və mister Kersalın gəlişini xəbər vermək üçün dərhal da qayıdır. Sonra yenə çıxır.)* Mister Kersal.

Marta. Konstans geyinir. İndi gələcək.

Bernard. Aydındı. Tələsməyə ehtiyac yoxdu.

Marta. Siz Reynlafa getməyə hazırlaşırsınız, eləmi?

Bernard. Belə bir fikrimiz var. Bu gün oynayan cavanlardan bir neçəsini tanıyıram.

Marta. London xoşuna gəlirmi?

Bernard. Həddindən artıq. Düzdü, əgər insan ömrünün yarısını Şərqdə keçiribse,

evə qayıdanda, təbii ki, özünü öz qabında hiss eləmir. Amma Konstansla Conun sayəsində bura tez uyğunlaşdım.

Marta. Conu bəyənirsənmi?

Bernard. Hə. O həddən artıq xeyirxah insandı.

Marta. Bilirsənmi, mən səni çox yaxşı xatırlayıram.

Bernard. Ola bilməz. Mən sizə gələndə sən lap uşaq idin.

Marta. On altı yaşım vardı. Yoxsa elə fikirləşirsən ki, Konstansın kavalerlərini görəndə məni əsməcə tutmurdu?

Bernard. Onlar yaman çox idilər. Görünür, sən yalnız yuxuya gedəndən gedənə sakitləşirdin.

Marta. Sən onların arasında ən ciddilərdən idin. Sən mənə həddən artıq romantik görünürdün.

Bernard. Mən elə, doğrudan da, həddən artıq romantik idim. Məncə, bu, gəncliyə xas bir şeydi.

Marta. Amma, məncə, tək gəncliyə yox.

Bernard. Hə, elə bilirəm, romantizm yenə də canımda qalır. Mənim indiki qiymətim az deyil, özümə gəlmişəm. İpəyin qiyməti çox çirkabları yudu.

Marta. Sən vicdansız bir yalançısan.

Bernard. Buna ancaq bir cavabım var: sən həddən artıq qabasan.

Marta. Sən o vaxt Konstansa dəlicəsinə vurulmuşdun, elə deyilmi?

Bernard. Bilirsən, bu o qədər keçmişdə olub ki, artıq unutmuşam.

Marta. Mən ona Cona yox, sənə ərə getməyi məsləhət görürdüm.

Bernard. Nə səbəbə?

Marta. Əvvəla ona görə ki, sən Yaponiyada yaşayırdın. Mən bir an da götür-qoy eləmədən buradan canımı qurtaran adama ərə gedərdim.

Bernard. Mən elə indi də orada yaşayıram.

Marta. Yox, mənim sənə ərə getmək fikrim yoxdu.

Bernard. Özüm də hiss eləyirəm.

Marta. Açıgını desəm, onun Conda nə tapdığı mənim üçün indiyəcən müəmmalı qalıb.

Bernard. Elə bilirəm, Konstans onu sevirdi.

Marta. Amma mən elə fikirləşirəm ki, o, səni yox, Conu seçdiyinə görə peşmandı.

Bernard. Ola bilməz. Con onu tamamilə təmin eləyir. Konstans heç vaxt onu başqa kişiylə əvəz eləmək istəməz.

Bernard. Səninlə razılaşa bilmərəm. Onlar ər-arvad kimi bir-birlərini tamamlayıblar və belə cütlüyü görmək həmişə xoşdu.

Marta. Sən hələ də ona aşıqsən, eləmi?

Bernard. Heç də.

Marta. Canıma and olsun ki, sən dəhşətli səbir yiyəsisən. Amma çox vaxt özündən xəbərsiz özünü ələ verirsən. Konstans otağa girəndə sənin nə hala düşdüyündən xəbərin varmı? Ona baxanda heç bilirsənmi, gözlərin nə rəng alır? Sən onun adını elə çəkirsən ki, elə bil, o quru adı öpüşlərə qərq eləyirsən.

Bernard. Marta, on altı yaşın olanda mən səni dözülməz qız hesab eləyirdim, otuz iki yaşında isə sən əcaib qadına çevrilmişən.

Marta. Elə deyil. Sadəcə, mən Konstansı çox istədiyimdən sənə də get-gedə doğma hisslər bəsləməyə başlayıram.

Bernard. Ağılına gəlməyibmi ki, sən başqasının işinə qarışmadan da bu hissləri nümayiş etdirə bilərsən?

Marta. Sənə həqiqəti dediyimə görə niyə mənə acığın tutur. Səninlə Konstans müşahidə eləyən istənilən adam beşcə dəqiqə ərzində sənin ona dəlicəsinə vurulduğuna əmin olacaq.

Bernard. Əzizim, mən İngiltərəyə birillik gəlmişəm. Bu bir ili də şən və can rahatlığıyla keçirmək niyyətindəyəm. Kiminsə azca da olsa, xətrinə dəyməyə qəti həvəsim yoxdu. Mən Konstansla dostluğumu yüksək dəyərləndirirəm, bu dostluğun hansısa şeylərə səbəb olacağına imkan vermərəm.

Marta. Bəs sənin ağılına gəlməyibmi ki, o, səndən dostluqdan artığını tələb eləyə bilər?

Bernard. Yox, tələb eləməz.

Marta. Mənim sözümü qəribçiliyə salma.

Bernard. Konstans öz əriylə tamamilə xoşbəxt idi. Görünür, sən məni axmaq yerinə qoymusan. Məgər mən bu ideal cütlüyü bir-birindən ayıra bilərəmmi?

Marta. Ay mənim zavallı dəlim, məgər xəbərin yoxdu ki, Con artıq çoxdan hamının gözü qarşısında Konstansa xəyanət eləyir?

Bernard. Mən inanmıram.

Marta. Kimdən istəyirsən, soruş. Anam bilir, Barbara Fosett bilir. Konstansın özündən başqa hamı bilir.

Bernard. Əlbəttə ki, bu, ağ yalandı. İki-üç gün əvvəl narahda görüşəndə missis Darhem mənə dedi ki, bu vaxtacan Conla Konstans qədər bir-birini sevən cütlük görməyib.

Marta. Bunu sənə Mari-Luiza dedi?

Bernard. Hə.

(Marta gülməyə başlayır. Gülməkdən uğunur. Özünü heç cür ələ ala bilmir.)

Marta. Ay səni, Mari-Luiza. Ay yazıq Bernard. Həmin o Mari-Luiza Conun məşuqəsidir.

Bernard. Mari-Luiza Konstansın ən yaxın rəfiqəsidir.

Marta. Bəli.

Bernard. Əgər dediyin yalan olsa, and içirəm ki, boynunu qıracam.

Marta. Razıyam.

Bernard. Nahaq belə kobud dedim. Bağışla.

Marta. Yaxşı görək. Dəlisov kişilər mənim xoşuma gəlir. Elə bilirəm, Konstansa sənin kimisi lazımdı.

Bernard. Bununla nə demək istəyirsən?

Marta. Sadəcə, belə davam eləyə bilməz. Konstans gülüş hədəfinə çevrilib. O, dəhşətli vəziyyətdədir. Hesab eləyirdim ki, ona hər şeyi açıb demək lazımdı, amma hamı

yaxasını kənara çəkdiyi üçün özüm qabağa düşmək istədim. Bu yerdə anam mənimlə razılaşmadı. Bu səbəbdən də ona vəd etməli oldum ki, Konstans mənim dilimdən heç nə eşitməyəcək.

Bernard. Elə fikirləşirsən ki, bu haqda ona mən deməliyəm?

Marta. Yox, sən bu rola yaramırsan. Amma gec-tez hər şey üzə çıxacaq, qulağının dibində nələrin baş verdiyindən Konstans da xəbər tutacaq. Bax, elə ona görə də istəyirəm ki, həmin vaxt sən... yaxında olasan.

Bernard. Axı Mari-Luiza ailəlidir. Bəs əri özünü necə aparacaq?

Marta. Onun ərinin həyatda bir məqsədi var: milyon qazanmaq. O, elə kişilərdəndi ki, elə bilir, əgər özü arvadını sevirsə, arvadı da onu sevir. Mari-Luiza onu ürəyi istəyən kimi fırladır.

Bernard. Konstans da qəti şübhələnmir, eləmi?

Marta. Bunu anlamaq üçün ona baxmaq kifayətdir. Onun özünə arxayınlığı hərdən adamı lap havalandırır.

Bernard. Bəlkə, elə belə yaxşıdı? Konstans heç nə bilməsə, yaxşıdı? O elə xoşbəxt, qayğısızdı ki, onun baxışları elə inamlıdır ki.

Marta. Mən elə bilirdim, sən onu sevirsən.

Bernard. Onun xoşbəxtliyi mənim üçün hər şeydən üstündü.

Marta. Sənin qırx beş yaşın olmalıdır, eləmi? Nəsə yadımdan çıxmışdı.

Bernard. Qaba danışmağı sən yaxşı bacarırsan.

(Pilləkəndən Konstansın səsi gəlir: «Bentli, Bentli».)

Marta. Bu ki Konstansdı. Bəs anam haradadı? Yaxşısı budur, kabinetə keçib məktub yazım.

(Bernard onun sözlərinə əhəmiyyət vermir, Marta çıxanda ayağa qalxmağa cəhd belə eləmir. Bir an sonra Konstans qonaq otağında peyda olur.)

Konstans. Səni çoxmu gözlətdim?

Bernard. Boş şeydi.

Konstans. Ey! Nə olub?

Bernard. Mənə? Heç nə. Nədi ki?

Konstans. Sənin sifətin çox qəribədi. Nədən gözlərin belə fikirlidir.

Bernard. Gözlərimin fikirli olmağı ağılıma da gəlməyib.

Konstans. Sən məndən nəsə gizləyirsən?

Bernard. Əlbəttə, yox.

Konstans. Yaponiyadan bəd xəbər var?

Bernard. Yox. Əksinə ipəyin qiyməti artır.

Konstans. Deməli, sən mənə bir kəndli qızla nişanlandığını demək istəyirsən?

Bernard. Yox, nişanlanmamışam.

Konstans. Öz sirrini mənimlə bölüşmək istəməyən insanlardan zəhləm gedir.

Bernard. Mənim heç bir sirrim yoxdu.

Konstans. Yoxsa elə bilirsən, sənin sifətini kifayət qədər öyrənə bilməmişəm, onu açıq kitab kimi oxuya bilmirəm?

Bernard. Sən məni lap qürrələndirdin. Təsəvvür belə eləməzdim ki, özünə əziyyət

verib mənim bu eybəcər sifətimə iki dəfə baxarsan.

Konstans (*Qəflətən şübhələnən kimi olur*). Sən gələndə Marta buradaydı? Hə, getməmişdi, eləmi?

Bernard. O, ananı gözləyirdi. İndi məktub yazmaq üçün o biri otağa keçib.

Konstans. Sən onunla söhbətləşdin?

Bernard (*Bacardıqca laqeydliklə*). Hə, bir az havadan-zaddan danışdıq.

Konstans. (*Nə baş verdiyini dərhal anlayıb*). Belə... Getmək vaxtı deyilmi?

Bernard. Hələ çox vaxtımız var. Belə ertədən getməyin mənası yoxdu.

Konstans. Onda şlyapamı çıxarım.

Bernard. Bura çox gözəldi, eləmi? Sənin otağın xoşuma gəlir.

Konstans. Səncə, burada qonaq qəbul eləmək ayıb olmaz? Hamısı öz ideyamdı. Barbara Fosett istəyir ki, mən onun yanında işləyim. O, interyerlərin layihələşdirilməsiylə məşğuldu, özü də qalaq-qalaq pul qazanır.

Bernard (*Sualdan boylanın narahatlığı gülüşlə gizləmək istəyir*). Məgər sən özünü öz evində xoşbəxt hiss eləmirsən?

Konstans. (*Kəskin tərzdə*). Elə fikirləşmirəm ki, qadın yalnız özünü bədbəxt hiss eləyəndə nəyləsə başını qatmaq istəyir. Bilirsən, adam vaxtının bütün hissəsini ballara, qəbullara həsr eləməkdən bezir. Barbaranın təklifinə isə mən rədd cavabı verdim.

Bernard (*İsrarla*). Demək, sən xoşbəxtsən, eləmi?

Konstans. Çox.

Bernard. Son iki həftədə sən məni yer üzünün ən xoşbəxt bəndəsi elədin. Mənə elə gəldi ki, elə həmişə burada olmuşam. Sən mənə qarşı elə diqqətlisən!

Konstans. Əgər doğrudan da, belə fikirləşirsənsə, məni çox sevindirdin. Amma ümumiyyətlə, mən sənə qarşı xüsusi nəşə nümayiş eləməmişəm.

Bernard. Yox, eləmisən. Mənim səni görməyimə icazə vermişən.

Konstans. Bilirsən, belə bir icazəni mən tində dayanan polisə də verirəm.

Bernard. Mən səninlə ancaq boş-boş şeylərdən danışmağa çalışıram, amma bununla bərabər, bütün qəlbimlə səni sevməkdə davam eləyirəm.

Konstans (*Çox soyuqqanlı*). Birinci dəfə bura gələndə danışdıq ki, hisslərin sənin öz şəxsi işindi.

Bernard. Mənim sənə qarşı sevgimə etirazmı eləyirsən?

Konstans. Məgər biz hamımız bir-birimizi sevməli deyilikmi?

Bernard. Mənə gülmə.

Konstans. Əzizim, gülmək nədi? Mənə kifayət qədər xoşdu, hətta təsirləndim. Bu ki gözəldi. Əgər kimsə sənə qarşı laqeyd deyilsə...

Bernard (*Sözünü kəsərək*). Bunu eşitmək mənə də xoşdu.

Konstans. Bu uzun illərdən sonra.

Bernard. Əgər on beş il əvvəl kimsə desəydi ki, mən səni indi daha artıq sevəcəm inanmazdım. Bəli, indi mən səni on beş il əvvəlkindən on beş dəfə artıq sevirəm.

Konstans. (*Sözünə davam edir*). Amma sənin indi mənə öz məhəbbətini bəyan etməyini azca da istəmirəm.

Bernard. Bilirəm, özü də buna hazırlaşmıram. Mən səni çox yaxşı tanıyıram.

Konstans (*Bir qədər çaşqınlıqla*). Nəsə, sən in bu son beş dəqiqə nə işlə məşğul olduğun mənə çatmır.

Bernard. Mən yalnız faktları bəyan eləyirəm.

Konstans. Onda bağışla. Mən tamam başqa şey fikirləşdim. Amma məsələni, indi ürəyimi hansı üsulla fəth eləyəcəyinə baxmaq mənə maraqlı olardı. Amma qorxuram, bunu səndən soruşsam, sözümlə başqa mənə verəsən.

Bernard (*Açıq ürəklə*). Bilirəm ki, sən mənə gülürsən.

Konstans. Səni özünə gülməyi öyrətmək ümidiylə.

Bernard. Bu yarım ayda mən sən in gözündə lap ağıllı bir uşaq olmuşam, eləmi?

Konstans. Bəli. Hətta bunu necə bacardığını elə hey özümdən soruşa-soruşa qalmışam.

Bernard. Amma indi maskanı üzümdən açmağa özümdə cürət tapacam.

Konstans. Mən sən in yerində olsam, tələsmərəm.

Bernard. Daha bacarmıram. Heç olmasa, bir dəfə demək istəyirəm ki, mən sən in ayağın dəyən torpağı da öpməyə hazıram. Mən həyatımda heç vaxt sən in kimisinə rast gəlməmişəm.

Konstans. Boş şeydi. Bir dəstə olub. Mən yeddinciyəm.

Bernard. Onlar hamısı sənsən. Mən səni bütün qəlbimlə sevirəm. Bu vaxtacan gördüyüm qadınlardan heç biri sən in qədər ürəyimə yatmayıb. Mən sənə rəğbət bəsləyirəm. Mən sən in qarşında özümü tamam itirirəm, öz hisslərimi bəyan eləməyə söz tapa bilmirəm. Mən səni sevirəm. İstəyirəm, biləsən, əgər başına bir iş gəlsə, sən in məndən kömək ummağını özüm üçün ən böyük xoşbəxtlik sayaram.

Konstans. Sən necə də dostcanlısan. Amma anlamıram, nədən mənim başıma iş gəlməlidir?

Bernard. Həmişə və hər şəraitdə sən mənim köməyimə bel bağlaya bilərsən. Mən səndən ötrü mümkün olmayanı da mümkün eləməyə hazıram. Əgər məndən sənə nəsə lazım olsa, bir işarən kifayətdir. Mən hətta həyatımı sənə qurban verməyi özüm üçün ən böyük xoşbəxtlik sayaram.

Konstans. Mən sənə çox minnətdaram.

Bernard. Sən mənə inanmırsan?

Konstans (*Valehedici təbəssümlə*). Əlbəttə, inanıram.

Bernard. Ümid eləmək istəyirəm ki, sözlərim, azacıq da olsa, sən in ürəyini tərpətdi.

Konstans. (*Hiss olunur ki, o, bu məhəbbət selindən əməllicə heyətlənib*). Bu sözlər mənim çox üçün çox dəyərlidir. Çox sağ ol.

Bernard. Daha bu barədə danışmayacağam.

Konstans (*Əvvəlki soyuqluğu simasına qaytararaq*). Niyə axı sən bütün bunları məhz indi deməyi lazım bildin?

Bernard. Nədənsə ürəyimi boşaltmaq istədim.

Konstans. Bernard, mən axı dəli deyiləm. Heyif ki, Marta heç cür ərə gedə bilmir.

Bernard. Amma bircə onu düşünmə ki, mən Martayla evlənməyə hazırlaşıram.

Konstans. Mən elə fikirləşmirəm. Elə olsaydı, nə dərdimiz vardı? Marta özünün o

aşib-daşan enerjisini ərinə xərcləyərdi. Bilirsən, o çox yaxşı qızdı. Əlbəttə, yalançıdı, amma qalan şeylər qaydasındadı.

Bernard. Belə de?

Konstans. Hə, o, yalanla yoğrulub. Hətta qadınlar yalanı xoşlasalar da... Vaxt deyilmi? Oyunun sonuna gedib çatmaq istəməzdim.

Bernard. Yaxşı. Maşın gözləyir.

Konstans. Şlyapamı başıma qoyum. Qulaq as, məgər bayaqdan bizi taksi gözləyir?

Bernard. Yox, öz avtomobilimdi. Fikirləşdim ki, mənim kimi bir sürücünün xidmətindən imtina etməsən.

Konstans. Üstüaçıq, yoxsa bağlı avtomobildi?

Bernard. Açıqdı.

Konstans. Əzizim, onda mən gərək başıma başqa şlyapa qoyum. Bu enli-ətəkli şlyapa üstü açıq maşına yaramır. Onda gərək hər iki əlimlə ondan yapışım.

Bernard. Üzr istəyirəm.

Konstans. Qəliz bir şey yoxdu. Bircə dəqiqəyə qayıdıram. Əgər avtomobildə gediriksə, gərək özümə əziyyət verməyim.

(Konstans çıxır. Dərhal Bentli peyda olub Mari-Luizanı qonaq otağına otürür.)

Mari-Luiza. Gün aydın. *(Bentliyə).* Siz elə bu dəqiqə mister Middltona xəbər eləyəcəksinizmi?

Bentli. Bəli, madam.

(Bentli çıxır.)

Mari-Luiza. *(Həyəcədən pörtmüş halda).* Mənim Cona deməyə sözüm var. Amma aşağıda pasientləri onu gözləyir. Odur ki, Bentlidən xahiş elədim, onu bura çağırınsın.

Bernard. Sizə mane olmayım.

Mari-Luiza. Üzr istəyirəm, amma çox vacib məsələdi. Conu işdən ayıranda yaman əsəbiləşir.

Bernard. Mən başqa otağa keçərəm.

Mari-Luiza. Siz Konstansı gözləyirsiniz?

Bernard. Hə, biz Reynlafa gedəcəyik. Bu gün orada polo oynayırlar. Konstans şlyapasını dəyişir.

Mari-Luiza. Hə, lap yaxşı. Bentli mənə dedi ki, Konstans yuxarıdadı. Çox sağ ol. Mənim işim birdəqiqəlikdi. *(Bernard qonşu otağa keçir və dərhal Con peyda olur.)* O, Con səni pasientlərindən ayırdığıma görə üzr istəyirəm.

Con. Böyük bir şey olmayıb. Onlar bir neçə dəqiqə gözləyə bilərlər. *(Bernard ardınca qapını örtür və Conun səsi dəyişir. İndi onlar astadan, əsəbi, qırıq ifadələrlə danışirlar.)* Nəsə olub?

Mari-Luiza. Mortimer.

Con. Nə olub?

Mari-Luiza. Əminəm ki, şübhələnilib.

Con. Nədən əminsən?

Mari-Luiza. O, dünən özünü elə qərribə apardı ki. Gecənin xeyirini diləmək üçün

otağıma gəlmişdi. Çarpayıma əyləşdi. Mızıldanmağa başladı, soruşdu ki, bütün axşamı nə işlə məşğul olmuşam...

Con. Ümidvaram ki, sən ona açıb demədin.

Mari-Luiza. Yox, dedim ki, yeməyi evdə yemişəm. Qəflətən yerindən sıçrayıb: «Gecən xeyirə qalsın», – dedi, çıxıb getdi. Səsi elə hirsliydə ki, onun üzünə baxmağa cürət eləmədim. Deyəsən, üzü də qızarmışdı.

Con. Vəssalam?

Mari-Luiza. Mənim otağıma keçib sabahın xeyirini diləmədən Sitiyə yollanıb.

Con. Görünür, tələsirmiş.

Mari-Luiza. Əvvəl vaxt tapırdı axı.

Con. Elə bilirəm, sən qarışqadan fil düzəldirsən.

Mari-Luiza. Səfehləmə, Con. Məgər görmürsən, mən necə həyəcanlıyam?

Con. Görürəm. Ona görə də səni inandırmaq istəyirəm ki, həyəcanlanmağa əsas yoxdu.

Mari-Luiza. Kişilər necə də axmaqdlar. Heç cür başa düşmək istəmirlər ki, dama-dama göl olur. Sənə deyirəm, qorxudan başımı itirmişəm.

Con. Özün də yaxşı bilirsən ki, şübhəylə sübut arasında yerlə göy qədər fərq var.

Mari-Luiza. Elə düşünürəm ki, o, nəşə sübut eləyə bilər. Amma şübhə eləmirəm ki, o, həyatımızı burnumuzdan gətirə bilər. Tutaq ki, Konstansla dərdləşmək qərarına gəldi.

Con. Konstans ona inanmaz.

Mari-Luiza. Əgər iş dərinə getsə, Mortimeri özüm həll eləyəyəm. O, məni dəlicəsinə sevir. Qadın üçün bu oynamağa həmişə imkan verir.

Con. Əlbəttə, sən Mortimeri istədiyini kimi fırlaya bilərsən?

Mari-Luiza. Əgər Konstans bilsə, mən gərək yerin altına girəm. Axı o mənim ən yaxın rəfiqəmdir, həm də onu çox istəyirəm.

Con. Konstans ürəkdi. İnanmıram ki, iş uzanıb böyüyə. Amma lap o həddə çatsa belə, Konstans yola gətirəcəyimə şübhə eləmirəm.

Mari-Luiza. Sən belə düşünürsən?

Con. Yəqin ki, o mənə qulaqburması verəcək. Onun yerində hansı qadın olsa belə eləyər. Amma məni itirməmək üçün hər şeyə dözəcək.

Mari-Luiza. Qadınları yaman yaxşı tanıyırsan. Sənə kömək eləyə bilər, bu, mümkündür. Amma mənə gəlincə, iki ayağını bir başmağa dirəyəcək. Qadın təbiəti belədir.

Con. Konstans elə deyil.

Mari-Luiza. Con, düzünü desəm, əgər mənə qarşı hisslərinə əmin olmasaydım, Konstans belə ucaltdığına görə onu sənə qısqanardım.

Con. Şükür ki, çöhrəndə təbəssüm əmələ gəldi. Deməli, həyəcanını boğa bilmisən.

Mari-Luiza. Çünki ürəyimi boşaltdım. Doğrudan da, hər şey heç də o qədər pis deyil.

Con. Əminəm ki, sən bu təşvişinə heç bir əsas yoxdu.

Mari-Luiza. Ola bilsin, bütün bunlar mənim uydurmamdı. Amma, hər halda, biz

əndazəsiz şəkildə risqə gedirik.

Con. Ola bilər. Səbəb də sənin ilahi gözəlliyindi.

Mari-Luiza. Pasientlərinin yanına qayıtmağının vaxtı deyilmi?

Con: Hə, yəqin. Sən Konstansı gözləyəcəksən?

Mari-Luiza. Əlbəttə. Onunla görüşmədən getsəm, məni başqa cür anlayarlar.

Con (*Çıxaraq*). Onda görüşənədək. Özü də həyəcanlanma.

Mari-Luiza. Oldu. Yəqin, səbəb vicdan əzabı çəkməyimə görədi. Gedib başımı yuyub, saç düzümümü dəyişərəm.

(*Con əlini qapının cəftəsinə uzadan vaxt Marta, ardınca da o biri qapıdan Bernard daxil olur.*)

Marta (*Süni nəzakətlə*). Mari-Luiza sənin burada olduğunu bilmirdim.

Mari-Luiza. Vacib deyil.

Marta. Mən məktub yazıb anamı gözləyirdim.

Mari-Luiza. Mənim Cona sözüüm var.

Marta. Əzizim, ümid eləyirəm, sənin səhhətində hər şey qaydasındadı.

Mari-Luiza. Məndə qaydasındadı. Amma Mortimer axır vaxtlar nəse gözümə əzgin deyir. Ona görə də istədim ki, Con onu məzuniyyət götürməyə razı salsın.

Marta. Nəse mən elə bilirdim, belə hallarda cərrahın yox, terapevtin məsləhəti lazımdı.

Mari-Luiza. Bilirsən, Mortimer ancaq Cona etibar eləyir.

Marta. O, tamamilə haqlıdır. Con, sözsüz ki, etibar olunası adamdı.

Con. Marta, sən mənim xidmətlərimdən yararlanmaq istəyirsənmi? Əgər appendisitini, yaxud badamcıq vəzini kəsib atmaq lazım gəlsə, utanma, de.

Marta. Gözəl Conum, məndə ancaq vacib olanlar qalıb. Əgər əlavə nəse kəsib eləsən, qorxuram, dözməyəm.

Con. Əzizim, nə qədər ki qadının üstündə dayana bilməsi üçün bir ayağı var, çətin, o, cərrahın xidmətinə ehtiyac duya.

(*Konstans və missis Kalver daxil olur.*)

Mari-Luiza (*Konstansı öpür*). Mənim əzizim.

Konstans. Dizin necədi? Yenə burxulur?

Mari-Luiza. Dizim onsuz da məni həmişə narahat eləyir: gah çox, gah az.

Konstans. Hə, əlbəttə. Elə bilirəm, sən çox səbirlisən. Sənin yerində olsaydım. Conu bir dəqiqə də rahat buraxmazdım. Amma, doğrusu, özümü nəse birtəhər hiss eləyəndə ondan nəse soruşmaq ağılıma da gəlmir.

Missis Kalver. Marta, gecikdiyimə görə bağışla. Səni çox gözlətdim?

Marta. Yox, vaxtımı heç də pis keçirmədim.

Missis Kalver. Səninlə birlikdə olmaq başqalarına da xoş gəlib.

Konstans. Mən anamla pilləkəndə rastlaşdım. Şlyapamı dəyişməyə onunla getdim. Bernard məni Reynlafa aparır.

Con. Nə yaxşı.

Bernard. Biz gecikirik.

Konstans. Bu elə vacibdi?

Bernard. O qədər də yox.

(Bentli içində vizit kartı olan xırda məcməyini əlində tutaraq daxil olur. Onu Konstansa verir. Vizit kartına baxanda Konstansın üzündə çaşqınlıq əmələ gəlir.)

Konstans. Qəribədi.

Con. Konstans, nə baş verib?

Konstans. Heç nə. *(Bir neçə dəqiqə fikirləşir.)* O, aşağıdadı?

Bentli. Bəli, madam.

Konstans. Başa düşə bilmirəm, niyə axı o, mənə vizit kartını göndərüb. Onu bura dəvət elə.

Bentli. Baş üstə, madam.

(Bentli çıxır.)

Con. Konstans, kimdi axı?

Konstans. Mari-Luiza, əyləş.

Mari-Luiza. Mən qaçıb getməliyəm, elə sən də.

Konstans. Hələ vaxta var. Bu şlyapa xoşuna gəlirmi?

Mari-Luiza. Hə, çox yaraşığıdır.

Konstans. Con, sən burada nə eləyirsən? Məgər pasientin yoxdu?

Con. İki-üç nəfər var. Mən elə aşağı düşməyə hazırlaşdım. Amma fikirləşdim, bir siqaret çəksəm, pis olmaz. *(Əlini cibinə aparır).* Portsiqarımı harasa qoymuşam. Konstans, sən görməmişən ki?

Konstans. Yox, görməmişəm.

Con. Səhərdən axtarıram. Özüm də bilmirəm, hara qoymuşam. Gərək xəstəxanaya zəng vurub öyrənəm, bəlkə, oradadı.

Konstans. Ümid eləyirəm ki, sən onu itirməmişən.

Con. Yox, əlbəttə ki, yox. Yəqin, harasa qoymuşam.

(Qapı açılır və Bentli qonağın gəlişini xəbər verir.)

Bentli. Mister Mortimer Darhem.

Mari-Luiza *(Dəhşət içində).* O!

Konstans. *(Onun qolunu sıxır).* Sakit dur, axmaq.

(Mortimer Darhem daxil olur. O, qırmızısifətli və cılğın xarakterli, qırxyaşlı cüssəli bir kişidi. Elə indi də onun bütün vücudu əsir. Bentli çıxır.)

Konstans. Salam, Mortimer. Bu vaxtlar biz tərəflərdə xeyir ola? Mənə vizit kartını göndərməyinin mənası nədi?

(Mortimer qonaq otağının ortasında dayanıb ətrafa baxır.)

Mari-Luiza. Mortimer, nə baş verib?

Mortimer *(Qəzəbini güclə boğaraq Konstansa).* Fikirləşdim ki, ərinin mənim arvadımın məşuqu olmağını bilməyin heç də sənə maraqsız olmaz.

Mari-Luiza. Morti!

Konstans *(Bir əliylə Mari-Luizanın qolunu sıxaraq çox soyuqqanlıqla).* Doğurdan? Nədən belə düşünürsən?

Mortimer *(Cibindən qızıl portsiqar çıxararaq).* Tanıyırsan? Dünən axşam arvadımın yastığının altından tapmışam.

Konstans. Nə yaxşı oldu. Mən də bayaqdan başımı sındırıram ki, görən, onu hara qoymuşam. (*Portsiqarı ondan alır*). Sənə həddən artıq minnətdaram.

Mortimer. (*Əsəbi tərzdə*). Bu, sənin portsiqarın deyil.

Konstans. Mənimdi. Mən Mari-Luizanın çarpayısının üstə oturmuşdum. Görünür, onu qeyri-ixtiyari yastığın altına basmışam.

Mortimer. Onun üstündə Conun adı yazılıb.

Konstans. Bilirəm. Bu portsiqarı ona bir səxavətli pasienti bağışlamışdı, mən də qərara aldım ki, belə hədiyyə onu xarab eləyər. Odur ki, özümə götürdüm.

Mortimer. Konstans, sən mənə axmaqımı hesab eləyirsən?

Konstans. Mənim əziz Mortim, əgər o portsiqar mənim deyilsə, nədən onu özümünkü sayım?

Mortimer. Onlar birlikdə şam eləyiblər.

Konstans. Zavallı Mortim, mənim xəbərim var. Sən Sitiyə, ya da nə bilim, harasa ziyafətə gedəndə Mari-Luiza zəng eləyib soruşdu ki, ona öz süfrəmizdə yer eləyə bilərikmi?

Mortimer. Deməli, o, burada şam eləyib?

Konstans. Məgər özü sənə deməyib?

Mortimer. Deyib.

Konstans. Bunu sübut eləmək çətin deyil. Əgər sən mənə inanmırsansa, indi eşikağasını çağıraraq, özün ondan soruşarsan... Con, zəhmət olmasa, zəngi bas.

Mortimer (*Özünü itirmiş halda*). Lazım deyil. Əlbəttə ki, mən sənə sözünə inanıram.

Konstans. Sən çox nəcib insansan. Məni alçalmağa qoymadığın üçün sənə minnətdaram. Əgər sən eşikağasından mənim sözlərimin təsdiqini öyrənmək istəsəydin, çox pis vəziyyətdə qalardım.

Mortimer. Əgər Mari-Luiza burada şam eləyibsə, bəs onda sən onun çarpayısının üstündə nə gəzirdin?

Konstans. Conu cərrahiyyə əməliyyatı üçün təcili xəstəxanaya çağıranda Mari-Luiza mənə Parisdən göndərilən təzə libaslarını göstərmək istədi. Odur ki, sizə dəyməli oldum. Həmin gecə çox gözəl hava var idi. Sən də xatırlayırsan, eləmi?

Mortimer. Lənət şeytana, mənim havaya fikir verməyə vaxtım nə gəzir.

Konstans. Biz əldən düşənəcən hər şeyi ölçüb-biçdik. Sonra Mari-Luiza yerinə uzandı, mən də yanında oturdum. Oradan-buradan söhbət elədik.

Mortimer. Əgər yorulmuşdunsa, niyə evinizə qayıtmadın?

Konstans. Con söz vermişdi ki, əməliyyatdan sonra dalımca gələcək.

Mortimer. Gəldimi? Saat neçədə?

Con. Gələ bilmədim. Əməliyyat uzun çəkdi. Nadir hallarda belə olur, kəsirsən, kəsirsən, özün də bilmirsən, harada dayanasan. Nə dediyimi anlayırsan, eləmi, Mortimer?

Mortimer. Yox, anlamıram, mən haradan bilim?

Konstans. Olan budur. Sən Conla Mari-Luizaya qarşı dəhşətli ittihamlar irəli sürdün. Məni də çox dilxor elədin. Amma mən hər şeyi sonacan eşitməyincə təmkinimi

pozmayacam. Öz sübutlarını ortaya qoy.

Mortimer. Sübut? Nə sübut? Bəs portsiqar? Onu tapmaq, təbii ki, mənim üçün ikiylə ikinin cavabı kimi aydın bir şey idi.

Konstans (*Gözlərini oynadaraq*). Bu, mənə də aydındı, amma bəs onda cavab nədən beş oldu?

Mortimer (*Yerin ayağının altından qaçdığını bürüzə verməmək üçün özünü birtəhər toparlayır*). Necə olub ki, mən belə səhv eləmişəm?!

Konstans. Bizim içimizdəkilərdən ən varlısı da səhv eləyə bilər. Yadımdadı, Pirpont Morqan öləndə onun artıq bir sent belə dəyəri olmayan yeddi milyon dollarlıq aksiyaları tapıldı.

Mortimer. (*Çaşqın halda*). Bunun mənim üçün necə bir sarsıntı olduğunu sən təsəvvürünə belə gətirə bilmərsən. Mən Mari-Luizaya özüm qədər inanırdım. O portsiqar məni səksəndirdi. Başqa heç nə haqqında düşünə bilmirdim, qorxurdum, başıma hava gələ.

Konstans. Demək istəyirsən, yalnız Mari-Luizanın otağından mənim portsiqarımı tapdığına görə bura gəlib bu biədəb səhnəni qurmusan? Mən buna inana bilmirəm. Sən axı müdrik, təcrübəli, yetkin bir insansan. Əlbəttə, sənə başqa dəlillərin də olmalıdır. Sən nəsə sözü axıracan demirsən. Mənim hisslərimə rəhmin gəlməsin. Sən artıq o qədər çox söz demisən ki, hər şeyi sonuna çatdırmağa, sadəcə borclusan. Mən hər şeyi tam çılpalıqla bilmək istəyirəm.

(*Pauza. Mortimer özünü tamam itirmiş halda, gah astadan ağlayan Mari-Luizaya, gah da Konstansa baxır.*)

Mortimer. Deyəsən, mən özümü tamam biabır elədim.

Konstans. Görünür, həqiqətən də, belədi

Mortimer. Çox təəssüf eləyirəm, Konstans, məni bağışla.

Konstans. Məndən narahat olma. Sən məni qəddarcasına alçaltdın. İçimə Cona qarşı şübhə toxumu saldın, hansı ki, heç vaxt...

(*Söz axtarır.*)

Missis Kalver (*Kömək eləyir*). Cücərməli deyil.

Konstans. Kök atmalı deyil. Mən birtəhər keçinərəm. Sən Mari-Luizadan üzr istəməlisən.

Mortimer (*Yaltaqlıqla*). Mari-Luiza.

Mari-Luiza. Toxunma mənə! Yaxın gəlmə!

Mortimer (*Kədərli baxışlarla Konstansa*). Qısqanclığın insanı nə hala saldığını sən də bilirsən axı.

Konstans. Mən haradan bilirəm? Məncə, bu ən böyük, ən bağışlanılmaz günahdı.

Mortimer (*Mari-Luizaya*). Mari-Luiza mən baş verənlərdən elə təəssüflənirəm ki... Sən mənim günahımdan keçəcəksən?

Mari-Luiza. Sən bütün dostlarımdan gözü qarşısında məni alçaltdın. Konstans necə istədiyimi özün yaxşı bilirsən. Sən kimi istəsən, mənə məşuq çıxara bilərdin, bircə Condan başqa!

Konstans. Bircə ən yaxın rəfiqənin ərindən başqa. Südsatan, pəncərəsilen, kimi

gəldi, deyə bilərdin, bircə ən yaxın rəfiqənin ərindən başqa.

Mortimer. Mən lap heyvanam. Özüm də bilmirəm, nədən belə oldu. Mən bu hərəkətləri qeyri-ixtiyari elədim.

Mari-Luiza. Bütün bu illər boyu mən səni necə də sevmişəm, heç vaxt heç kim səni mənim qədər sevməyib. Bu, mənə qarşı qəddarlıqdı, qəddarlıqdı!

Mortimer. Gedək, əzizim. Sənə nə deməli olduğumu burada deyə bilmirəm.

Mari-Luiza. Yox, yox, yox!

Konstans (*Yüngülcə Mortimerin çiyninə toxunur*). Morti, yaxşısı budur o, bir az burada qalsın. Sən gedəndən sonra onunla danışaram. Əlbəttə ki, o, çox dilxordu. Özün də bilirsən ki, o, hər şeyi necə həssaslıqla qəbul eləyir.

Mortimer. Biz doqquza iyirmi beş dəqiqə işləmiş Vankuverslərdə şam yeməyində olmalıyıq.

Konstans. Sənə söz verirəm ki, əynini dəyişmək üçün o, doqquzun yarısında evdə olacaq.

Mortimer. O, mənə daha bir şans verəcəkmimi?

Konstans. Əlbəttə, əlbəttə.

Mortimer. Onun yolunda mən hər şeyə hazıram. (*Konstans barmağını dodağına aparıb sonra qoluna işarə eləyir. Mortimer bu işarəni dərhal anlaya bilmir, məsələ ona çatanda sevincək başını tərpədir*). Sən dünyanın ən ağıllı qadınısan. (*Gedərkən dayanıb əlini Cona uzadır*.) Dost, sən mənə əlini verəcəksənmi? Mən bir qələtdi elədim, amma qələtimi etiraf eləməyə də kişiliyim çatdı.

Con (*Ürəklə*). Əlbəttə, dost. Səninlə razıyam, əlbəttə, arvadının yastığı altında portsiqarı kim tapsa, şübhələnər. Əgər bilsəydim, Konstans belə bahalı hədiyyəni başqa yerdə qoya bilər, ömrümdə ona bu portsiqarı verməzdim.

Mortimer. Çiynimdən nə boyda yük boşaldığını təsəvvürünə belə gətirə bilmərsən. Bura mən ikiyüzyaşlı qoca kimi gəlmişdim, buradan həyatının bütün sevincləri hələ qarşıda olan ikiyaşlı körpə kimi gedəcəm.

(*Çıxır. Mortimerin ardınca qapı örtülən kimi qonaq otağında bayaqdan hökm sürən ab-hava dəyişir. Gərginlik yerini yüngüllüyə verir*.)

Con. Konstans, sən lap çaxmaq daşısan. Mən bunu heç vaxt unutmaram. Heç vaxt, son nəfəsimə qədər. İlahi, sən necə də səbir yiyəsiymişsən. Mən o dünyanı görüb gəldim, amma sənin tükün də tərpənmirdi.

Konstans. Yeri gəlmişkən, bu da sənin portsiqarın. Gərək bunun ucuna bir halqa keçirib saat kimi özünə zəncirləyəsən.

Con. Yox, yox. Qoy sənin olsun. Mən belə sürprizlər üçün daha qocayam.

Konstans. Yeri gəlmişkən, sizin evə necə keçdiyinizi başqa görən olubmu?

Con. Yox, biz Mari-Luizanın öz açarından istifadə eləmişdik.

Konstans. Yaxşı eləmisiniz. Əgər Mortimer qulluqçulardan nəsə öyrənmək istəsə, onların deməyə sözü olmayacaq. Mən risqə getməyə məcbur idim.

Mari-Luiza (*Xəcalət hissiylə*). Ah, Konstans, indi sən mənim barəmdə nə fikirdə olduğunu yaxşı başa düşürəm.

Konstans. Mənmi? Mən elə əvvəlki fikrimdə qalıram. Səni çox nəcib insan kimi

qəbul eləyirəm, Mari-Luiza.

Mari-Luiza. Yox, bu ola bilməz. Mən özümü elə iyrənc apardım ki. Özümü ən alçaq insan kimi hiss eləyirəm. Sən məndən qisasını ala bilərdin, amma imkandan istifadə eləmədin. Mən xəcalətdən yer ayrılısa, yerə girərəm.

Konstans (*Təbəssümlə*). Conu toruna saldığına, yoxsa ələ keçdiyinə görə?

Mari-Luiza. Ah, Konstans belə qəddar olma. Ürəyində nə söz varsa, hamısını de, söy, ağla, üstümə qışqır, amma üzümə gülmə. Mən dəhşətli vəziyyətdəyəm.

Konstans. Sən istəyirsən ki, mən burada qısqanlıq səhnəsi quram. Bəli, mən təəssüflənirəm. Amma məsələ burasındadır ki, Mortimerin dediklərində mənim üçün təzə bir şey yox idi.

Mari-Luiza (*Dəhşət içində*). Sən hər şeyi bilirdin?

Konstans. Bəs necə, əzizim. Bu son altı ayı bütün bacarığımı işə salmışdım ki, dostlar, doğmalar sizin bu dəhşətli sirrinizi mənimlə bölüşməsinlər. Bu, mənə elə də asan başa gəlmədi. Anam həyatın hər cikinə-bikinə bələdliyi, Marta dəlilik dərəcəsində olan həqiqətpərəstliyi, Barbara susqun təəssüflüylə günümü qara eləmişdi. Amma bu günə, yəni, gizlin aşkar olana qədər mən, əgər loru dillə desəm, başıma qaxınc ediləcək bütün dəlilləri istehzayla qarşılayırdım.

Mari-Luiza. Niyə, niyə axı? Bu ki insanlıqdan deyil. Niyə sən nəşə eləmədin?

Konstans. Bax bu, əzizim, öz işimdi.

Mari-Luiza (*Məsələnin nə yerdə olduğunu bilən insan kimi*). Hə, anlayıram.

Konstans (*Kifayət qədər kəskin tərzdə*). Yox, anlamırsan. Mən Cona olan sədaqətimi ömrüm boyu qorumuşam. Və sizin bu eşqbazlığınıza dözməyim də özümünkünü gizlətmək üçün olmayıb.

Mari-Luiza. (*Halı özündə deyil*). Həmişə elə bilmişəm ki, sən ürəyində mənə gülürsən.

Konstans. (*Ürək açıqlığıyla*). Əzizim, bu qədər vaxtı sənə mane olmadığımı görə istəməzdim ki, mənə acığın tutsun.

Mari-Luiza. Mənim başım fırlanır.

Konstans. Belə gözəl başa fırlanmaq olmaz. Niyə axı uzanmayasan? Axı sən Vankuverslərin verdiyi şam yeməyində yaxşı görünməlisən.

Mari-Luiza. Maraqlıdır, görəsən, Mortimer indi haradadı?

Konstans. Yadındamı, bu günlərdə mənə mirvari qolbağını göstərib dedin ki, Mortimerin fikrincə, bu çox bahalı şeydi. Bax belə, indi Mortimer onu sənə almaq üçün «Kartye»yə gedib.

Mari-Luiza (*Dərhal özünə gəlir*). O, Konstans, sən belə güman eləyirsən?

Konstans. Fikrimcə, bütün kişilər ucdantutma bir şeyi bilir ki, əgər zərif qadın qəlbinə yara vurubsa, onu sağaltmağın yeganə darmanı zərgərdən bahalı ziynət əşyası almaqdı.

Mari-Luiza. Həmin qolbağını bu axşam şam yeməyinə taxmaq üçün evə gətirmək necə, ağlına gələcəkmi?

Konstans. Əzizim, axmaq olma, bircə o qolbağıyla sakitləşmə. Yadda saxla ki, Mortimer səni dəhşətli şəkildə təhqir eləyib, heç bir kişinin deməyə cəsarət eləmədiyi bir

ittihamı hamının gözü qabağında sənə qarşı irəli sürüb, ona olan məhəbbətini tapdaq altına salıb, ona olan inamını tamamilə qırıb.

Mari-Luiza. Sən necə də haqlısan, Konstans.

Konstans. Yəqin, özünü necə aparmalı olduğunu sənə öyrətməyim artıqdı. Onunla danışmaqdan imtina elə, öz müdafiəsi üçün ağzından bircə kəlmə söz çıxarmağa aman vermə. Necə əzəzil olduğunu ona anlatmaq üçün ağla, amma həddini aşma, sonra gözlərinin altı şişər. De ki, onu tərək eləyirsən və hönkürə-hönkürə qapıya sarı yeri, amma o qədər də yeyin addımlarla yox ki, sən qapını açanacan gəlib çata bilsin. Eyni sözü deyə-deyə dur. Bu, kişiləri hövsələdən çıxarar. Əgər o, nəşə desə, fikir vermə, öz işində ol. Nəhayət, elə ki onu son həddə çatdırdın, başı şişməyə başladı, canından tər su kimi axdı, nə elədiyini başa düşdü, bax, onda yumşal. Səbəb də bu olsun ki, bəs təbiətən çox xeyirxah, kin saxlamayan olduğundan ürək qırmamaq üçün o mirvari qolbağını ondan alırsan. Bəli, o qolbağını qəbul eləmirsən, yalnız ürək qırmamaq üçün alırsan. Hansına ki, o bədbəxt elə indicə on min funt sayıb.

Mari-Luiza (*Özündən razı haldı*). On iki min, əzizim.

Konstans. Özü də təşəkkür eləmə. Özünü aşağılama. Onun hədiyyəsini almaqla göstərdiyin mərhəmətə görə qoy o, sənə təşükkür eləsin. Sən məşınlasan?

Mari-Luiza. Yox, elə haldaydım ki, taksiylə gələsi oldum.

Konstans. Con, Mari-Luizanı taksiyə ötür.

Mari-Luiza. Yox, Con lazım deyil. Mən istəmirəm. Mən axı nə qədər də olmasa, abır-həyamı gözləməliyəm.

Konstans. Eləmi? Yaxşı, səni Bernard ötürər.

Bernard. Məmnuniyyətlə.

Konstans (*Bernarda*). Tez qayıdacaqsan, eləmi?

Bernard. Bəs necə.

Mari-Luiza (*Konstansı öpərək*). Bu, məndən ötrü yaxşı dərs oldu. Mən axmaq deyiləm, Konstans. Hər bir dərs xeyrimədi.

Konstans. Ümid edirəm ki, daha, ən azı ehtiyatını əldən verməzsən.

(*Mari-Luiza, ardınca da Bernard Kersal çıxır.*)

Con. Sən Mari-Luizanın ərinə nə dediyini haradan bildin? Bizdəki şam yeməyini soruşuram.

Konstans. Mari-Luiza çox bıcı qadındı, əgər yalanın köhnəsi işə yarayırsa, təzəsini düzüb qoşan deyil.

Con. Əgər Mortimer Bentlinin dindirilməsinə israr eləsəydi, işlər şuluq olardı.

Konstans. Mən bilirdim ki, o israr eləməyəcək. Centlmenə yaraşmayan hərəkəti yalnız centlmenlər eləyə bilirlər. Özü də tərəddüdsüz. Mortimer hələ bu mərtəbəyə qalxmayıb. Ona görə də həddən artıq ehtiyatlıdır.

Marta (*Çoxmənalı tərzdə*). Con, sənə elə gəlmirmi ki, pasientlərinin səni gözləməkdən gözləri saraldı?

Con. Qoy saralsın. Dəqiqələr ötdükcə əsəbləri gərilir, odur ki, onlara iki yüz əlli funta başa gələcək əməliyyatı məsləhət görəndə imtina eləməyə halları olmur.

Marta (*Dodaqlarını büzərək*). Çətin ki, sən mənim Konstansa deyəcəklərimi

eşitmək istəyəsən.

Con. Məhz sənin məni ən qara rənglərlə təsvir eləmək həvəsində olduğunu bildiyimdən dişimi-dişimə tutmalı olsam da, məsuliyyət hissini diqtə eləyir ki, dediklərini öz qulağımla eşidim.

Konstans. Son üç ayda Marta özünü səbir mücəssəməsi kimi aparıb, Con. Elə bilirəm, indi ürəyini boşaltmağa tam haqqı var.

Con. Əgər o susa bilmək xəstəliyindən əzab çəkirsə, ünvanı səhv salıb. Qoy psixanalitikə müraciət eləsin.

Marta. Mən yalnız bir şey deyəcəm, Con. Əgər məni dinləsən, şad olaram. (Konstansa) Başa düşürəm, nədən sən o iyrənc qadının zibilinin üstünü örtürsən? Belə qənaətə gəlirəm ki, səbəb yalnız daha böyük qalmaqaldan qaçmaq...

Missis Kalveri (*Sözünü kəsərək*). Əzizim, sözünə davam eləməzdən öncə icazə ver bir kəlmə də mən deyim. (Konstansa). Mənim əziz balam, yalvarıram sənə, tələsik qərar qəbul eləmə. Biz hər şeyi yaxşıca götür-qoy eləməliyik. Ən əvvəl Conu dinləməliyik.

Marta. Axı o, nə deyə bilər?

Konstans (*İstehzayla*). Doğrudan da, nə deyə bilər?

Con. Öz bəraətim üçün heç nə. Mən ailə həyatının nə olduğunu kifayət qədər yaxşı bilirəm...

Konstans (*Gülərək sözünü kəsib*). Başqalarının ailə həyatını, bizim yox.

Con (*Davam eləyərək*). Başa düşürəm ki, bu vəziyyətdən heç müqəddəs Qavriil də baş açə bilməzdi.

Konstans. Amma mənə elə gəlir ki, müqəddəs Qavriil heç vaxt bu vəziyyətə düşməzdi.

Con. Mən sənə təyin edəcəyin bütün cəzaları çəkməyə hazıram.

Konstans. (*İstehzayla*). Heç bir kişi bundan yaxşı söz tapa bilməzdi.

Con. Sənə məni yığıb sürüyəcəyini gözləyirəm, Konstans. Buna tam haqqın var. Mən hər şeyə dözərəm. Lap həyatımı cəhənnəmə döndər. Mən buna layiqəm. Saçımdan tutub məni otaq boyu sürü. Sifətimə tüpür. Məni təpiklə. Qarşında dizin-dizin sürünəcəm. Torpaq yeyəcəm. Mənim bir adım var – çirkab. Çirkab!

Konstans. Əziz Con, nədən səni yığıb sürüməliyəm?

Con. Sənə qarşı necə iyrənc hərəkət elədiyimi yaxşı başa düşürəm. Mənim sadıq, sevimli, yalnız ərinin qayğısına qalmaqla məşğul olan həyat yoldaşım. İdeal ana, evdarlıqda tayı-bərabəri olmayan qadın. Məndən on dəfə yaxşı bir insan. Bütün bunlar hamısı səndə cəmləşib. Heç olmasa, zərrə qədər abır-həyam olsaydı, sənə belə rəftar eləməzdim. Bəraətim üçün sözüm yoxdu.

Marta (*Onun sözünü kəsərək*). Sən bütün doğmalar, dostlar qarşısında onu alçaltmışdın.

Con. Bu nə centlmenə, nə də adi bir kişiye yaraşan hərəkətdi.

Marta. Bu bağışlanılmaz hərəkətdi.

Con. Mən hər cəhətdən günahkaram.

Marta. Əgər ona məhəbbətin yox idisə, heç olmasa, hörmətin olardı.

Con. Mən özümü ürəksiz və məqsədsiz bir insan kimi apardım.

Konstans. Dediklərinizə mənim, sadəcə, heç bir əlavəm yoxdu.

Marta. Lazım deyil. Sən tamamilə haqlısan. Bu artıq elə bir həddi ki, kişini yıxıb sürümək qadın ləyaqətinə yaraşmaz. Əgər Con fikirləşirsə, Konstans bu vəziyyətdə söyüşlə, əl-qol atmaqla özünü alçaldacaq, deməli, qadınları yaxşı tanımır. (*Cona*). Elə bilirəm, Konstansın sərbəstlik qazanmasının qarşısında maneə olmamağa kişiliyin çatır.

Missis Kalver. Ah, Konstans, ümidvaram, sən boşanmaq istəmirsən?

Marta. Ana, sən necə də səhvsən. Məgər o, ona hörmət eləməyən bir kişiylə bir damın altında yaşaya bilər? Bir sözünə inanmadığın və nifrət etdiyin bir kişiylə birgə həyata həyat demək olarmı? Hələ, üstəlik, onların övladlarını düşün. Məgər Konstans bundan sonra qızının bu monstr yanında böyüməyinə razı olarmı?

Konstans. Con həmişə çox gözəl ata olub. Bunu deməmək günahdı.

Missis Kalver. Əzizim, çox da qəddar olma. Yaxşı başa düşürəm, indi ürəyin necə qan ağlayır, amma ayıq başla fikirləş, dərdinin fitvasına getmə, sonra peşiman olarsan.

Konstans. Mənim ürəyim qan-zad ağlamır. Əksinə, oradan bal damır.

Missis Kalver. Əzizim, anan heç vaxt səni aldatmaz. Mən sənin hikkəni və heyranlığını aydın görürəm. Belə vəziyyətdə bu, təbiidi.

Konstans. Amma mən öz ürəyimə baxanda orada heyranlığın izini də görmürəm. Məni heyranlaşdırən yalnız Conun səfəhliyidi ki, onun da ucbatından hər şey üzə çıxdı.

Con. İmkan ver, bir kəlmə də mən deyim. Mən bacardığımı elədim, amma mələklər aman vermədi.

Konstans. Mələklərin siqaret çəkmək kimi pis vərdişi yoxdu.

Con. Amma əgər, heç olmasa, bir qullab vursaydılar, ömürboyu tərgidə bilməzdilər.

Missis Kalver. Konstans, əzizim, belə xudbin olma. Bu, ürəkdən ağrını almağın ən pis yoludur. Gəl ananın qucağına, canım mənim, qoşa ağlayaq. O dəqiqə yüngülləşəcəksən.

Konstans. Ana, sənə çox minnətdaram, amma ölsəm də, gözümdən bircə damla yaş çıxara bilmərəm.

Missis Kalver. Belə amansız olma. Əlbəttə, Con günahkardı. Mən bunu etiraf eləyirəm. O, özünü biədab, çox biədab aparıb. Amma kişilər zəif məxluqlar, həyasız qadınlar da bundan istifadə eləyirlər. Əminəm ki, o, sənə verdiyi bu əzaba görə peşimandı.

Marta. Konstans, məni heyranlaşdırən odur ki, Conun gəzdiniyi biləndə sənin heç vecinə də olmadı.

Konstans. Doğrusu, elə düşündüm ki, bu, mənim vecimə olmamalıdır.

Marta (*Təəccüblə*). Məgər sən onun arvadı deyilsən?

Konstans. Conla mən xoşbəxt insanlarıq. Biz ideal cütlük olmuşuq.

Marta. Sən necə belə danışa bilərsən?

Konstans. Biz beş il bir-birimizdən ötrü əldən getmişik. Heç bir ailədə məhəbbət bu qədər tab gətirə bilməz. Bəli, bizim bal ayımız düz beş il çəkdi, sonra isə taleyin bizə daha bir hədiyyəsi oldu – bu məhəbbət hissi hər ikimizi eyni vaxtda tərk etdi.

Con. Mən etiraz eləyirəm, Konstans. Sənə olan məhəbbətim məni heç vaxt tərk etməyib.

Konstans. Mən başqa söz demək istəyirəm, əzizim. Sənin məhəbbətinə mənim zərər qədər də şübhəm yoxdu. Mənim sevgim də səngiməyib. Biz bir-birimizin maraqlarını bölüşürdük, birlikdə olmağın ləzzətini yaşayırdıq, sənin uğurların məni qürreləndirirdi, xəstələnəndə qayğıyla başımın üstünü kəsdirirdin. Biz eyni zarafata gülür, eyni həyəcanı yaşayırdıq. Mən məhəbbət telləriylə bir-birinə bizim qədər bağlı olan ikinci bir cütlük tanıyırdım. Amma vicdanla de, son on ildə də sən məni seviridin?

Con. Məgər on beş il evli olan bir kişidən belə şey gözləmək...

Konstans. Əzizim, məni sənin bəraətin maraqlandırmır. Mən səndən sadə və aydın cavab gözləyirəm.

Con. Böyük mənada mən səni hamıdan üstün sayıram. Sənin qədər bəyəndiyim ikinci bir şəxs yoxdu. Rastıma çıxanlar arasında sən ən gözəlisən. Və mən lap sənin yüz yaşında da belə deməkdən yorulmayacam.

Konstans. Mənim pilləkəndən gələn addım səslərimi eşidəndə ürəyin çırpınırmı? Otağa girən kimi səndə güclü əllərlə məni bağrına basmaq həvəsi oyanırmı? Nəsə mən bunu hiss eləmirəm.

Con. Çünki mən axmaq kimi görünmək istəmirəm.

Konstans. Onda, deməli, mən öz sualıma cavab ala bildim. Artıq nə sən mənə, nə mən sənə aşıqəm.

Con. Sən bu haqda heç vaxt mənimlə danışmamısan.

Konstans. Fikrimcə, ər-arvadlar bir-biriylə bizdən qat-qat artıq danışır. Amma elə nüanslar var ki, bir-birinə doğma olan iki insan bunu yaxşı bilsə də, özlərini elə aparırlar ki, guya, bilmirlər. Güman eləyirlər ki, belə olmağı hər ikisinin xeyrinədi.

Con. Sən nədən bu qənaətə gəlmisən?

Konstans. İndi sənə deyəcəm. Bir dəfə biz rəqs eləyəndə aşkar elədim ki, hərəkətlərimiz əvvəlki qədər sinxron alınmır. Məsələn mənim fikrimin dağınıq olmasındaydı. Bizimlə yanaşı rəqs eləyən bir qadının saç düzümünə baxıb fikirləşdim ki, görün, beləsi mənə yaraşar? Sonra sənə baxıb gördüm ki, onun ayaqlarına məftun olmusan. Elə onda anladım ki, sən daha məni sevmirsən. Dərindən nəfəs aldım, çünki artıq mənim də sənə sevgim ölmüşdü.

Con. Etiraf eləməliyəm ki, bu heç mənim ağıma da gəlməyib.

Konstans. Bilirəm. Vurğunluq müvəqqəti bir şeydi. Kişinin ağına da gəlməz ki, qadın onu sevməyə bilər. Əzizim, qəti narahat olma, bu, sizin cinsin çox nadir çatışmazlıqlarından biridi.

Marta. Sən bu sözlərlə mənə, anama işarə eləyirsən ki, bundan sonra Conun eşq macəraları bir-birini sıraladı, o da doydu demədi.

Konstans. Onu illər sonrası ilk dəfə pis ayaqda, ən dar cığırda yaxaladıq deyə, gəl elə düşünək ki, heç də vəfasız olmayıb. Sən mənə qarşı acıqlı deyilsən ki, Con?

Con. Yox, əzizim, acıqlı deyiləm... Amma bir az diltxoram. Elə bilirəm ki, sən məni gülüş hədəfinə çevirmisən. Ağıma da gəlməzdi ki, mənə olan hisslərin belə dəyişə bilər. Əlbəttə, bu, mənim xoşuma gəlmir.

Konstans. Bəsdi görək. Sən ki, ağılı-başı yerində olan adamsan. Doğrudanmı, elə bilirdin ki, mən bütün bu illərimi cavabsız ehtirasıma həsr eləməyə hazıram? Hansı ki,

uzağı, bunun qarşılığında yalnız dostluq və doğmalıq qazanacam? Məgər bilmirsən ki, böyründə özünün sevmədiyini bir qadının sənə sevdini hiss etməkdən əzablı bir şey yoxdu?

Con. Sənlə əzab yanaşı dayana bilməz, Konstans.

Konstans (*Hava öpüşü göndərərək*). Doğrudanmı, sən bizim necə xoşbəxt həyat sürdüyümüzü hiss eləmirsən? Biz Tanrının sevimliləriyik. Mən sənə mənə hədiyyə etdiyini o beşillik xoşbəxtliyi ömrümün sonunacan unutmam. Mən dəlicəsinə sənə aşiq idim və ömrümün sonunacaq bu hiss mənə olacaq. Sən mənim kimi sevmirdin. Bizim bu məhəbbət nə səndən, nə də məndən ötrü yükə çevrildi. O yük birdən-birə boşaldı. Odur ki, səndə də, məndə də nə bir mübahisə, nə bir iddia yarandı, bəzən birində yenidən başlayan, o birində çoxdan olan hirs-hikkə ikimizdə də olmadı, qarşılıqlı ittihamlar və sair kimi ağır şeylər olmadı. Bizim məhəbbət bilirsən, nəyi xatırladır? Eyni vaxtda hər iki tərəfdən dəqiqliklə doldurulmuş krossvord. Bax, elə buna görə də hamı bizi xoşbəxt sayırdı, bizi ideal cütlük hesab eləyirdi.

Marta. Demək istəyirsən ki, sən Conun Mari-Luizayla sevişdiyini biləndə heç nə hiss etmədin, eləmi?

Konstans. İnsan təbiətən mükəmməl məxluq deyil. Etiraf eləyim ki, ilk əvvəl əsəbiləşdim, amma yalnız ilk əvvəl. Sonra qərara aldım ki, Cona görə əsəbiləşmək ağilsizliqdi. Çünki başqası heç də ondan artıq deyil. Həm də axı mən elə də əzəzil insan deyiləm, Cona ən isti hisslər bəsləyən, onun xoşbəxt olmasını arzulayan birisiyəm. Və əgər o, öz hisslərinə güc gəlmək istəyirsə, qıraq-bucaqda kimisə gözaltı eləyib... Mən düzmü izhar eləyirəm, Con?

Con. Mən hələ hisslərimə qarşı getməyi ağıma gətirmirəm.

Konstans. Fikirləşdim ki, bəlkə, elə belə yaxşıdı. Yaxşı ki, onun diqqətinin mənim yaxın rəfiqəm cəlb eləyib. Bu halda bir ana kimi hər ikisini öz nəzarətimdə saxlaya bilərəm.

Con. Bu lap çox oldu, Konstans.

Konstans. Mari-Luiza çox yaxşıdı. Con kifirin birisiylə gəzsəydi, mənim xətrimə dəyərdi. Mari-Luiza çox varlıdır. Deməli, onun Conun puluna ehtiyacı yox idi. Həmin pulları mən geninə-boluna öz evim üçün xərcləyə bilmişəm. Mari-Luiza elə ağıllı deyil ki, sənə öz nəzarətində saxlaya bilsin. Nə qədər ki sənənin ürəyin mənə məxsus idi, bədəninin onun olması fikriylə barışmalı olmuşdum. Con, əgər qıraqda bir başqasıyla gəzmək istəsəydin və məsləhət üçün mənə müraciət edəydin, sənə yalnız Mari-Luizanı təklif eləyərdim. Əgər sənə nəşə bir məşuqə arzulayıdın, seçimin məhz Mari-Luiza olardı.

Con. Əzizim, elə başa düşdüm ki, biz sənə elə də güclü kəf gəlməmişik. Sən elə müdriklik nümayiş eləyirsən ki, elə bil, mənim bütün içimi görürsən.

Missis Kalver. Konstans, sənənin bu münasibətini bəyənmirəm. Mənim vaxtımda əgər arvad kişisinin bir başqasıyla gəzdiyini bilsəydi, hönkür-hönkür ağlayıb, düz üç həftə anasının yanında qalardı. Ərinin peşimançılıq hissi keçirdiyini, öz günahını yumaq üçün hər şeyə hazır olduğunu görməyincə yanına qayıtmazdı.

Marta. Belə başa düşürük ki, sən Conla boşanmaq fikrində deyilsən, eləmi?

Konstans. Bilirsiniz, başa düşə bilmirəm, nədən qadın ərinin, sadəcə, bir başqasıyla gəzdiyinə görə öz rahat evini atmalı, yanındakı kişi nəfəsindən, qazancdan ona düşən heç də az olmayan paydan imtina etməlidir. Bu «bilsiz», nəyə bənzəyir? Elə bil, burnunu kəsib atırsan ki, üzün genişlənsin.

Marta. Mənim daha sözüm yoxdu. Bunu təsəvvürümə belə gətirə bilməzdim. Qadın oturub onu necə axmaq yerinə qoyduqlarını təmkinlə müşahidə eləyir.

Konstans. Mənim zavallı Conum, sən özünü çox səfeh apardın. Həyatda səfehlik naqislikdən pis sayılır. Çünki naqisliyi birtəhər düzəltmək olar, amma, təəssüf ki, səfehliyi düzəltmək mümkün deyil.

Con. Mən necə də axmaq olmuşam, Konstans. Özüm də bunu bilirəm. Amma başına gələn başmaqçı olar. Bu bir daha təkrarlanmayacaq.

Konstans. Demək istəyirsən ki, gələcəkdə ehtiyatını əldən verməyəcəksən, hə?

Missis Kalver. Yox, Konstans, o demək istəyir ki, əsl dərs aldı, gələcəkdə şikayətlənməyə sənə heç bir əsasın olmayacaq.

Konstans. Mən həmişə elə bilmişəm, kişilər yalnız yaşlaşanda günahlardan azad olurlar. Çünki onda özləri də həyatda artıq yükə çevrilirlər, heç bir dəyərləri olmur. Gördüyünüz kimi, Conun canı hələ çox suludur. Mənim hesablamalarıma görə, sən hələ bir on beş il də özünə korluq verən deyilsən, hə, əzizim?

Con. Qulaq as, Konstans, nəyə mən səni heç cür başa düşə bilmirəm. Bəzi sözlərin adamı lap hövsələdən çıxarır.

Konstans. Hər halda, elə bilirəm, Mari-Luizaya bir yox, bir neçə əvəz tapılacaq.

Con. Konstans, vicdanıma and içirəm ki...

Konstans. Vicdan sənə yeganə yerindi ki, ona əvəz tapa bilmərəm. Görürsənmi, mən sənə eşq macərələrini görməzliyə vuranda hər şey bizdə yağ kimi gedirdi. Amma indi vəziyyət pis tərəfə dəyişib. Sən məni çox qəliz vəziyyətə salmışan.

Con. Mən çox təəssüflənirəm, Konstans.

Marta. Konstans, sən ondan ayrılmaq istəyirsən?

Konstans. Yox, istəmirəm. Con, Barbaranın mənə iş təklif elədiyini unutmamısan ki? Mən imtina eləmişdim. Amma indi fikrimi dəyişib təklifi qəbul etmək istəyirəm.

Con. Niyə? Başa düşə bilmirəm, bunun nə mənası var?

Kontans. Çünki daha bütünlüklə səndən asılı olmaq istəmirəm, Con.

Con. Amma axı, mənim əzizim, qazandıqlarımın hamısı həm də sənindi. Səni hər şeylə təmin etmək mənim ən böyük sevincimdi. Tanrı da şahiddi ki, sənə tələbatın elə də böyük deyil.

Konstans. Sənənlə razıyam. Con etiraf elə ki, bu vaxtacan mən özümü ağıllı aparmışam, eləmi? İndi isə mənim istəklərimə qarşı çıxma.

(Qısa pauza)

Con. Başa düşə bilmirəm, işləmək sənə nəyinə lazımdı axı? Amma əgər məsələni belə qoyursansa, bir kəlmə də deyən deyiləm. Təbii ki, arzularını gerçəkləşdirmək sənə haqqındı.

Konstans. Bax, bu lap gözəl oldu. İndi pasientlərinin yanına get. Yoxsa mən tək özümü yox, səni də saxlamalı olacam.

Con. Səni öpə bilərəmmi?

Konstans. Niyə də yox?

Con (*Onu öpür*). Deməli, barışdıq?

Konstans. Barış və qarşılıqlı anlaşma. (*Con çıxır.*) O, çox şirin oğlandı, eləmi?

Missis Kalver. Konstans, nə plan qurmusan?

Konstans. Mənmi, ana? (*Onu sorğuya çəkir.*) Sən özün necə bilirsən?

Missis Kalver. Sənin baxışların xoşuma gəlmir.

Konstans. Heyif. Amma çoxları bu baxışların qarşısında əriyib gedir.

Missis Kalver. Sən nəsə yaramaz bir şey düzüb-qoşmusan, amma onun məhz nə olduğunu anlamıram.

Marta. Başım çıxmır, Barbaranın yanında işləmək sənə nə verəcək?

Konstans. İldə min funtdan min beş yüz funta qədər pul.

Marta. Özün də bilirsən ki, mən pulu demirəm.

Konstans. Ev qadını olmaqdan bezmişəm.

Marta. Ev qadını dedikdə sən nəyi nəzərdə tutursan?

Konstans. Pulu verməyə yox, almağa öyrəncəli fahişəni.

Missis Kalver. Əzizim, sənin bu sözlərini atan eşitsəydi, nə deyərdi.

Konstans. Əzizim, iyirmi beş il əvvəl ölmüş bir centlmenin nə deyəcəyini bilmək üçün fal açdırmaq lazımdı. O, hazır cavab adam idi?

Missis Kalver. Əlbəttə, yox. O, yaxşı adam idi, amma başdan bir az xarab idi. Tanrılar da belələrini çox sevdiklərindən onu tez öz yanlarına çağırdılar.

(*Bernard Kersal qapını açıb qonaq otağına baxır.*)

Bernard. Gəlmək olar?

Konstans. Axır ki. Mən də elə bildim, yəqin, haradasa ilişib qalmısan.

Bernard. Mənim maşınımı görəndə Luiza xahiş elədi ki, özüm onu aparım. Mən də imtina eləyə bilmədim.

Konstans. Deməli, sən onu evinə aparmısan?

Bernard. Yox, mənə dedi ki, mütləq saçını qaydaya salmalıdır. Mən onu Bond-stritdəki salona apardım.

Konstans. Bəs sonra?

Bernard. Dedi ki, özüm də bilmirəm, siz mənim barəmdə nə fikirdəsiniz.

Konstans. Qadınların əksəriyyəti kişinin fikri onu maraqlandırmasa da, belə deyir. Sən nə cavab verdin?

Bernard. Dedim, çalışıram, mənə qəti aidiyyəti olmayan məsələlər barədə fikir bildirməyim.

Konstans. Əzizim Bernard, səndə mənə ən xoş gələn şey özündən çıxmamaq bacarığındı. Hətta yerlə göy birləşsə belə, sən ideal ingilis centlmeni olaraq qalacaqsan.

Bernard. Mən fikirləşdim ki, bu ən yerinə düşən cavabdı.

Konstans. Hə, əziz anam, daha səni burada saxlamağa cürət eləmirəm. Martayla sənin, yəqin, o qədər işiniz var ki.

Missis Kalver. İşimizi yadımıza saldığına görə təşəkkür. Gedək, Marta. Görüşənədək, əzizim, sağ ol, mister Kersal.

Bernard. Sağ olun.

Konstans (*Martaya*). Görüşənədək, əzizim. Dərdimə şərik olduğuna görə sənə minnətdaram. Ağır günümdə mənə çox dayaq oldun.

Marta. Mən səni başa düşə bilmirəm, nə desən də, başıma girməyəcək.

Konstans. Sizə uğurlar. (*Missis Kalver və Marta çıxır. Bernard onların ardınca qapını bağlayır.*) Biz çoxmu gecikirik?

Bernard. O qədər çox gecikirik ki, bir neçə dəqiqə bizi xilas eləyə bilməz. Mənim sənə çox vacib bir sözüm var.

Konstans (*Bernarddan söz çəkə-çəkə*). Sənin, yoxsa mənim üçün vacib?

Bernard. Bu dəhşətli səhnənin məni necə təəssüfləndirdiyini təəvvürünə belə gətirə bilməzsən.

Konstans. Elə düşünürəm, bunun bir işıqlı tərəfi də var?

Bernard. Mən yalnız bu gün həqiqəti bildim. Amma ağılıma da gəlməzdi ki, sən çoxdan bu məsələdən xəbərdarsan. Əgər bu qədər vaxtı bu boyda əzabı gülüş pərdəsi arxasında gizləyə bilmisənsə, sən çox güclü qadınsan. Əgər əvvəllər mən sənə sadəcə, pərəstiş edirdimsə, indi on dəfə artıq pərəstiş eləyirəm.

Konstans. Bernard, sən məni lap utandırdın.

Bernard. Sənin nələr yaşadığını fikirləşəndə ürəyim qan ağlayır.

Konstans. Başqalarının bədbəxtliyini ürəyə belə yaxın qoymaq olmaz.

Bernard. Ürəyin nə vaxt nə istəsə, qulluğunda hazıram. Bu sözləri sənə deməyimin üstündən heç bir saat da keçməyib. Ağılıma gəlməzdi ki, vaxt belə tez keçəcək. Artıq ruhuma hakim kəsilən məhəbbətimi gizlətməyə ehtiyac yoxdu. O, Konstans, mənə ərə gəl. Özün də bilirsən ki, sizin canbir qəlbə yaşadığınıza inanmaqda davam eləseydim, bu haqda bir kəlmə də deməzdim. O, səni sevmir. Nədən axı səni belə alçaldan birisiylə bir damın altında yaşayasan? Özü də bilirsən ki, neçə illərdi, sənə qarşı necə sədaqətliyəm. Sən özünü mənə etibar eləyə bilərsən. Çəkdiyin bu mənəvi əzabı sənə unutdurmaq üçün lazım gəlsə, həyatımı da qurban verərəm. Konstans, mənə ərə gələrsənmi?

Konstans. Əzizim, əlbəttə ki, Con özünü çox iyrənc aparıb, amma o, əvvəlki kimi mənim ərimdi.

Bernard. Yalnız kağızda. Sən qalmaqaldan yayınmaq üçün gücün çatanı elədin, indi əgər boşanmaq istəsən, o, sənə etiraz eləyə bilməz.

Konstans. Doğrudanmı, sən elə fikirləşirsən ki, Con özünü çox iyrənc aparıb?

Bernard (*Heyrətlə*). Bəlkə, mənə demək istəyirsən ki, onunla Mari-Luiza arasındakı münasibətlərdə sənə nəşə şübhəli qalan məqamlar var?

Konstans. Yoxdu.

Bernard. Onda and verirəm, de görüm, nə məsələdi?

Konstans. Mənim doğma Bernardım, sən varlı adamlar üçün nikahın nə olduğu barədə nə vaxtsa düşünmüşənmisən? Fəhlə sinfiylə bağlı məsələ məlumdu. Arvad yemək bişirir, evi silib-süpürür, corabları yuyur, uşaqlara baxır, onlara paltar tikir. Nə isə, o, öz

qiymətinə uyğun borcdan çıxır. Amma indi gəl bizim zümrənin qadınlarına diqqət verək. Ev işlərini qulluqçular görür, əgər qadın özünə əziyyət verib doğmaq istəyirsə, uşaqlara dayələr baxır və imkan düşən kimi onlar özəl internat məktəblərə göndərilir. Gəl həqiqətin gözüünün içinə baxaq. Əslində, qadın kişinin ona sahib çıxmaq həvəsini ustalılıqla dəyərləndirən bir məşuqədi. Bu həvəsdən bərk-bərk tutaraq kişini nikah mərasiminə tərəf çəkir. Səbəb də odur ki, hətta bu həvəs öləndən sonra da o kişiylə bir damın altında yaşaya bilsin.

Bernard. O həm də kişinin həyat yoldaşı və dostudur.

Konstans. Əzizim, ağı başında olan hansı kişi brici klubda yox, evdə arvadıyla, yaxud da qolfu kişiylə yox, qadınla oynamaq istəyər? Muzdlu katib kişinin işinə onu sevən yarından daha çox yararır. Lap dərinə getsək, müasir arvad həşərat kimi bir şeydi.

Bernard. Mən səninlə razı deyiləm.

Konstans. Çünki zavallı dostum, mənı sevdiyin üçün həqiqətin gözüünün içinə baxa bilmirsən.

Bernard. Sənin nə demək istədiyini heç cür başa düşmürəm.

Konstans. Con mənə başım üstə dam, oturmağa yer, əyin-baş almağa, əylənməyə pul, yolum üçün avtomobil verir, cəmiyyətdə mənə mövqe qazandırır. Onun başqa çıxış yolu da yoxdu. Çünki on-on beş il mənə dəlicəsinə vurulub və bütün bu sadaladığım razılaşıb. Əlbəttə, əgər indi onun özündən soruşsan, deyər ki, dəliliyin məhəbbət qədər ötəri, ani növü yoxdu. Bu hərəkəti onun ya ürəyiaçıqlığından, ya da burnundan o yanı görməməsindən xəbər verir. Necə düşünürsən, onun bu ürəyiaçıqlığından və burnundan uzağı görə bilməməsi kimi qüsurundan istifadə eləməklə mən vicdansızlıq nümayiş elətdirmirəm ki?

Bernard. Nə mənada?

Konstans. Daha ucuz ala biləcəyi bir şey ona həddən artıq baha başa gəlib. Bu, daha ona lazım olmayacaq. Odur ki, mən nədən tərəddüd eləməliyəm? Həvəsin, istəyin gec-tez söndüyünü mən başqalarından pis bilmirəm. Həvəs gəlir və gedir, bunun ötüriliyinin səbəbini isə bilən yoxdu. Əminlik yalnız bir şeydədir: əgər həvəs öldüsə, bir də dirilməyəcək. Ona görə də əgər Con lazım olan hər şeylə hələlik mənı təmin eləyirsə, mənə qarşı naxələf çıxmasından şikayətlənməyə nə haqqım var? O, özünə bir oyuncaq alıb və əgər daha onunla oynamaq istəmərsə, özünü zorlamalı deyil ki? O, həmin oyuncağı alıb axı.

Bernard. Haqlısan, amma bu yalnız özü haqqında düşünən kişilərə aiddi. Bəs, qadın?

Konstans. Hesab eləmirəm ki, qadının vəziyyətinə təəssüflənmək lazımdı. Mən də yüz qızdan doxsan doqquzu kimi yalnız bir məqsədlə ərə getmişəm. Bunun yaşamaq üçün daha asan, daha yüngül və daha sərfəli üsul olduğu səbəbindən. On beş il ərdə olan bir qadın kişinin ona qarşı naxələf çıxdığını biləndə ürəyi yox, qüruru sınır. Əgər həyata ayıq başla baxmağı bacarırsa, anlamalıdır ki, bu, arvadlıq adlı ümumilikdə çox xoş bir peşənin qaçılmaz tərəflərindəndi.

Bernard. Bununla da, sən mənı bəyənmədiyini demək istəyirsən.

Konstans. Elə bilirsən, mənim prinsiplərim cəfəngiyatdı?

Bernard. Elə bilirəm ki, sən də mənə mən səni sevdiyim qədər sevsəydin, bütün bunları ciddi qəbul eləməzdin. Sən hələ də Cona aşıqsən?

Konstans. O, mənə çox əziz bir insandı, eynimi açır, biz bir-birimizlə çox yaxşı yola gedirik, amma mən daha ona aşıq deyiləm.

Bernard. Sadaladıqların sənə kifayətdir? Səni həddən ziyadə yeknəsəq gələcək gözləmir ki? Doğrudanmı, sənə məhəbbət lazım deyil?

(Pauza. Konstans fikirli-fikirli Bernarda baxır.)

Konstans *(Cazibədar baxışlarla)*. Əgər mənə məhəbbət lazım olsaydı, sənənin yanına gələrdim, Bernard.

Bernard. Konstans, sən ciddi deyirsən. Doğrudanmı, sən mənə qarşı biganə deyilsən? Ah, mənim əzizim, sənənin ayaqların dəyən torpağa mən baş qoyaram!

(Konstansı bağrına basıb ehtirasla öpürlərə qərq edir.)

Konstans. *(Bernardın qolları arasından çıxaraq)*. Əzizim, tələsmə. Conun mənə yedirib-içirdiyi bir vaxtda ona xəyanət etsəm, özümü bağışlamaram.

Bernard. Bəs əgər mənə sevirənsən, onda necə?

Konstans. Mən demədim ki, səni sevirəm. Amma əgər sevsəm belə, nə qədər ki, Con mənə lazım olanlarla təmin eləyir, ona olan sədaqətimi qoruyub-saxlayacam. Bütün məsələ maddiyyatdı. O, mənə satın alıb və əgər mən onun pulunu ödədiyi malla ürəyim istəyən kimi rəftar eləsəm, özümü fahişədən də aşağı məxluq sayaram.

Bernard. Amma ümidim qalır, eləmi?

Konstans. İndi sən yalnız biz Reynlafa çatanacan oyunun qurtarmayacağına ümid eləyə bilərsən.

Bernard. İstənilən halda sən ora getmək istəyirsən, eləmi?

Konstans. Bəli.

Bernard. Çox yaxşı. *(Bütün ehtirasıyla)*. Mən səni sevirəm.

Konstans. Onda aşağı düş, mühərriki işə sal, radiatora yağ tök, nə bilim, nə lazımdı elə. Mən bir dəqiqədən sonra yanıdayam. Zəng eləməliyəm.

Bernard. Oldu.

(Bernard gedir. Konstans telefon dəstəyini əlinə alır.)

Konstans. Meyflauer 2646... Barbara sənənsən? Konstansdı. Ay yarım əvvəl mənə elədiyin təklif... qüvvəsində qalırmı? Neynək, mən onu qəbul eləməyə razıyam... Yox, yox, heç nə baş verməyib. Con lap əladı. Özün bilirənsən ki, həmişəki kimi nazımı çəkməklə məşğuldu. Məsələ burasındadı ki, mən öz-özümü təmin eləmək istəyirəm. Nə vaxt işə başlaya bilərəm?.. Nə qədər tez olsa, yaxşıdı.

Üçüncü pərdə

Əhvalat əvvəlki məkanda cərəyan edir.

Üstündən bir il ötüb. Günün ikinci yarısıdı. Konstans stol arxasında əyləşib məktub yazır. Eşikağası Barbara Fosettin və Martanın gəlişini xəbər verir.

Bentli. Missis Fosett və miss Kalver.

Konstans. O! Öyləşin. Mən indi.

Barbara. Biz astanada rastlaşdıq.

Marta. Ayaqüstü sənə dəymək istədim. Fikirləşdim, bəlkə, sənə nəşə köməyim lazım oldu.

Konstans. Sən çox nəzakətlisən, Marta. Amma, yəqin ki, köməyə ehtiyacım olmayacaq. Mən hazıram, hər şeyimi yığmışam. Ömrümdə ilk dəfə əminəm ki, heç nə yaddan çıxmayıb.

Barbara. Fikirləşdim ki, gəlib sənə sağollaşım.

Konstans. Əzizim, mən arxamca qapını bağlayan kimi iş danışmaq lazım deyil.

Barbara. Düzünə qalsa, mən elə iş üçün gəlmişəm. Səhər mənə bir evdən sifariş gəlib, onlar İtaliya üslubunda otaq istəyirlər.

Konstans. Sənin bu baxışların heç xoşuma gəlmir, Barbara.

Barbara. Mən də fikirləşdim, bir halda ki, sən İtaliyaya gedirsən, nədən oradakı mağazalara baş çəkib bəyəndiyin bir şey seçməyəsən.

Konstans. Ağına da gətirmə. Bütün ili öküz kimi işləmişəm, yalnız dünən axşam saat altıda iş alətlərini bir kənara qoyub, çirkli kombinezonumu soyunub, alnımın tərini silib, rəngli-pasaqlı əllərimi yuyub özümə gəlmişəm. Sən dedin ki, mən altıhəftəlik məzuniyyət götürə bilərəm.

Barbara. Etiraf edirəm ki, sən bu istirahəti zəhmətinlə qazanmışsan.

Konstans. Mən qapını arxamca bağlayan kimi zəhmətkeş ingilis fəhləsi qiyafəsindən çıxıb yenidən ideal ingilis xanımı qiyafəsinə düşmüşəm.

Marta. Səni heç vaxt belə gözəl əhəvali-ruhiyyədə görməmişəm.

Konstans. Mən nəşə elmişəm, nəyəşə nail olmuşam. Və özümə söz vermişəm ki, qarşidan gələn bu altı həftədə vanna otaqları, divar kağızları, mətbəx əlüzuyuanları, marmər döşəmələr, portyerlər, mebel üzlükləri, soyuducular, daha nə bilim nələr, yuxuma da girməyəcək.

Barbara. Bunu heç mən də istəmirəm. Sadəcə, istəyirəm, sən İtaliyadan rəngli mebel dəsti, bir neçə güzgü gətirəsən.

Konstans. Yox, mən var gücümlə işləmişəm, özü də deyim ki, işimdən həzz almışam. İndi də istirahətdən həzz almaq istəyirəm.

Barbara. Özün bilərsən.

Marta. Konstans, əzizim, sənə sözüm var.

Konstans. Mən də elə bilirdim, sən artıq sözünü demisən. Adətən, sən mənə heç vaxt sirr açmırsan.

Marta. Ağına belə gəlməz ki, bu gün Bond-stritdə kimi görmüşəm.

Konstans. Ağıma gəlir. Mari-Luizanı.

Marta. Axı!

Konstans. Əzizim, heyif ki, səni dilxor eləməli olacam. Bir saat əvvəl özü mənə zəng eləmişdi.

Marta. Amma mən elə bilirdim o, hələ bir ay da burada olmayacaq. Axı birillik getmişdi.

Konstans. Dünən axşam qayıdıb, indilərdə gəlib çıxar.

Marta. Bura?

Konstans. Hə. Dedi ki, mən evdən çıxanacan gəlib görüşəcək.

Marta. Maraqlıdır, görən, ona nə lazımdı?

Konstans. Bəlkə, ayrılığımızı daha da uzatmaq istəmir. Fikrimcə, bu istənilən halda, onun tərəfindən çox nəcib addımdı. Yaddan çıxarmayaq ki, o, yenidən qayıdıb, yəqin işi-gücü xirtdəkdəndi.

Barbara. O, bütün dünyanı gəzib, eləmi?

Konstans. Hə, Malaziyada olub, Mortimerin o ölkədə biznes maraqları var, Çində olub, İngiltərəyə də Hindistandan üzüb gəlirlər.

Marta. Dəfələrlə özüm sual vermişəm, görən, həmin biabırçı səhnədən sonra onları o uzaq səfərə sən yollamamısan ki?

Konstans. O səhnə ki etiraf elə, əzizim, sənə sonsuz məmnunluq gətirdi.

Barbara. Şübhəsiz, onlar düzgün qərar qəbul etdilər.

Marta. Təbii ki, öz işindi, əzizim, amma onun şəhərdə peyda olduğu bir vaxtda sənin altıhəftəliyə qeyb olmağın düzgündürmü?

Konstans. Biz zəhmətkeş qadınlar məzuniyyəti ancaq bizə veriləndə götürə bilərik.

Barbara. Con, əlbəttə ki, yaxşı dərs aldı. İkinci dəfə bu səhvi eləməz.

Marta. Elə düşünürsən ki, o daha Mari-Luizanı sevmir?

Konstans. Nə bilim. Bu da Con. Yaxşısı budur, özündən soruş.

(Bu zaman Con qonaq otağına daxil olur.)

Con. Nə soruşsun?

Marta *(Özünü itirmədən).* Fikirləşirəm, görən, Konstans səfərdə olan müddətdə sən burada nəylə məşğul olacaqsan?

Con. Mənim o qədər işim var ki. Bilirsən, klubda daha tez-tez olacam.

Marta. Təəssüf, vaxt ayıra bilmirsən. Gərək sən də məzuniyyət götürüb Konstansla gedəydin.

Barbara. Bu məsələdə mənim günahım yoxdu. Mən vaxt seçimini onun ixtiyarına buraxmışdım.

Konstans. Bilirsən, mən İtaliyaya getmək istəyirdim, amma Con qitənin elə ölkəsinə üstünlük verir ki, onu İngiltərədən fərqləndirmək mümkün olmasın.

Marta. Bəs Elen?

Konstans. Avqust üçün Xenlidə ev tutmuşuq. Conun orada qolf oynamaq, çayda çimmək imkanı olacaq, mən də işin başsız qalmaması üçün hər gün şəhərə gedəcəm.

Barbara. Əzizim, icazə versən, gedərdim. Ümidvaram ki, əla istirahət eləyəcəksən. Sənin buna tam haqqın var. Bilirsən, Con, əgər mən Konstansı öz yanımda işləməyə razı sala bilmişəmsə, deməli, çox ağıllı qadınam. Onun tayı-bərabəri yoxdu.

Con. Mən bu ideyanı əvvəldən bəyənməmişəm. Hələ də bu qənaətimdə qalıram.

Barbara. Sən məni hələ də heç cür bağışlaya bilmirsən?

Con. Konstans israr eləyirdi, odur ki, mənim susmaqdan başqa əlacım yox idi.

Barbara. Yaxşı yol.

Konstans *(Onu öpərək).* Görüşənədək, əzizim, özünü çox yorma.

Marta. Mən də səninlə çıxıram, Barbara. Anam dedi ki, o da sağollaşmaq üçün

gələcək.

Konstans. Lap yaxşı. Görüşənədək.

(Konstans hər ikisini öpüb qapıya otürür. Onlar gedirlər.)

Con. Konstans, mən belə başa düşdüm ki, sən Barbaranın təcili işləri olduğu üçün məzuniyyətini indi götürürsən.

Konstans. Məgər mən belə dedim?

Con. Bəli.

Konstans. Yadımda deyil.

Con. Əgər bilsəydim, sənə konkret vaxt ayrılmaııb, əlbəttə ki, mən də məzuniyyətimi ikimizə də uyğun olan vaxta...

Konstans *(Sözünü kəsərək)*. Sənə elə gəlmirmi ki, ər-arvad gərək məzuniyyətlərini eyni vaxta salmasın? Məzuniyyətin məğzi dincəlmək, havanı, şəraiti dəyişmək, yeni təəssüratlar qazanmaqdı. Səncə, kişi əgər məzuniyyətə arvadıyla getsə, bunları ala biləcək?

Con. Hər şey arvaddan asılıdır.

Konstans. Mənim üçün belə cütlükləri otelin restoranında görməkdən qüssəli mənzərə yoxdu. Hər ikisi eyni stol arxasında, kişi qadınla qabaq-qənşər əyləşib, amma bir-birlərinə deməyə sözləri yoxdu.

Con. Boş sözdü. Əksər ər-arvad şən və xoşbəxtədi.

Konstans. Hə, ola bilər, amma qadının barmağındakı nişan üzüyünə baxanda adama elə gəlir ki, onu çoxdan deyil, təzəcə taxıb.

Con. Biz həmişə yollaşmışıq. Mən sənin barmağına nişan üzüyü taxanda da mərasimə keşiş nəzarət eləyirdi. Güman eləyirəm ki, mənimlə darıxmazsan.

Konstans. Əksinə, sən həmişə məni qarnım cırılanacan güldürmüşən. Məsələ mənim ciddiliyimdəydi. Qorxurdum ki, səni bezdirərəm. Ona görə də belə qərara gəldim ki, bir neçə həftəlik ayrılıq sənin ancaq xeyrinə olar.

Con. Zarafatından heç qalmırsan.

Konstans. Hər halda, artıq nəyisə dəyişmək gecdi. Çamadanlar yığılıb, hamıyla sağollaşmışam. İnsanlar da bilirənmi, öz aləmlərində artıq səninlə bir də ay yarımdan sonra görüşəcəyini yəqinləşdirib səhəri gün qarşısında görəndə nəşə birtəhər olur.

Con. Hə... yəqin... Qulaq as, Konstans, səndən bir şey soruşmaq istəyirəm.

Konstans. Buyur.

Con. Mari-Luizanın qayıtdığından xəbərin varmı?

Konstans. Bəli. Söz verdi ki, mən yola çıxanacan gəlib görüşəcək. Məmnuniyyətlə onunla görüşəcəm.

Con. Onda səndən bir xahişim olacaq.

Konstans. Nə xahiş?

Con. Sən məni yaman gizlədin, xilas elədin. Mən sənin bu mərhəmətinə həmişəlik bel bağlaya bilmərəm. Odur ki, sənin borcundan çıxmaq istəyirəm.

Konstans. Nəşə səni başa düşə bilmirəm.

Con. Mən Mari-Luizanı Mortimer bura gəlib, necə deyərlər, buynuz çıxardığı gündən görməmişəm. Mari-Luiza, təxminən, bir il burada olmayıb. Yaranan şəraiti

nəzərə alaraq, əminəm ki, biz keçmiş münasibətləri bərpa eləyə bilmərik.

Konstans. Sən nədən bildin ki, onda belə bir həvəs yarana bilər?

Con. Onun öz gəlişini sənə xəbər verməsi nəyə mənə narahat eləyir.

Konstans. Narahat eləyir? Bəzi qadınlar telefon aparatını görəndə, sadəcə, özlərini saxlaya bilmirlər, telefonçu qızın «nömrəni zəhmət olmasa» deməsini eşidəndə isə nəyə cavab verməlidir axı. Belə güman eləyirəm ki, Mari-Luizanın ağlına ən birinci bizim nömrə gəlib.

Con. Mari-Luizanın mənə dəliçəsinə vurulduğunu gizlətməyin mənası yoxdu.

Konstans. Yəqin, buna görə onu nə sən, nə də mən təqsirləndirə bilərik.

Con. Mən daşqəlbli görünmək istəmirəm, amma tale əgər bizim münasibətlərin üstündən xətt çəkdisə, ümid eləyirəm, bu, həmişəlikdi.

Konstans. Sən azad insansan və istəklərinə uyğun hərəkət etməyə tam haqqın var.

Con. Mən özümü düşünmürəm, Konstans. Məni Mari-Luizanın, amma etiraf eləyim ki, əsas da sənə gələcəyin narahat eləyir. Əgər mənəmlə Mari-Luizanın münasibətlərinə bir yağlı nöqtə qoyulmasa, heç vaxt sənə gözünün içinə baxa bilməyəcəm.

Konstans. Sənə belə məsum və ucuz həzdən məhrum olacağının fikri mənə ağır gəlir.

Con. Əlbəttə, bu, ağır qərardır, amma əgər qəbul olunubsa, hesab eləyirəm ki, çevik hərəkət etmək lazımdır.

Konstans. Sənənlə tamamilə razıyam. Bilirsən, mən nə eləyəcəm? Mari-Luiza burada peyda olan kimi çıxıb sizi təkliddə qoyacam.

Con. Amma mən tam əksini düşünürdüm.

Konstans. Niyə?

Con. Çünki qadın bu işin öhdəsindən kişidən qat-qat yaxşı gəlir. Ağlıma belə bir fikir gəlib: niyə axı sən ona hər şeyi izah etməyəsən?

Konstans. Mən?

Con. Səndən nə gedir ki? Mən desəm yaxşı düşməz. Deyərsən, bəs, insan özünə hörmət qoymalıdır. Odur ki, sən məsələni belə qoyursan: ya o, mənə yaxın gəlmir, ya da sən əks halda onu bütün şəhərdə biabır eləyirsən.

Konstans. Axı özün də bilirsən, mənim necə yumşaq ürəyim var. Əgər o, hönkürüb ağlasa, sənsiz yaşaya bilmədiyini bəyan eləsə, əlbəttə ki, dözə bilməyib deyəcəm ki, lənət şeytana, qoy Con elə sənə olsun.

Con. Konstans, sən mənə belə badalaq vurmazsan.

Konstans. Niyə ki? Özün də bilirsən, sənə xoşbəxtliyin mənim üçün hər şeydən irəlidir.

Con (*Qısa pauzadan sonra*). Konstans, sənənlə tam açıq olmaq istəyirəm. Mari-Luizadan mən xirtləyəcəm doymuşam.

Konstan. Əzizim, niyə əvvəlcədən belə demirdin?

Con. Konstans, özün yaxşı başa düşürsən ki, qadına belə şeyləri deməzlər.

Konstans. Başa düşürəm. Bu, onun heç xoşuna gəlməyəcək.

Con. Qadın qərribə məxluqdu. Əgər sən onu bezdirdinsə, bunu azca da tərəddüd

eləmədən birbaşa üzünə vuracaq, sənin reaksiyan qəti vecinə olmayacaq. Amma əgər kişi qadından bezirsə, yazıq bir göz qırpımındaca əclafa və qorxunc məxluqa çevrilir, cəhənnəm odunda yanmaq ona ünvanlanmış qarğışlardan ən yüngülü olur.

Konstans. Yaxşı, danışdıq, özüm əncam çəkərəm.

Con. Səndən bir dənədi. Amma onunla elə kobud davranmayacaqsan, eləmi? İstəməzdim, onun xətrinə dəyək. O elə xoşxasiyyət insandı. Elə deyilmi, Konstans?

Konstans. Səninlə tamamilə razıyam.

Con. Bu, onun üçün çox böyük zərbə olacaq.

Konstans. Qorxuram, bir xeyli müddət özünə gələ bilməsin.

Con. Ona başa sal ki, Con üçün də çətin olacaq. İstəmirəm ki, məndən pis təəssüratla ayrılısın.

Konstans. Əlbəttə.

Con. Amma iki ayağını bir başmağa dirə ki, ayrılıq qaçılmazdı.

Konstans. Hər şey sən istəyən kimi olacaq.

Con. Sənsiz axı mən neylərdim, Konstans. And içirəm ki, sənin kimi arvadı çıraqda gəzsən, tapa bilməzsən.

(Eşikağası Mari-Luizanın gəlişini xəbər verir.)

Bentli. Missis Darhem.

(Qadınlar mehribancasına qucaqlaşib öpüşürlər.)

Mari-Luiza. Əzizim, səni yenidən görməyimə çox şadam. Bu, nə gözəl gündü, nə gözəl gündü.

Konstans. Əzizim, sən çox gözəl görünürsən. Bu sənin təzə mirvari qolbağındı?

Mari-Luiza. Qiyamətdi, elə deyilmi? Hindistanda Mortimer mənə tayı-bərabəri olmayan zümrüdlər də aldı. O, Con, necəsən?

Con. Təşəkkür edirəm, hər şey qaydasındadı.

Mari-Luiza. Son görüşümüzdən sonra kökəlmisən ki?

Con. Qəti.

Mari-Luiza. Amma mən arıqlamışam. *(Konstansa)* Yol qabağı sənə çatdığımıza görə necə də şadam. Əgər geciksəydim, yanib-yaxılırdım. *(Cona)*. Hara gedirsiniz?

Con. Heç hara. Konstans tək gedir.

Mari-Luiza. Hə, əlbəttə. Sən axı həmişə məşğulsan, düz demirəm?

Con. Elədi.

Mari-Luiza. Konstans burda olmadığı müddətdə ümidvaram ki, biz vaxt eləyib görüşəcəyik.

Con. Nə bilim.

Mari-Luiza. Mortimer indi qolfulu əvvəlkindən xeyli yaxşı oynayır. O, məmnuniyyətlə sənlə yarışa çıxar.

Con. Hə, əlbəttə. Elə mən də onunla. *(Çıxır.)*

Mari-Luiza. Elə istəyirdim ki, səni evdə tək tutam. Konstans, sənə deməyə o qədər sözüm var. Con necə də diqqətlidir. Dərhal çıxıb getdi. Ondan başlamaq istəyirəm ki, hər şey yağ kimi alındı. Sən tamam haqlıymışsan. Sənin məsləhətinə qulaq asıb Mortimeri az qala birillik buradan dartıb aparmağım çox yerinə düşdü.

Konstans. Mortimer axmaq deyil ki.

Mari-Luiza. Hə kişilərlə müqayisədə yetərinəcə ağılı var. Əlbəttə ki, məndən şübhələndiyinə görə həyatını cəhənnəmə döndərdim, axır-axırda lap mum kimi oldu. Amma görürdün ki, mənə bağlı onda tam arxayınçılıq yoxdu. Kişilərin nə məxluq olduğunu məndən yaxşı bilirsən. Əgər nəşə beyninə girdisə, onu oradan maqqaşla da dartıb çıxara bilməzsən. Amma səfərin səmərəsi oldu. Mən özümü mələk kimi apardım, o da xeyli pul qazandı. Odur ki, indi mənə də, insanlara da daha çox etibar eləyir.

Konstans. Mən çox şadam.

Mari-Luiza. Mən sənə qarşında çox borcluyam, Mari-Luiza. Mən Mortimerə Seylonda sənə üçün çox gözəl saffir aldardım. Dedim ki, sənə qabağında işlətdiyi günahı, az da olsa, yumalıdır. Əzizim, onu yüz iyirmi funta aldım. «Kortye»yə aparıb özünə layiq ziynət əşyası düzəltdirərsən.

Konstans. Nə gözəl.

Mari-Luiza. Elə fikirləşmə ki, mən yaxşılıq itirənəm. Konstans, sənə əmin eləmək istəyirəm ki, mənimlə Con barədə bundan sonra narahat olmaya bilərsən.

Konstans. Mən, onsuz da, narahat deyiləm.

Mari-Luiza. Bilirəm ki, özümü çox iyrənc aparmışam, amma ağıma da gəlməzdi ki, sən bundan xəbər tutacaqsan. Əgər ağıma gəlsəydi, özün mənə kifayət qədər tanıyırsan ki, onu yaxınıma belə buraxmazdım.

Konstans. Təşəkkür eləyirəm.

Mari-Luiza. İstəyirəm, mənə bir yaxşılıq da eləyəsən, Konstans. Rədd eləməzsən?

Konstans. Rəfiqəmə kömək eləmək mənə xoşdu.

Mari-Luiza. Sən bizim Conu yaxşı tanıyırsan. Canlara dəyən kişidi, amma əgər bu işə nöqtə qoyulubsa, o da başa düşməlidir.

Konstans. Nöqtə qoyuldu?

Mari-Luiza. Əlbəttə, mən bilirəm ki, o, yenə də əvvəlki kimi mənə dəlicəsinə aşıqdi. Mən bunu indicə otağa girən kimi gördüm.

Konstans. Hə, sən kişiləri ovsunlayırsan.

Mari-Luiza. Bu həyatda bəzən özünü də fikirləşməlisən. Amma Con başa düşməlidir ki, məsələ sənə agah olandan sonra bizim münasibətlər daha o cür qala bilməz.

Konstans. Mən bacardığım qədər özümü görməzliyə vurdum.

Mari-Luiza. Nəticədə elə alındı ki, demə, sən nə vaxtdan bəri kənardan bizə gülürmüşsən. Deməli, romantikadan da əsər-əlamət qalmadı. Sən mənə başa düşürsən də?

Konstans. Belə, tutqun.

Mari-Luiza. Bilirsən, Conun ürəyinə qəti toxunmaq istəməsəm də, məsələni uzatmağa qəti həvəsim yoxdu. İstəyirəm, sən çıxıb gedənəcən hər şeyə biryolluq son qoyulsun.

Konstans. Bu çox qəfil oldu. Qorxuram, Cona pis təsir eləyə.

Mari-Luiza. Mən artıq qəti qərar qəbul eləmişəm.

Konstans. Uzun və təsirli səhnə üçün, əlbəttə ki, vaxt yoxdu, baxım görüm, Con

evdədirmi. Sən sözlərini on dəqiqəyə yerləşdirə biləcəksən?

Mari-Luiza. Mənim üzüm gəlməz! Yaxşı olar, sən özün ona deyəsən.

Konstans. Mən?!

Mari-Luiza. Özün onu yaxşı tanıyırsan, vəziyyətinə uyğun söz tapıb deyə bilərsən. Sənə pərəstiş eləyən bir kişinin üzünə ona qarşı biganə olduğunu demək nəsə yaxşı alınmır. Bu sözləri üçüncü tərəfin dilindən eşitsə, onun üçün daha yüngül olar.

Konstans. Sənin qərarın qətidi?

Mari-Luiza. Mən buna əminəm. Ona deyə bilərsən ki, bundan sonra biz ancaq dost ola bilərik. Sən bizə qarşı necə də mərhəmətli davrandın. Sənin bu inamından sui-istifadə etmək insanlıqdan olmaz. De ki, onu həmişə xoş hisslərlə xatırlayacam, o, ürəkdən sevdiyim yeganə kişidi, amma artıq ayrılmalıyıq.

Konstans. Əgər o, səninlə görüşə israr eləsə necə?

Mari-Luiza. Mənası yoxdu, Konstans, mən onu görmək istəmirəm. Özümü saxlaya bilməyib ağlayacam, gözlərim dolacaq. Əzizim, məni əvəz elə, nə olar.

Konstans. Yaxşı.

Mari-Luiza. Parisdən açıq-yaşıl rəngdə ziyafət libası almışam, sənə çox yaraşar. Onu sənə versəm, etiraz eləməzsən? Cəmi bir dəfə geyinmişəm.

Konstans. İndi mənə Conla nədən belə tələsik əlaqələri pozmaq niyyətinə düşməyinin əsl səbəbini açıqla.

(Mari-Luiza gözlərini geniş açıb gülür.)

Mari-Luiza. And iç ki, heç kimə deməyəcəksən.

Konstans. And içirəm.

Mari-Luiza. Bilirsən, əzizim, Hindistanda qiyamət bir gəncə rastlaşdım. Qubernatorun yavəridi. O, evə bizim bərədə qayıdırdı. O, mənə aşıqdi.

Konstans. Sən də, təbii ki, ona aşıqsən.

Mari-Luiza. Mən lap ağlımı itirmişəm. Bilmirəm, axırı necə olacaq.

Konstans. Məncə, hər ikimiz axırını təxmin eləyə bilərik.

Mari-Luiza. Mənim bu ehtirasım başıma bələdi. Əlbəttə, sən məni başa düşə bilmərsən. Çünki soyuq qadınsan.

Konstans *(Çox təmkinlə)*. Amma sən, Mari-Luiza, abır-həyasını küçədə qoyan balaca ləçərsən.

Mari-Luiza. Yox, yox. Düzdü, eşq macəralarım olur, amma mən hər küçədən keçənlə yatmıram.

Konstans. Əgər əsl fahişə olsaydın, sənə daha çox hörmət eləyərdim. Çünki o, çörəyini, yağını təmin etmək üçün bu işlə məşğul olur. Amma sənin hər şeyini ərin təmin eləsə də, canını pulunu ödəyən kişiye vermirsən. Mənim təsəvvürümdə sən, sadəcə, qabanın, oğrunun birisisən.

Mari-Luiza *(Heyrətlə, incikliklə)*. Konstans, sən bu sözləri mənə necə deyə bilirsən? Amansız olma. Mən də elə bilirdim, sən məni çox istəyirsən.

Konstans. İstəyirəm. Səni yalançının, mənasızın, həşəratın birisi hesab eləyirəm, amma istəyirəm.

Mari-Luiza. Sən, doğrudanmı, məni bu cür görürsən?

Konstans. Bəli. Bununla bərabər, sənin yumşaq xasiyyətin var, səxavətli sən, hərdən məzəli olursan. Və müsbətlərin etiraf eləyim ki, mənfilərini üstələyir. Ona görə də sən mənə ikrəh doğurmursan.

Mari-Luiza (*Təbəssümlə*). Sən ciddi dediyinə inanmıram. Özün bilirsən ki, mən səndən yaxın rəfiqəm yoxdu.

Konstans. Mən insanları olduqları kimi qəbul eləyirəm və mərc gəlməyə hazıram ki, sən iyirmi ildən sonra mərhəmət mücəssəməsi olacaqsan.

Mari-Luiza. Əzizim, dərhal hiss elədim ki, sən mənə məzələnmək qərarına gəlmişən.

Konstans. İndi qaç get, canım-gözüm, mən də Cona bu faciəvi xəbəri çatdırım.

Mari-Luiza. Görüşənədək, onunla bir az yumşaq danış. Biz onun hisslərinə rəhm eləməliyik. (*Dönüb gedir və qapıya çatanda dayanıb Konstansa baxır.*) Mənə həmişə qərribə gəlir ki, görən, sən belə gözəl ola-ola nədən kişilərin diqqətini o qədər də cəlb eləmirsən? Cavab indi mənə aydın oldu.

Konstans. Mənə də de.

Mari-Luiza. Bilirsən... ən yumoru xoşlayan qadınsan. Kişilər də yumoru xoşlayan qadını xoşlamırlar.

(*Çıxır. Bir az sonra qapı astaca açılır və Conun başı görünür*)

Con. Getdi?

Konstans. Gəl. Yol açıqdı, hər şey də qaydasındadı.

Con (*Qonaq otağına daxil olur*). Qapını necə bağladığınızı eşitdim. Sən ona dedin?

Konstans. Hə.

Con. Dilxor oldu?

Konstans. Əlbəttə, sarsıntı keçirdi, amma zərbəyə dözə bildi.

Con. Ağladı?

Konstans. Yox. O qədər də yox. Düzü, elə bilirəm, sözlərim onu, sadəcə, keyitdi. Amma qəti əminəm ki, evə gəlib donu açılanda, hər şeyi olduğu kimi dərk eləyəndə içindən bir dəli hönkürtü qopacaq.

Con. Ağlayan qadın! Dəhşətli mənzərədi.

Konstans. Eləsinə baxanda adamın ürəyi qan ağlayır. Amma bilirsən, insan ağlayanda yüngülləşir.

Con. Məncə, sən həddən artıq soyuq insansan. Amma mənə ağır təsir eləyir. Ona əzab verdiyimi özümə bağışlaya bilmirəm.

Konstans. Əminəm, o anlayacaq ki, bu addımı mənə görə atmısan. O bilir ki, sən hələ də ona ən məhrəm hisslərlə bağlısan.

Con. Amma sən ona azca da ümid yeri qoymadın, eləmi?

Konstans. Əmin ola bilərsən.

Con. Həl halda, sevinirəm ki, sən məzuniyyətə can rahatlığıyla yollanırsan. Yeri gəlmişkən, sənə pul lazım deyil ki? Lazımdısa, qəbz yazım.

Konstans. Yox, minnətdaram. Kifayət qədər pulum var. Bir ilə min dörd yüz funt qazancım olub.

Con. Amma bu, çox iri məbləğdi.

Konstans. Özümlə iki yüzünü götürürəm, iki yüzünü əyin-başıma, başqa şeylərə xərcləmişəm. Yerdə qalan mini də bu səhər sənin hesabına köçürdüm. Son on iki aydakı yeməyimi və kirayə haqqımı ödəmək üçün.

Con. Əzizim, bax, bunu nəhaq eləmişən. Mən bunu eşitmək belə istəmirəm. İstəmirəm ki, sən yeməyinə, yatmağına pul verəsən.

Konstans. Mən fikrimdə qətiyəm.

Con. Sən daha mənə sevmirsən?

Konstans. Bunun nə dəxli var? Elə bilirsen, qadın kişini ancaq onu himayə elədiyinə görə sevə bilər? Öz cazibəni nədən belə aşağılayırsan? Sənin o xoş siman və yumor hissin hara qeyb oldu?

Con. Bu axı absurddu, Konstans. Mən səni lazım olan hər şeylə təmin eləyə bilərəm. Yemək, kirayə haqqı kimi min funt təklif eləməyin mənə alçaldır.

Konstans. Bunu necə həzm eləyəcəyin sən öz işindi, amma udmalısan. Min funta çox şey almaq olar.

Con. Mən o pulu istəmirəm. Sənin işləmək istəyini mən heç vaxt bəyənməmişəm. Elə hesab eləmişəm ki, ev işləri sən üçün kifayətdir.

Konstans. Mən işləməyə başlayandan məgər sən üçün nəsə narahatlıq yaranıb?

Con. Elə də yox.

Konstans. İnan mənə, yalnız heç bir işi olmayan qadınlar ev işlərinin onların bütün gücünü və vaxtını aldığından gileylənirlər. Əgər sən nə istədiyini bilirənsə, təcrübəli qulluqçuların varsa, bütün işləri cəmi onca dəqiqədə eləmək olar.

Con. İstənilən halda, sən işdəmək istədin, mən də buna qarşı çıxmadım. Fikirləşdim, vaxtın xoş keçər, amma, əlbəttə, bundan qazanc götürəcəyimi ağıma da gətirməmişəm.

Konstans. Bilirəm, ağıma da gətirməmişən.

Con. Konstans, mənim bir an belə başımdan çıxmır ki, sən bu qətiyyətin Mari-Luiza ilə aramızda olan hadisəylə əlaqəlidir.

(Pauza. Sonra Konstans xeyli ciddiləşir.)

Konstans. Con, Mari-Luizayda arandakı eşq macərasına görə səni tənbeh eləməməyim təəccüblü deyildimi?

Con. Təəccüblüydü. Səbəbi ancaq sənə müqayisə olunmaz dərəcədə böyük mərhəmətində axtarırdım.

Konstans. Sən səhvəsən. Mən hesab eləmirdim ki, səni tənbeh eləməyə haqqım çatır.

Con. Niyə axı, Konstans? Sənin tam haqqın var idi. O da, mən də özümüzü heyvan kimi aparmışdıq. Bəli, mən murdar köpəyəm, amma, şükür ki, murdar köpək olduğumu özüm də bilirəm.

Konstans. Sənin mənə həvəsin sönmüşdü. Buna görə səni necə tənbeh eləyə bilərdim? Əgər bədənin mənə istəmirdisə, sənə qarşını necə kəsə bilərdim? Özün də görürsən ki, mən səliqə-sahmanı yerində olan bu evə də sən deyən diqqət ayırmıram.

Con. Amma axı sən mənim övladımın anasısan.

Konstans. Gəl işin bu tərəfini elə də qabartmayaq, Con. Mən öz cinsimə aid olan

təbii bir vəzifəni yerinə yetirmişəm. Doğulandan sonra da ona başqaları, bu cansıxıcı işə daha dərindən bələd olanlar baxıblar. Gəl vicdanla etiraf eləyək ki, sənin evində mən həşərat kimi bir şey idim. Məni itirməmək üçün rəsmən bəzi öhdəlikləri öz üzərinə götürməyə razılaşdın ki, buna görə sənə hədsiz dərəcədə minnətdaram. Çünki sən mənim interyer üçün bahalı, amma hərdən əl-ayağa dolaşan bir element olduğumu nə sözlə, nə də hərəkətlə üzə vurdun.

Con. Mən heç vaxt sənə mənə mane olduğumu düşünməmişəm. Və sənə nədən özünə həşərat deməyin mənə çatmır. Məgər mən nə vaxtsa xərclədiyən pulların bir pensinə görə nəşə mızıldanmışammi?

Konstans (*Kinayə ilə*). Doğrusu, mən elə bilirdim, sən hər şeyin yerin-yurdun bilənsən, amma belə çıxır, axmağın birisiymişsən. Doğrudanmı, sən dərhal orta statistik qadının tələsinə düşən orta statistik kişilər kimi səfehə? Yəni, bir halda ki, evlənmisən, gərək o qadının hər istəyini yerinə yetirib, bütün tələbatlarını ödəyəsən, eləmi? Özü də, təbii ki, öz rahatlığını, maraqlarını, məşğuliyyətini qurban vermək bahasına. Həm də onun nökrəri və sərmayədarı olmağını özünün ən böyük xoşbəxtliyi saymaqla, eləmi? Yetər, Con, bu mümkün olan şey deyil. Bir halda ki, qadınlar artıq hərəmxana divarlarını söküb qaçıblar, indi onlar üçün yeganə yol küçə qanunlarıyla yaşamaqdı.

Con. Sən çox şeyləri mötərizə arasında saxlayırsan. Doğrudanmı, elə fikirləşirsən ki, kişi keçmişdə sevdiyi qadına qarşı mərhəmət hissini saxlaya bilməz?

Konstans. Elə bilirəm, kişidə mərhəmət hissi onun nəşə qurban verəcəyi ana qədər olur.

Con. Neynək, sənə, əlbəttə ki, kişi-qadın münasibətlərinə özünəməxsus baxışların var, amma hesab eləyirəm ki, bu, mənə əl verir. Sən məsələdən iş böyüyəndən xeyli əvvəl ağah olmuşdun. Amma mənə hələ də aydın deyil ki, səni işləməyə nə vadar etdi.

Konstans. Bütün qadınlar kimi mən də tənbeləm. Abır-ismət yerində olana qədər əvəz qaytarmadan aldıqlarımla razılaşırdım. Hə, özüm də bilirdim ki, həşərat kimiyəm. Amma sonra iş elə gətirdi ki, bunu mənim üzümə vurmaqdan səni ancaq nəcibliyin, bir də ağıldankəmliyin saxlayanda həyatımı dəyişmək qərarına gəldim. Düşünürdüm, artıq elə bir mövqə qazanmağın vaxtı çatıb ki, ürəyim istəyən an təmkinli və nəzakətli tərzdə, amma tam qətiyyətlə sənə rədd olmağı təklif eləyim.

Con. İndi də həmin mövqedəsen?

Konstans. Məhz həmin mövqedəyəm. Mənim səndən heç bir asılacağım yoxdu. Özümü saxlaya bilərəm. Son bir il üçün öz xərclərimin hamısını özüm ödəmişəm. Əslində, bütün azadlıqların başında bir azadlıq durur – maddi azadlıq. Hara fırlatsan da, hər şeyi pul həll eləyir. Hə, indi mən bu azadlığa çatmışam və qəlbim sevinc hissiylə aşırıb-daşır. Yadımdadı, bu hissləri mən yalnız həyatımda ilk dəfə çiyələk dondurması yeyəndə yaşamışdım.

Con. Bilirsən, yaxşı olardı, sən indi üstümə yağdırdığın bu bumbuz nifrəti bir il xırda-xırda yığıb saxlamaqdansa, orta statistik qadın kimi mənə bir ay dişinin dibindən çıxanı deyəydin.

Konstans. Əzizim, sən nə danışırısan? Sən məni düz on beş ildi, tanıyırsan. Məgər məni qeyri-səmimilikdə günahlandırmaq olarmı? Məndə sənə qarşı nifrət-filan yoxdu.

Bu, necə ola bilər, əzizim, mən axı səni çox sevirəm.

Con. Belə çıxır ki, sən bütün bunları mənə özümü əclaf yerində hiss elətdirməkdən ötrü deyirsən.

Konstans. Elə şey yoxdu. Vəcdanına and olsun. Ürəyimin içinə baxanda orada ancaq sənə qarşı məhrəm, isti hisslər görürəm. Yoxsa sən mənə inanmırsan?

(O, bir müddət lal-dinməz Konstansa baxır. Conun baxışlarında təəccüb var.)

Con. Qərribə də olsa, inanıram, Konstans, sən möcüzə qadınsan.

Konstans. Bilirəm, amma sən başqalarına bunu demə. Yaxın adamı tərifləmək heç də yaxşı şey deyil.

Con *(Valehedici təbəssümlə)*. Heyif ki, mən sənə qoşulub gələ bilmədim. Sənin tək yola çıxmağın heç yaxşı olmadı.

Konstans. Yox, mən tək getmirəm. Məgər sənə deməmişəm.

Con. Yox.

Konstans. Hə, onda yadımdan çıxıb. Mən Bernardla gedirəm.

Con. Hə? Yox, mənə deməmişən. Başqa kim gedir?

Konstans. Başqa heç kim.

Con. Amma axı! *(O, bu xəbərdən açıq-aşkar sarsılıb.)* Nəsə bu, gözlənilməz oldu.

Konstans. Niyə axı, burda nə var ki?

Con. *(Hiss olunur, əməlli-başlı karıxıb)*. Bilirsən, gənc bir qadının hansısa bir kişiylə – hər halda, atası deyil – altıhəftəliyə harasa getməsi qəbulolunmazdı.

Konstans. Doğrudan ha, Bernard səndən bir az böyükdü.

Con. Şayiələrdən qorxmursan?

Konstans. Əzizim, mən bunu bütün dünyaya elan eləməyə hazırlaşmıram. Üstəlik, mən burada kiməsə nəşə deməmişəm. Sən birincisən. Sənin bu xəbəri kiminləşə bölüşməyəcəyinə arxayın ola bilərdimmi?

(Con qəflətən hiss eləyir ki, köynəyinin yaxalığı boğazını sıxır. Barmaqlarıyla onu açmaq istəyir.)

Con. Səni, yəqin ki, kimsə görəəcək, sonra söz-söhbət başlanacaq.

Konstans. Mənim buna çox böyük şübhəm var. Çünki biz avtomobildə olacağıq, özü də tünlük yerləri yox, kənar-bucaqları seçəcəyik. Bizim əziz dostlarımız başımızı ağrıtmayacaqlar, əmin ola bilərsiniz. Əgər mövsümün ən qızgın çağında məşhur kurortlara getsən, bax, onda dostların gözü qarşısında olacaqsan.

Con. Əlbəttə, mən o qədər axmaq deyiləm ki, kişiylə qadın birlikdə səyahətə çıxırsa, bunun ən pis tərəfini fikirləşim, amma bu hərəkətin kifayət qədər qeyri-adi olduğunu da inkar eləyə bilmərəm. Sizin aranızda nəşə ola biləcəyini mən ağılıma belə gətirmirəm, amma adi adam məhz pis tərəfi düşünəcək.

Konstans *(Kifayət qədər soyuq)*. Mənə həmişə elə gəlib ki, adi adamlar özlərini müdrik sayanlardan daha ayıqdı.

Con *(Üç-gözünü turşudaraq)*. Bununla nə demək istəyirsən?

Konstans. Əlbəttə ki, biz səfərə ər-arvad kimi yollanırıq.

Con. Konstans: Mənim başımı xarab eləmə. Nə dediyini özün də bilmirsən. Bu heç də gülməli deyil.

Konstans. Zavallı Con, bəs sən bizi necə qəbul eləyirsən? Məgər mən belə kifirəm ki, sözlərim sənə inandırıcı görünmür? Bəs başqa nədən mən məhz Bernardla yola çıxıram? Əgər mənə yol yoldaşı lazım olsaydı, qadınla gedərdim. Bir-birimizə baş ağrısından gileylənərdik, eyni salonda bir-birimizin başını yuyardıq, əyin-baş qeybəti eləyərdik. Qadınla səfərə çıxmaq daha xoşdu.

Con. Ola bilsin, mən lap dəli olmuşam, amma sənin nə demək istədiyini heç cür başa düşə bilmirəm. Doğrudanmı, Bernard Kersalın sənin məşuqun olduğuna mənə inandırmaq istəyirsən?

Konstans. Əlbəttə, yox.

Con. Bəs onda bu, nə söhbətdi?

Konstans. Əzizim, mənə, hər şey aydındı. Mən altıhəftəlik məzuniyyətə gedirəm, Bernard da səmimi qəlbdən mənə yol yoldaşı olmasını təklif edib.

Con. Bəs mən?

Konstan. Heç nə olmaz. Sən evdə qalıb öz pasientlərinlə məşğul olarsan.

Con (*Özünü ələ almağa çalışaraq*). Mən həmişə özümü təmkinli insan hesab eləmişəm, indi də hisslərimə sərbəstlik vermək niyyətində deyiləm. Mənim yerimdə başqa kişi olsaydı, indi ayağını yerə vurub ev-eşiyi alt-üst eləyərdi. Mən aləmi bir-birinə qatmaq fikrində deyiləm, amma sən bu sözlərinin məndən ötrü böyük sürpriz olduğunu etiraf eləməlisən.

Konstans. Yalnız ilk baxışdan, əzizim. Əminəm ki, cəmi bir neçə dəqiqədən sonra dərinədən götür-qoy eləyib anlayacaqsan ki, mən qeyri-adi nəsə deməmişəm.

Con. İnanmıram, bu dəqiqələrə dözə biləm. Nəsə halım yaxşı deyil, qorxuram, elə indicə infarkt olam.

Konstans. Onda yaxanı aç. Sən, doğrudan da, yaman pörtmüşən.

Con. Haradan bilirsən, bəlkə, sənə getməyə icazə vermədim?

Konstans (*Ürəkaçıqlığıyla*). Oradan bilirəm ki, sən mənə getməyə icazə verməyə bilməzsən.

Con. Mən sənə ciddi olduğuna, sadəcə, inana bilmirəm. Heç cür başa düşə bilmirəm ki, bu ideya haradan ağına gəldi?

Konstans. Fikirləşdim, bu dəyişiklik xeyrimə olar.

Con. Boş şeydi.

Konstans. Niyə ki, sənə xeyrinə oldu axı. Yoxsa unutmusan? Mısmırığını sallaya-sallaya qalmışdın. Sonra Mari-Luizayla macəran başladı və sən tamamilə dəyişdin. Şən, xoş bir insan oldun, enerjin aşırıb-daşmağa başladı. Beləsiylə bir damın altda yaşamaqdan gözəl nə ola bilərdi?! Hər şey göz qabağındaydı.

Con. Kişiyə qadın bir deyil.

Konstans. Sən bunun fəsadları haqqında düşünürsən? Amma yadda saxla ki, Viktorianlıq dövrü keçmişdə qaldı.

Con. Məni narahat eləyən başqa şeydi. Ər arvada xəyanət eləyəndə hamının qadına rəhmi gəlir, tərsinə olanda kişi gülüş hədəfinə çevrilir.

Konstans. Camaatın təsəvvüründə belədi. Ağıl-başında olan adam gərək belə şeyi eyninə də almasın.

Con. İstəyirsən, mən əlimi qoynuma qoyub yad bir kişinin arvadımı məndən necə oğurladığına tamaşa eləyim? Bəlkə, məndən əlini sıxıb ona yaxşı yol arzulamağımı xahiş eləyəsən?

Konstans. Elə bunu deməyə hazırlaşdım. O, səninlə sağollaşmaq üçün indilərdə gələcək.

Con. Mən onun əngini əzəcəm.

Konstans. Məsləhət görməzdim. O, möhkəm kişidi, həm də məndə belə təsəvvür var ki, solaxay zərbəsi çox tutarlıdır.

Con. Elə isə mən ürəyimdə olanların hamısını onun üzünə boşaltmaqla yüngülləşərəm.

Konstans. Yaxşı görək. Yoxsa sən Mari-Luizayla nə hoqqalardan çıxdığını unutmusan? Biz ən yaxın rəfiqəydik. O, mənə məsləhətləşmədən başına şlyapa da almazdı.

Con. Mənim damarlarımdan axan su deyil, qandı.

Konstans. Hal-hazırda mənə yalnız sənə başının içindəki o boz şey maraqlandırır.

Con. O, sənə sevir?

Konstans. Dəli kimi. Guya, özün bilmirsən?

Con. Mən? Haradan bilim?

Konstans. Bu axırncı ilini o elə buralarda keçirib. Olmaya elə bilirdin, bura sənə görməyə gəlir?

Con. Mən ona fikir vermirdim. O, mənə darıxdırıcı görünürdü.

Konstans. Düzdü, adamı darıxdırır. Amma o, çox ürəyəyatımlı kişidi.

Con. Yaxın adamının xörəyini yeyib, şərabını içib, sonra da arvadıyla yatana kişi demək olar?

Konstans. Deməliyəm ki, o elə sənə oxşayıb, Con.

Con. Qətiyyə. Buynuz çıxarmaq Mortimerin alına yazılıb.

Konstans. Hamımız üçün yeganə düzgün yol hər şeyi gizli saxlamaqdı.

Con. Görürəm, sən mənə özümdən çıxarmaq niyyətindəsən. Mən bu dəqiqə əlimə keçəni vurub sındıracam.

Konstans. Henri əminin bizim toyumuza hədiyyə elədiyi bax, oradakı o güldandan başla. Sındır onu. Bu, müasirliyin qədimlik üzərində möhtəşəm qələbəsi olacaq.

(Con güldanı əlinə alıb döşəməyə çırpır. Güldan cilik-cilik olur.)

Con. Gördün?

Konstans. Nədi, yüngülləşdin?

Con. Qəti yüngülləşmədim.

Konstans. Onda çox təəssüf. Biz onu sənə xəstəxanadakı həmkarlarından birinin toyuna hədiyyə eləyə bilərdik.

(Eşikağası missis Kalveri qonaq otağına ötürür.)

Bentli. Missis Kalver.

Konstans: Anacan, nə yaxşı ki, gəlib çıxdın. Sənənlə səfər öncəsi görüşməyi çox arzulayırdım.

Missis Kalver. Belə görürəm, güldəniniz aşılıb.

Konstans. Elə deyil. Con özündən çıxmışdı, belə düşündü ki, nəse sındırsa özünə gələcək.

Missis Kalver. Boş şeydi. Con həmişə özündədir.

Con. Siz də belə düşünürsünüz, missis Kalver? Bəli, mən özümdən çıxmışdım. Mən çox çılgınam. Siz də Konstansla dilbirsiniz?

Konstans. Yox, anamın heç nədən xəbəri yoxdu.

Con. Nəse bir şey eləyin, onu saxlayın. Siz axı ona təsir eləyə bilərsiniz. Başa düşməlisiniz ki, onun bu qərarı ağılsızlıqdı.

Missis Kalver. Əzizim, sən nə demək istədiyin mənə çatmır.

Con. Konstans Bernard Kersalla İtaliyaya səfərə hazırlaşır. İkilikdə.

Missis Kalver (*Heyrətlə*). Bu ola bilməz. Sənə kim dedi?

Con. İndicə Konstans özü dedi. Yeri gəlmişkən, elə səslə danışdı ki, elə bil, söhbət havanın isti-soyuqluğundan gedirdi.

Missis Kalver. Doğrudanmı, belədi, Konstans?

Konstans. Heç bir doğru bu qədər doğru ola bilməz.

Missis Kalver. Məgər Conla yola getmirsiniz? Mən həmişə elə bilmişəm, sizin aranızdan su da keçmir.

Con. Mən də. Biz heç vaxt dalaşmamışıq, sözüümüz həmişə üst-üstə düşüb.

Missis Kalver. Əzizim, sən daha Conu sevmirsən?

Konstans. Əlbəttə, sevirəm.

Con. Qadının kişiylə qarşı eləyə biləcəyi ən alçaldıcı hərəkətə yol verdiyin halda, hansı üzlə mənə sevdini bəyan eləyirsən?

Konstans. Gicləmə, Con. Düz bir il əvvəl sən də eynən bu şəkildə mənə alçaltmışan.

Con (*Nəhayət, məsələnin nə yerdə olduğunu anlayaraq Konstansa yaxınlaşır*). Deməli, sən Mari-Luizaya görə haqq-hesabı mənimlə bu cür çürüdürsən?

Konstans. Sən, doğrudan da, axmaqsan, Con. Belə fikir mənim ağılıma da gəlməyib.

Missis Kalver. O haqq-hesab tamam başqaydı. Con, təbii ki, düz hərəkət eləməmişdi, ona görə də həm özü üzr istədi, həm də cəzasını aldı. Əlbəttə, onun bu hərəkəti bizə başağrısı oldu. Amma kişiylə kişi deyiblər, ondan belə hərəkətləri həmişə gözləmək olar. Ona görə də gərək günahından keçəsən. Amma qadın başqadı. Poliqamliq kişilərin qanındadı. Odur ki, müdrik qadın qeyri-iradi hərəkətlərini kişiylə bağışlamağı bacarmalıdır. Çünki onlar təbiətlərini dəyişə bilməzlər. Qadın isə təbiətən monoqam məxluqdu. Onlar, sadəcə, bir kişidən artığını arzulaya bilməzlər. Bax, buna görə də onlar öz cinsləri üçün müəyyən olunmuş təbii məhdudiyyətləri pozanda bütün dünyanın qınaq yerinə çevrilirlər.

Konstans (*Təbəssümlə*). Qərribə işdi. Bilirsən, adam heç cür anlaya bilmir ki, nədən ər üçün şirin olan şeyə, arvad tamarzı qalsın.

Missis Kalver. Hamımıza məlumdu ki, sədaqət anlayışı kişi üçün boş şeydi. Onlar qadını paltar kimi dəyişə-dəyişə vicdanlı, zəhmətkeş, etibarlı ər adını da özlərində saxlaya bilirlər. Amma qadında hər şey başqa cürdü. Bu zaman onları yalançı,

ikrahedici, laqeyd, yiyəsiz, riyakar məxluq kimi qəbul eləyir. Bax elə buna görə ki, bəşəriyyətin on min illərdən bəri olan təcrübəsi qadından sədaqət tələb eləyir. Hamı bilir ki, sədaqət bütün insani keyfiyyətlərin açarındır.

Konstans. Onların ən böyük sədaqətsizliyi elə özlərini satmaqlarıdır. Onlar yemək, geymək, yatmaq üçün özlərini bazara çıxarırlar. Onlar yeriyan, daşınan şəxsi əmlakdılar. Onlar büsbütün ərlərindən asılıdırlar və ərlərinə xəyanət eləyəndə namussuz, riyakar adlarıyla damğalanırlar. Amma mən başqayam. Mənim Condan maddi asılılığım yoxdu, ona görə də seksual azadlıq tələb eləyirəm. Bu gün mən bir illik xərclərimin müqabilində Conun hesabına min funt köçürmüşəm.

Con. Mən o puldan imtina eləyirəm.

Konstans. İstəsən də, istəməsən də, o pul sənindi.

Missis Kalver. Bu, sənə belə özündən çıxmağına əsas vermir.

Konstans. Mən özümdən çıxıb eləməmişəm.

Con. Əgər azad məhəbbəti həzz sayırsansa, səhv eləyirsən. İnan mənə, o barədə deyilənlər həddən artıq şişirdilib.

Konstans. Elə isə adamı heyran bürüyür ki, görən, insanlar niyə bu azadlığın üstündən xətt çəkmirlər.

Con. Mən nə dediyimi yaxşı bilirəm. Mənə inana bilərsən. Kənar münasibətlər ailə həyatıyla müqayisədə boş bir şeydi. Əzizim, sənə əmin eləyirəm ki, bu yolun axırı yoxdu.

Konstans. Ola bilsin, sən haqlısan, amma bilirsən, nəyisə başqasının təcrübəsinə istinadən müəyyənləşdirmək çətindi. Fikrimcə, insan gərək hər şeyi öz üzərində təcrübədən keçirsin.

Missis Kalver. Sən Bernardı sevirsen?

Konstans. Doğrusu, hələ müəyyənləşdirməmişəm. Kimisə sevib-sevmədiyini necə bilmək olar?

Missis Kalver. Əzizim, mən bunu yoxlamağın yolunu bilirəm. Sən onun diş fırçasından istifadə edərsənmi?

Konstans. Yox.

Missis Kalver. Deməli, onu sevmirsən.

Konstans. O düz on beş il mənə pərəstiş eləyib. Belə sədaqət, təbii ki, mənim də ürəyimdə öz əksini tapmalıdır. Ona hansısa yolla göstərmək istəyirəm ki, mənə qədirbilməz adlandırmaq olmaz. Bilirsən, altı həftədən sonra o, Yaponiyaya qayıdır. İndi otuz altı yaşım var və o, mənə heyrandır. Yeddi ildən sonra qırx üç yaşım olacaq. Doğrudur, qadınların əksəriyyəti bu yaşda da cazibəsini saxlayır, amma əllibeşyaşlı kişinin diqqətini cəlb eləyə biləcək qədərində yox. Odur ki, mən belə qərara gəldim: ya indi, ya da heç vaxt. Onun da artıq fikrini öyrənmişəm. Soruşdum ki, son altı həftəni onunla birlikdə İtaliyada keçirməyimə razıdımı? Razılaşdı. Hə, Neapolda onun üzərək məndən ayrılan gəmisinin ardınca yaylıq yelləyəndə başa düşəcək ki, bu uzunillik təmənnasız məhəbbətə dözməyə dəyərmisən.

Con. Altı həftə. Sən altı həftədən sonra onu atırsan?

Konstans. Hə, əlbəttə. Bizim məhəbbət üçün vaxt çərçivəsi müəyyənləşdirdiyimə

görə elə bilirəm, cənnət həzzi yaşayıb bir-birimizdən ayrılanda özümüzü göyün yeddinci qatındakı kimi hiss edəcəyik. Con, özün yaxşı bilirsən ki, qızılgül təzətər olanda gözəldi, sonra ləçəkləri bir-bir düşür.

Con. Sən məni son həddə qədər heyrətləndirdin, sarsıtdın. Mən, sadəcə, çaşıb qalmışam. Sən məni yaman yerdə yaxaladın.

(Pəncərənin qarşısında dayanan Missis Kalver qışqırır.)

Konstans. Nə olub?

Missis Kalver. Bernard. O, bura gəlir.

Con *(Konstansa)*. Sən istəyirsən, mən onu hər şeydən bixəbər kimi qarşılayım?

Konstans. Bu ən yaxşı variantdı. Qısqanclıq səhnəsi qurmağın axmaqlıq olar. Mən onunla getmək qərarımı dəyişən deyiləm.

Con. Mən, bəyəm, şəxsi ləyaqətimi qorumağa borclu deyiləm?

Konstans. Onları, ən yaxşı halda cibində gizləməklə qoruya bilərsən. Con, mən Mari-Luiza sənə məşuqən olduğunu bilə-bilə necə qəbul elədimisə, sən də bu cür hərəkət eləsən, minnətdar olaram.

Con. O bilirmi, mən bilirəm?

Konstans. Əlbəttə, bilmir. O, ənənəvi baxışlara malik insandı və dostun gözü görə görə ona xəyanət eləməz. O, sənə məsələdən xəbərdar olmadığına qəti əmindir.

Missis Kalver. Konstans, mənim heç bir sözüüm sənə qərarını dəyişdirməyəcək, eləmi?

Konstans. Bəli, əzizim.

Missis Kalver. Onda boşuna çənəmi yormağ fikrim yoxdu. O, bura qalxanacan çıxıb gedəcək.

Kontans. Necə məsləhətli. Anacan, görüşənədək. Oradan sənə xeyli açıqca göndərəcəm.

Missis Kalver. Mən sənə bu hərəkəti təqdir eləmirəm, Konstans, əksini deməyi də artıq bilirəm. Nə faydası var? Pozğunluq, yalana meyillilik, arvadına xəyanət kişinin qanındadı. Qadının alına isə abır-həyanı qorumaq, əzab çəkmək və günahları bağışlamaq yazılıb. Əsrin əvvəllərindən üzü bəri belə gəlir və yeni heç bir ideya bizim cəmiyyətin bu yazılmamış qanunu poza bilməz.

(Eşikağası, ardınca da Bernard daxil olur.)

Bentli. Mister Kersal.

Missis Kalver. Salam və sağ ol, Bernard. Mən elə getməyə hazırlaşırıdım.

Bernard. Təəssüf. Neynək, görüşənədək.

(Missis Kalver gedir.)

Konstans *(Bernarda)*. Gün aydın. Bircə dəqiqə. *(Eşikağasına)*. Bentli, zəhmət olmasa, mənim yüklərimi aşağı aparıb, taksiyə qoyarsan, yaxşımı?

Bentli. Yaxşı, madam.

Bernard. Konstans, sən artıq gedirsən? Yaxşı ki, sənə görə bildim. Səninlə sağollaşa bilməsəydim, bunu ömrüm boyu özümə bağışlamazdım.

Konstans *(Eşikağasına)*. Taksi gələndə mənə xəbər elə.

Bentli. Oldu, madam.

Konstans. İndi sənə də vaxt ayıra bilərəm.

(Eşikağası çıxır.)

Bernard. Deyəsən, istirahət üçün yaman tələsirsən?

Konstans. Tələsirsən də sözdü. Belə səyahət həyatımda ilk dəfədi. Burada güclə dayanıram.

Bernard. Sən tək gedirsən, eləmi?

Konstans. Hə, tək-tənha.

Bernard. Dost, heyif ki, sən imkan eləyə bilmədin.

Con. Hə, çox heyif.

Bernard. Elə bilirəm, bu, bütün yaxşı mütəxəssislərin problemidi. İş aman vermir. Sənin də öz pasientlərindən başın açılmaz.

Con. Neyləmək olar?

Konstans. Həm də İtaliya Conun bəyəndiyi ölkə deyil.

Bernard. Deməli, sən İtaliyaya gedirsən? Elə bil, ağzından İspaniya çıxmışdı axı?

Konstans. Yox, söhbət həmişə İtaliyadan gedib.

Bernard. Doğrudan da, sənin üçün heç yaxşı olmadı, Con. Özü də Komo gölünün yaxınlığında əla golf meydançası var.

Con. Doğrudan?

Bernard. İyulun sonunda təsadüfən Neapolda olmayacaqsan?

Konstans. Bilmirəm. Hələ planlarımı müəyyənləşdirməmişəm.

Bernard. Ona görə soruşuram ki, mənim üzəcəyim bərə Neapoldan tərpənəcək. Orada görüşsəydik, yaxşı olardı.

Con. Çox yaxşı olardı.

Konstans. Ümid eləyirəm, mənim yoxluğumda sən Conla tez-tez görüşəcəksən. Qorxuram, yazıq mənsiz çox darıxa. Niyə gələn həftə birlikdə nahar eləməyəsiniz?

Bernard. Çox təəssüf. Axı mən də yola çıxıram.

Konstans. Doğrudan? Deyəsən, sən Yaponiyaya gedənəcən Londonda qalmaq niyyətindəydin.

Bernard. Mən də istəyirdim. Amma həkimim mənə müalicəvi suyu olan bir yeri məsləhət bildi.

Con. Sən nədən müalicə olunmalısən ki?

Bernard. Elə bir xüsusi xəstəlik yoxdu. O, mənə gümrahlıq kursu keçməyi məsləhət bildi.

Con. Eləmi? Sənin həkiminin adı nədi?

Bernard. Sən onu tanımırsan. Biz birlikdə döyüşmüşük.

Con. Aydındı.

Bernard. Hə, ona görə də təəssüf ki, səninlə xudahafizləşməliyəm. Əlbəttə, Avropaya, kim bilir, bir də neçə ildən sonra qayıdacağımı fikirləşəndə Londonu tərk etmək mənə ağır gəlir, amma digər tərəfdən, əgər mütəxəssisə müraciət eləmisənsə, onun məsləhətini qulaq ardına vurmaq da düzgün deyil.

Con. Xüsusən də, həmin mütəxəssis öz məsləhətini pulsuz veribsə.

Konstans. Çox təəssüf. Mən də elə bilirdim, burada olmadığımı müddətdə Con

sənin sayəndə özünü yaxşı aparacaq.

Bernard. Çətin ki, mən bunu təmin eləyə bilərdim. Amma, hər halda, teatra, qolf oynamağa gedərdik.

Konstans. Ümumiyyətlə, vaxınızı əla keçirərdiniz eləmi, Con?

Con. Çox əla keçirərdik.

(Eşikağası daxil olur.)

Bentli. Taksi gözləyir, madam.

Konstans. Təşəkkür eləyirəm.

(Eşikağası çıxır.)

Bernard. Onda icazə verin, gedək. Ola bilsin, sizi bir də görmədim. Ona görə də Londonda keçirdiyim bu bir ildə mənə göstərdiyiniz qayğı və qonaqpərvərliyə görə sizə təşəkkür edirəm.

Konstans. Bizə baş çəkdiyinizə görə minnətdarıq.

Bernard. Səninlə Con məni elə isti qarşıladınız ki. Bu ilin mənim üçün belə uğurlu olacağını təsəvvürümə də gətirməzdim.

Konstans. Sənsiz çox darıxacaşıq. Con təcili əməliyyata çağırıldığı vaxtda onu əvəz eləyə biləcək bir insanın olduğuna elə şad idi ki. Elə deyilmi, əzizim?

Con. Əlbəttə, əzizim.

Konstans. Mən sənin yanında olanda rahat idi. Rahat idinmi, əzizim?

Con. Əlbəttə, rahat idim, əzizim.

Bernard. Nəyəsə lazım olduğuma görə elə mən də çox şadam. Məni unutmayın, yaxşıımı?

Konstans. Biz unuda bilərikmi, heç vaxt.

Con. Heç vaxt.

Bernard. Əgər boş vaxtınız olsa, mənə yazın, yaxşıımı? Təsəvvür belə eləyə bilməzsiz ki, bizlərə – qəriblikdə olanlara vətəndən gələn məktub necə qiymətlidir.

Konstans. Əlbəttə, yazarıq. İkimiz də. Eləmi, əzizim?

Con. Əlbəttə, əzizim.

Konstans. Con elə gözəl məktublar yazır ki, maraqlı, məzəli.

Bernard. Deməli, danışdıq. Əlvida, dost. Uğurlar.

Con. Əlvida, dost.

Bernard. Əlvida, Konstans. Sənə o qədər sözüm var ki. Özüm də bilmirəm, hansından başlayım.

Con. Mən səni tələsdirmək istəmirəm, amma taksi gözləyir, deməli, hesab da yazır.

Bernard. Con elə dəqiqlik sevəndi. Yaxşı, bircə kəlmə deyəcəm: Tanrı səni qorusun.

Konstans. Au revoir.

Bernard. Neapolda olsan xəbər elə, yaxşıımı? Əgər klubuma məktub yollasan, mənə çatdıracaqlar.

Konstans. Hə, əlbəttə.

Bernard. Əlvida.

(O, hər ikisi qarşısında dostyana başını tərpədir gedir. Bernard qapını arxasınca)

örtən kimi Konstans gülməyə başlayır və az sonra uğunub gedir.)

Con. Nəyə güldüyünü mənə də desən, çətin olmaz ki? Əgər sən mənim şalban kimi dayanıb-durub təhqir olunmağımdan həzz aldığımı düşünürsənsə, səhv eləyirsən. Neapolda təsadüfi görüş nə deməkdi?

Konstans. O, səni azdırır.

Con. O, axmağın biridi!

Konstans. Sən, doğrudanmı, bu qənaətdəsən? Amma, mənə, o heç də özünü pis aparmadı. Belə məsələlərdə onun heç bir təcrübəsi olmadığını nəzərə alsaq, deyə bilərəm ki, o, öz rolunun öhdəsindən gələ bildi.

Con. Əgər beyninə onun mükəmməllik mücəssəməsi olduğunu yeritmisənsə, sənə mübahisə eləməyin mənası yoxdu. Amma ürəyim ağrıyır, özünü belə bir adama vermək qərarına gəlməyinə təəssüflənirəm.

Konstans. Yəqin, arvadın gələcək məşuqəsinin kim olmasıyla bağlı ər-arvadın fikri üst-üstə düşməyə də bilər.

Con. Elə bilirəm, sən onu məndən üstün saymağa iddialı deyilsən.

Konstans. Qətiyyənlər. Mən səni həmişə kişi gözəlliyinin zirvəsi hesab eləmişəm.

Con. Özü də o, eynilə mənim kimi geyinir.

Konstans. Bu, təbiidi. Sizin axı dərziniz eyni adamdı.

Con. Mən elə bilirəm, sən təsəvvüründə o heç də məndən hazırcavab deyil.

Konstans. Əlbəttə.

Con. Bəs onda niyə səfərə onunla çıxmaq istəyirsən?

Konstans. Sənə məgər bir də izah eləməliyəm? Səbəb çox sadədir. İstəyirəm, qatar tərəpənənəcən ayağımı qoyduğum yerə başını qoymağa hazır bir kişinin ağuşunda olum. İstəyirəm, mən otağa girəndə xoşbəxtlikdən onun gözlərinin necə parıldadığını görüm, biz birlikdə aya baxanda onun əllərinin mənim əllərimi necə sıxdığını, belimi qucaqlayanda bədənini necə şirin üşütmə tutduğunu bütün canımla duyum. İstəyirəm, başımı onun çiynlərinə qoyub dodaqlarının saçıma incə toxunuşundan həzz alım.

Con. Bax, bunu ağlına da gətirmə. Yazığın boynu qırıqlar, xəstəxanalıq olar.

Konstans. Onunla kənd cığırıyla yanaşı addımlaya-addımlaya mənə dovşanım, pişiyim deməsini eşitmək istəyirəm. İstəyirəm, onunla boş şeylər barədə saatlarla söhbət edəm.

Con. İlahi, özün saxla.

Konstans. İstəyirəm, biləm, hətta susanda belə ən hazırcavab, ən dilli-dilavər qadınam. Con, sən onillik diqqətin məni tamamilə qane eləyirdi, odur ki, biz ən yaxın və doğma dostlar idik, amma indi qısa müddətə olsa da ürəyimdən başqa şey keçir. Doğrudanmı, sən bunu mənə çox görəcəksən? İstəyirəm, məni sevsinlər.

Con. Amma axı, əzizim, mən səni sevirəm. Əlbəttə, mən özümü iyrənc apardım, sənə az diqqət ayırdım, amma hələ gec deyil, hər şeyi dəyişmək olar. Sən mənim üçün yeganə qadınsan. Mən hər şeyi başlı-başına buraxıb sənə gedəcəm.

Konstans. Bu ideya məni heç də təmin eləmir.

Con. Bəsdi görək, əzizim, heç olmasa, bir tikə rəhm göstər. Mən Mari-Luizanı atdım. Sən də, əlbəttə ki, öz əlindədir, Bernarda qapını göstər.

Konstans. Amma sən Mari-Luizanı mənim yox, öz istəyinlə atdın.

Con. Məsələni qələzləşdirmə, Konstans. Gəl birlikdə yola çıxmaq. Bu cür ikimizə də yaxşı olar.

Konstans. Zavallı Conum, mən maddi azadlığı bal ayını öz ərimlə keçirmək məqsədiylə qazanmamışam.

Con. Elə düşünürsən ki, mən əgər ərəmsə, məşuq roluna yaramaram?

Konstans. Ay mənim əzizim, qızardılmış qoyun ətiylə quzu kababının dadı bir olmur.

Con. Sən heç bilirsən, nə yoldasan? Mənim ideal ər olmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxdığım bir vaxtda sən məni təzədən Mari-Luizanın ağuşuna itələyirsən. Vəcdanıma and içirəm, sən evdən çıxan kimi mən onun yanına gedəcəm.

Konstans. Nahaq yerə vaxt itirib benzin yandıracaqsan. Qorxuram, onu evdə tapmayasan. Onun bir gənc adaxlısı peyda olub. Mari-Luiza ona bir könlüdən min könlüə aşiqdi.

Con. Nə?

Konstans. Hansısa əyalətin qubernatorunun yavəridi. Bu gün yanıma o xahişlə gəlmişdi ki, ikinizin arasında hər şeyin bitdiyini yumşaq tərzdə sənə başa salım.

Con. Ümidvaram ki, sənə bu qədər əzab verən münasibətlərimizi mənim daha əvvəl pozmaq qərarına gəldiyimi ona demisən.

Konstans. Yox, fürsət eləyə bilmədim. O, mənə öz xahişini çatdıranda çox tələsirdi.

Con. Bilirsən, Konstans, heç cür mənə çatmır. Bəs sən o qürurun hara qeyb oldu? Sənin ərini axmaq yerinə qoydular. Yerində başqa qadın olsaydı, Mari-Luizaya bax, belə deyərdi. Nə qəribə təsadüf. Elə indicə Con da mənə dedi ki, bir daha sənənlə görüşməmək qərarına gəlib. Amma, Konstans, təbii ki, sən belə deməmisən. Çünki məni adam yerinə qoymursan.

Konstans. Sən düz demirsən, əzizim. Mən həmişə sənənin qayğını çəkəcəm. Mən ola bilsin, sənə xəyanət eləyəcəm, amma səni atan deyiləm. Həmişə də sədaqətimi özümün ən üstün keyfiyyətim saymışam.

(Eşikağası qapını açır.)

Con *(Əsəbi tərzdə).* Nə məsələdi?

Bentli. Fikirləşdim, bəlkə, madam onu aşağıda taksinin gözlədiyini unudub.

Con. Cəhənnəm ol!

Bentli. Necə məsləhətli, ser.

(Gedir.)

Konstans. Anlamıram, sən nədən onu acıladın? Taksinin pulunu Bernard verəcək. Mən, hər halda, artıq çıxmalıyam, yoxsa Bernard elə düşünər ki, qərarımı dəyişmişəm. Görüşənədək, əzizim. Ümidvaram, mən burada olmayan müddətdə çox darıxmayacaqsan. Aşpazın bişirdiklərinə miz qoymasan, ac qalmayacaqsan. Mənimlə xadahafizləşmək istəmirsən?

Con. Cəhənnəm ol.

Konstans. Baş üstə. Altı həftədən sonra qayıdıb gələcəm.

Con. Qayıdacaqsan? Hara?

Konstans. Bura.

Con. Bura? Bura? Elə bilirsən, səni evə buraxacam?

Konstans. Niyə də yox? Dərindən götür-qoy eləyəndə özün də başa düşəcəksən ki, mənim heç bir günahım yoxdu. Bir də axı mən səndən sənin özünə lazım olan nəyisə istəmirəm.

Con. Heç başa düşürsənmi, mən səninlə boşanmaq istəyə bilərəm?

Konstans. Əlbəttə. Amma mən kimə ərə getdiyimi yaxşı bilmişəm. Əri xeyli düşünüb-daşınandan sonra seçmişəm. Çalışmışam, centlmenə ərə gedim və sən özün baiskarı olduğun günahlarıma görə məni boşamazsan.

Con. Mən səninlə boşanmayacam. Çünki qorxuram risq eləyib ikinci dəfə evlənsəm, elə bir qadına rast gəlim ki, o da əriylə eynilə sənin kimi davranan birisi olsun.

Konstans (*Qapıdan*). Mən qayıda bilərəmmi?

Con (*Qısa pauzadan sonra*). Sən dünyanın ən dəyməduşər, ərköyün, heç nədən özündən çıxan, səhvlərini israrla yeridən, həm də ən cazibədar, gözəlliyi göz qamaşdıran qadımsan. Sənin kimisinə ər olmaq Tanrının ən böyük cəzasıdır. Hə, lənət şeytana, qayıda bilərsən.

(*Konstans ona əliylə öpüş göndərüb, arxasınca qapını çırparaq, qonaq otağından qeyb olur.*)